

აკაკის

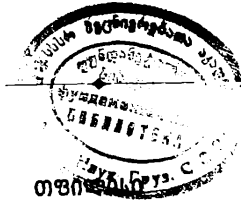
თ ვ ი უ რ ი

პრეპული

წელიწადი პირველი

№ V

იანვარი, 1898

Типография М. Шарадзе и к^о. ннк. 21. ||| სტამბა მ. შ. და აშხ., ნიკ. № 21.
1898

Дозволено цензурою. Тифлис, 20 Декабря 1897 г.

შინაარსი

გ ა ნ ე ო ფ ი ლ ე ბ ა

I

	გვ.
I საახალწლო ანდაზები	1
II სამი ლექცია „ვეფხვის ტუროსაწე“ — ლექცია I	11
III ისტორიული განხილვა სახელ-წოდების: არამენის, ჰინსტანის და სომხეთის	32
IV ნაკვეთები	53
V შენიშვნა	58

განყოფილება

II

VI რამდენიმე სიტყვა გ-ნ ილია ჭავჭავაძის საპასუხოდ „ვეფხვის ტუროსნის“ გამოც.	1
VII სამგვარი სიყვარული	19 — 64

განყოფილება

III

VIII აბრსკილ (აბხაზური ლეგენდა, ჩაწერილი ნიკო ჯანამიასაგან)	1
IX ხალხური ლექსები (შეკრებილი სოსიკო მერკვილაძისაგან)	7
X სია იმ პირთა, რომელთაც ეგზავნება „კრებული“	17 — 59
XI განცხადებანი	

სასხალწლო ანდაზები

ილიადა გადვიკითხე
ქართველების ჰომერისა,
სხვა მწერლებიც მივაყოლე
სულ სხვა და სხვა ნომერისა.

ჭკუა-გრძნობის ლამპარ-შუქი
შარავანდათ მომეფინა,
თვალი ველარ გავუმართე,
დავხუჭე და დამეძინა...

გულის-ძილში მომეჩვენა
უცნაური ბებრუცანა!..
მე ჩემ დღეში არ მინახავს
სულიერი იმისთანა:

თავ-შიშველა, ფეხ-შიშველა,
საზიზღარი ყოველი მხრით...
თავზე მადგა დატვირთული
ზურგზე გუდით, ხელში დავთრით.

შემეზიზლა!.. დავეკითხე:
ვინ ხარ და რა სულიერი,
სამქვეყნო რომ არ გაძევს
არც ხორცი და აღარც ფერი?!

მიპასუხა: „მე ისა ვარ,
შარშან ამდროს რომ მელოდი;
დღეს კი გინდა გამისტუმრო,
მომაყარო ქვა და ლოდი?!“

„შარშან მთხოვდი: „მოდი, მოდი!“
დღეს იძახი: „წადი, წადი!“
მაშინ ვიყავ მე „ახალი“,
ახლა— „ძველი წელიწადი“.

„მე მივდივარ, სხვა მოგიდისთ
სანატრი და სასურველი,
მაგრამ ისიც შეგძულდებათ,
რომ გაივლის ერთი წელი“.

„ქვეყნის სურვილს, ქვეყნის იმედს
ვერც „ახალი“ გაამართლებს!..
თქვენს ცოდვებს და თქვენს შეცდომას
რათ აბრალებთ მიმავალ-წლებს?!“

„თავ-მოყვარე ადამიანს
მოსწონს თვისი ჭკუა-გრძნობა
და მიტომაც ეძნელება
თავის თავის გამოცნობა.“

„უსამართლო ქვეყანაში
დიდს, პატარას, კაცებს, ქალებს...
ვისაც-კი რამ წაუხდება,
მიზეზს ყველა მე მაბრალებს!..“

„იძახიან: „რაც გადაგვხდა,
მხოლოდ მოსაველიაო,—
ბედისა და მარცხიანი
წელიწადის ბრალიაო!“

„ანდაზა-კი ავიწყდებათ:
„რაც მოგივია, დაგიტაო,
სხვას ნუკავის დაბრალებ,
ვეკლა შენი თავითაო“.

„თქვენი ცოდვა-მადლით მადევს
ზურგზე გუდა გატენილი
და რაც ვნახე ამ წელიწადს,
დავთარში მაქვს ჩაწერილი“.

„ცოდვის გუდას მე წავიღებ,
შენ-კი გქონდეს ეს დავთარი;
გადიკითხე, შენებურათ
გაჰკარი და გამოჰკარი!“

ეს მითხრა და უცბათ გაჰკრა,
თვალის ველარ მოვასწარი!..
ხელში შემრჩა მხოლოდ მისი
უცნაური რამ დავთარი.

გადავშალე, გადვიკითხე,
გამაკვირვა... გამაშტერა!..
იმ გუდიანს, იმ კუდიანს
რაები არ ჩაეწერა?!..

ყველა რომ ვთქვა, არ იქნება,
არ მომცემენ ამის ნებას!..
და თუ არ ვთქვი, გავსკდი გულზე...
ამფერ ამ ჩემს მოთმინებას!...

—

მოდი, ისევ ჯობს მიემართოთ
ანდაზებს და უმანკო ზმებს,
გზა და კვალი გავუკვლიოთ
უჟურულო აფორიზმებს.

—

„მე რომ შემხვდა წელიწადი,
თქვენს მტერს კიდევ იმისთანა!“
ასე იწყებს ბებრის დავთრის
ზღაპრები და გამოცანა.

—

„ვენახები გახმა ყველგან,
გაწყვა ღვინის მოსავალი,
„მიზეც-მიზეც ღოს მარღი
აკლიაო“ — დამღვეს ბრალი!“

—

„ღმერთმა მტერსაც ააშოროს
ჩემისთანა ბედის წერა!..
„სად ერეკლე და სად თეკლე?“
ის რომ გახმეს, მერე მე რა?!“

—

„დამნაშავეს ვხედავ, ვიცი,
ვინც ქვეყანა დამამტერა:
„სადაც შევა შეფილაქსრე,
იქ გაჩნდება თილაქსერა!“

—

„მაგრამ რა ვქნა, ეს სიმართლე
რომ არავინ დამიჯერა?!.
გზა არ მქონდა, ამ დავთარში
მანც უნდა ჩამეწერა“.

„კაცის კვლა და ძარცვა-გლეჯა
გაისმოდა ყოველ მხარეს,
ბევრი ცოდვა ჩაიდინეს
ყაჩაღებმა, სისხლი ღვარეს!..“

„შეეშინდათ სოფლელებს და
უფროსებიც გაიმწყრალეს,
მაგრამ, დახეთ უგნურებას!
ეს ცოდვაც მე დამაბრალეს!..“

„ახა, ღმერთო! აბა ბრძანონ:
ვინ ქურდობს და ვინ იტაცებს?
ვინ გამოდის შარა-გზაზე,
ვინა ჰგლეჯს და ვინ ჰკლავს კაცებს—

თუ არ ის, ვინც კატორღიდან
გაქცევიათ? შეუტყვიათ,
მაგრამ, როცა უჯიბიათ,
თვითვე ხელი შეუწყვიათ!“

„თუ კარგია, რათ გზავნიან,
თუ არა—რათ გვიბრუნებენ,
რას გვერჩიან ან ხალხს, ან მე,
რომ საეროთ გვიწუნებენ?!“

„ეჰ, ხომ ვიცით დამნაშავე,
მაგრამ ხმაც ვერ გაგვიცია:
აფაზაკებს იქ რა უნდათ,
სადაც არის პოლიცია?“

„ჭირი გაჩნდა საქონლისა,
მუსრი გაჰკრა იმისთანა,
რომ საბრალო პატრონებმა
ვერ მიასწორეს ველარც დანა!“

„აღრიალდენ სოფლელები
დამწყველეს და დამღვეს ბრალი...
მე რა მექნა?! „ჭირი იქ სჭრის,
სადაც მივა ბეითაღი.“

„სიცივემ და სიღარიბემ
გაახურვა „მალარია“,
წარა-მარა ქინაქინამ“
კიდევ უფრო გადარია!“

„ზოგი მოკვდა უპატრონოთ,
ზოგსა ჰკლავდა მხოლოთ შიში
და რომ ვთვლიდი ქირისუფლებს,
აღარ იყო ანგარიში!..“

„მამტყუნებენ ამაშიაც,
მაგრამ, ღმერთო, ხომ ქორია?
და სიკვდილის თანაშემწე
ბევრჯერ თვითონ დოქტორია!“

„ვერ დაუდგა კარგი ალო
ზოგიერთ დიდ მოადგილეს:
მათი საქმე, მათი ღვაწლი
როცა კარგათ განიხილეს,

„მოახსენეს: ბრძანებულხართ
სწორეთ კარგი მოღვაწეო,
მაგრამ ცოტა დალაღულხართ
და მიბრძანდით, აწ „აცეო!““

„გადამდგრები მე გამიწყურენ:
წელიწადის ბრალიაო!
ნათქვამია: მუსტათას რა,
რამ უჩადობს აღიაო?““

„ზოგ-ზოგ მდიდარ მემკვიდრეებს
გამოუხტა უცბათ მტერი,
რომ წაართვას მამა-პაპის
სამკვიდროდან ყოლიფერი!..“

„მემკვიდრები ღროს ჰყვედრიან:
„შამფურსა სწევას, არა მწვადსო,
ფუი, ამისთანა წეს-რიგს,
ამისთანა წელიწადსო!““

„წელიწადმა აბა რა ჰქნას,
სადაც ყველა მშიშარია?!
ვინც მოკვდება—პლუმეცკისთვის
ზეტცერი და რიშარია!..“

„მემკვიდრობა იმას რჩება,
მემკვიდრეებს — მარტო დავა!..
ნათქვამია: „სადაც გავა,
უფლიფერი გავათ გავა“.

„მხოლოდ ახლა შეუშალეს
ნახტომი და ჭკუა-გრძნობა,
როცა თვითონ მოინდომა
დიდი მუხრან-ბატონობა!..“

„ისიც თურმე მე მიწყრება,
მე მემდურის, მე მდებს ბრალსო!..
არ იცოდა, რომ „უფეულთვისი-
ვერ მიიტანს კოკა წყალსო.“

„ყველა კარგათ დროს ატარებს,
საუცხოვოთ გართულია,
მხოლოდ მაშინ დაამთქნარებს,
თუ კი რამე ქართულია!..“

„ოპერებს და ხახლურ-დრამებს
იძახიან — ვუყუროთო!
რას დავსდევთ ჩვენს აქტიორებს,
დეე, დარჩენ უბუროთო!“

„გული მოდისთ ჩვენ არტისტებს:
ეს რა სამართალიაო?
მაგრამ რა ექნათ? ყოლიფერი
წელიწადის ბრალიაო!“

«ღარ ახსოვთ კი ანდაზა—
თითქო საღაც ქორიაო:
„შინაური მრუდე აჩის,
გარეული სწორაა.“

„პატარძალი მეოჯახე
ქორს წიწილას არ გაატანს,
ველიჩკომაც „ჰაუ, ჰაუ!“
მიამხა ჰაიასტანს“.

„მიამხა, მაგრამ რაღაც
იქით-აქეთ ილაციცა
და ორივე მოიმდურა:
ქორიცა და წიწილიცა!“

„ბრალს მე მადებს, მაგრამ ხალხში
ნათქვამია და მეც ვიცი:
„უსათუოდ მგელი შეჭამს,
დედის წინ რომ წაყა კვიტი“.

„ივერიას“, „ცნობის ფურცელს“,
დასის „კვალს“ და „მოამბესა“
გარეშემ და შინაურმა
ყველამ თოკი მოაბესა!..“

„გასწიეს და გამოსწიეს
ზოგმა აღმა, ზოგმა დაღმა!..
ამისთანა მწერლობას-კი
მიაყფოს შეგმა ძაღლმა!“

„და რომ ჰკითხოთ რედაქტორებს:
„ვერ ვთქვით, რაცა გეწადიაო!
ჩვენ არა ვართ დამნაშავე,—
ცული წელიწადიაო!“

—
„წელიწადმა აბა რა ჰქნას,
რომ ცბიერობს ეს ქვეყანა
და სუყველა მწერალია,
ვინც კი იცის ანა-ბანა?!“

—
„აკაკიც-კი გამობძანდა,
საგულეზე ჰქონდა გული,
რომ სებისკვრათ გამოეცხო
ყოველ თვეში მას „კრებული“

—
„გამოვიდა და მერე რა?—
გარეთ დახვდა უგულობა
და შინ კიდევ უარესი
ცხვირში ეცა უფულობა!..“

—
„გაიცინა, თქვა: „ეს ქირი
არ ახალი,—ძველიაო!..
დეე, ფურმა სულ იწველს,
სანამ მოსაწველია“

—
„მადლობა ღმერთს!.. იმან მხოლოდ
არაფერი დამაბრალა,
რადგან ისიც ბებერია,
ჩემისთანა მაჩანჩალა!..“

I

ბბ. ბოდბის ვიხდი თქვენთან, რომ მე ჩემი პირველი საუბარი არაკით უნდა დავიწყო და ისეთი არაკითაც, რომელიც თუ არ თვითოეულ თქვენგანს, უმეტესობას მაინც მოხსენებულნი ექნება.

ერთ ისპანიელ მონადირეს შემოაღამდა მთაში და გაუფადარდა; დაღალული, დაქანცული და დასველებული ის მიადგა ტყის მცველის ქოხს, დაურეკა კარებზე და სთხოვა ღამის გათევინება. ტყის მცველმა ჰკითხა— ვინ ხარო? და მონადირემ უპასუხა: მე ვარ... დონ-ნხო-სემარია-დე-ტრავანოს-დე-ცესპოდოს-დე-კორდო-

*) ეს ლექციები ჯერ არსად ყოფილა დაბეჭდილი, მხოლოდ საჯაროთ წავიკითხე ორჯელ: ერთხელ ქუთაისში და ერთხელაც თფილისში. თფილისში, როგორც საზოგადოთ მოსალოდნელი იყო ჩემგან. განგაში და მითქმა-მოთქმა ასტეხა: გამოვიდნენ მებუკე მებანგაშეები და ამტკიცებდნენ, რომ მე რუსთაველი დავამცირე, შეურაცხყოფა მივაყენე, ქართლელებს სულელები დავუძახე, იმერლებს— გაიძეერა და სხვანი... ეს ხმები ბ. ილია ჭავჭავაძემ ბეჭდვითაც დაამოწმა. ჩემს ლექციებზე, რასაკვირველია, მხოლოდ ზოგიერთები დაესწრენ და უმეტესობა შეიძლებოდა ამ ცილის წამებით მართლა მოტყუებულიყო და ამიტომაც მეც პასუხი დავწერე. რადგანაც ის პასუხი მაშინ არ დაიბეჭდა „ივერიაში“, დღეს ვბეჭდავთ აქ მეორე განყოფილებაში.

ვა-მარკიზ-დი-ტროს-მონტეს და სხვა. ერთი სიტყვით, ორმოც სახელამდი ჩამოუთვალა. ტყის მცველი ვერ მიხვდა, რომ საზოგადოთ კათოლიკეების და განსაკუთრებით, ისპანიელების ჩვეულებით ამდენი სახელი ერთსა და იმავე პირს ერქვა, ეგონა; თუ ჯარი მიადგა კარზე და ასე გადასწყვიტა: მე ერთი ქვეშაგების მეტი არა მაქვს და კარზე-კი ამდენი კაცი მადგიაო, თუ ერთი შემოვუშვი და ღამე გავათევინებო, სხვებმა რაღა ჰქნა-ნო? უმჯობესია, გულს არც ერთს არ დავწყვეტო, თქვა და მიაძახა მოგზაურს: არა მაქვს თქვენთვის ბინაო.

სწორეთ ამ ისპანიელ მონადირეს გვაგონებს საქართველო, როდესაც ის მსოფლიო ისტორიის კარებს ერეკება. ბევრი დარი უნახავს საქართველოს; უფრო მეტჯერ ავდარი დასდგომია... დედა-მიწის ზურგზე არ გვეგულება ჩვენ ქვეყანა იმდენათ თავ-გადასავლიანი და იმ გვარათ ჭირ-ნახული, როგორც ჩვენი საქართველო. უძველეს დროიდან აქამომდე არ დარჩენილა ხალხი, რომელსაც არ შეხლოდეს ძალა-უნებურათ და ან რამე დამოკიდებულობა არ ჰქონოდეს. სპარსეთი, ასურეთი, არაბეთი, სომხეთი, რომი და საბერძნეთი მხარ აქცეულათ არ დარჩენიათ. თურქნი-სელჯუქნი და თვით მონგოლნი არა ერთ გზის მოზვირთებულან საქართველოზე ჩინგის ყაენების, ლანგ-თემურების და მათი მძვინვარე ნაინების წინამძღოლობით და თუ ყოველთვის უკან-ქცევით არ გაბრუნებულან და უძლევიათ ქართველთ ერთი, — მაშინ ისე მაინც დასუსტებულან და იმდენათ მოჰკლებიათ ძალა, რომ მძვინვარეებს სურვილი სხვა ტომების მოსრვისა დიდ-ხნობით შეჰყენებიათ. თვით ევროპის ხალხებიც, რომელთაც დღეს უპყრიათ ხელში მეცხრამეტე საუკუნის ლამპარი განათლებისა, — საშუალ აზი-

დან გამოსულნი, შუა აპობდენ კავკასიას და საქართველოს გულზე გადადიოდენ.

ერთი მითოლოგიური სიბრძნე-სიცრუე, ანუ იგავ-არაკი, მოგვითხრობს, რომ პრომეთეოსი, იგივე ჩვენი ამირანი, ღმერთებისაგან შერისხული მისთვის, რომ იმან ოლიმპიელებს მოჰპარა საიდუმლო ცეცხლის ანთებისა და ბნელის განათლებისა და ჩამოუტანა და ასწავლა მიწის შვილთა,—მიჯაჭვული იყო კავკასიის ქედზე; თუმცა ტანჯულს შავი ყორანი გულ-ღვიძლს უგლეჯდა, იტანჯებოდა, მაგრამ პრომეთეოს, ისეთივე ზვიადი და შეუპოვარი, როგორც თვით კავკასიის ქედი, არ იღრეკდა ქედს მრისხანე ღმერთების წინაშე და ამპარტავნებით ითმენდა დაუსრულებელ ტანჯვას. გლეჯდა შავი ყორანი გულ-ღვიძლსა, მაგრამ რამდენსაც უგლეჯდა, ნაგლეჯზე იმდენი ახალ-ახალი ამოდოდა. არ ვიცით, ძველათაც ტანჯვაში ყოფილა საქართველო, თუ ეს არაკი იყო წინასწარმეტყველება საქართველოზე, მაგრამ ეს კი ვიცით, რომ ამ პრომეთეოსს გვიხატავს კავკასიის ქედის ფეხთით გაშლილი, ტანჯული მრავალ-გვარათ, წამებული საქართველო. ვიმეორებ, არ დარჩენილა ხალხი, რომელსაც, როგორც შავ ყორანს პრომეთეოსისათვის, საქართველოსთვის არ ჩაევლოს გულ-ღვიძლში ხელი. მაშ, თუ ამდენი ქირი უნახავს და ამდენი თავ-გადასავალი ჰქონია, რა მიზეზია, რომ მსოფლიო ისტორიაში ვერცლათ ღ გამოკვლევით არ არის ნახსენებიო?—ეგება იკითხოს ვინმემ. ეს იმის ბრალია, სხვათა შორის, რომ, იმ ისპანიელი მონადირისა არ იყოს, ერთი სახელწოდება თავის ღღეში არა ჰქონია. ეძახდნენ: მოსოხი, მესხი, იმერი, ამერი, ივერია, კოლხიდა, ალბანია, გეორგია, გრუზია, კარლოანი, თობალი, ხალიბი, მაკრონი,

ქართლი და სხვ. და სხვ. რა კუთხითაც მოადგებოდა რომელიმე ხალხი, იმ კუთხისსახელით იწოდებოდა მთელი საქართველო და ამ გვარათ, თუმცა მოხსენებული კი არის ისტორიაში, მაგრამ მეტათ გამოურკვევლათ და ნაკუწ-ნაკუწათ. მოვა დრო, როდესაც მომავალი ჩვენი ისტორიკოსები მოუყრიან თავს ამ ნაწყვეტ-ნაწყვეტებს, გამოარკვევენ და ისე, როგორც ხელოვან-მოსაქნარემ სხვა-და-სხვა ნაწყვეტ-ნაწყვეტ ფერადებისაგან მოქარგოს ძვირფასი სამოსელი, შეადგენენ ერთ ვრცელ ისტორიას ჩვენი სამშობლოსას, მაგრამ ეს იქნება საქართველოს საზოგადოთ ტრაგედია და კერძოთ მოწმობა ენის, რჯულის და ერობისათვის.

შეიძლება ვინმემ იკითხოს: მაშ, თუ ისტორიაში არ არის მოხსენებული ეს ამბები, საიდან ვიცით, წარმოდგენით ვიგულისხმებთ თუ კვალი რამე დაგვრჩენია? არის ნიშანი: ეს ის კვალია, რომელიც ყოველთვის ხალხში იბეჭდება აუხოცველათ, ეს ის კვალია, რომელიც არა თუ ადამიანის მოქმედებას, არამედ მის გულის მოძრაობასაც გამოგვიხატავს ხოლმე. ეს არის ენა, უტყუარი და ძვირფასი განძი ხალხისა. ძვირათ რომელიმე ხალხი გვეგულება, რომ ქართველებსავით მდიდარი ლექსიკონი ჰქონდეს. ვიცი ზოგიერთები ჩვენ სამშობლო ენის სიმდიდრეზე ლაპარაკს ოცნებათ ჩამომართმევენ; ბევრნი კიდევაც ამტკიცებენ, რომ ჩვენს ენაზე რთული აზრის გამოთქმაც არ შეიძლებაო, მაგრამ ეს რა საბუთია და რა ენის ბრალია? ის ვაჟ-ბატონები მოგვაგონებენ იმ კატას, რომელიც ძებვს ვერ შეწვდა და ქყაოდა „პარასკევიაო.“ არა, ჩვენი ენა მდიდარი არის. ძვირათ დარჩენილა ენა, რომელსაც არ შემოეწიროს ჩვენთვის რამდენიმე სიტყვა.

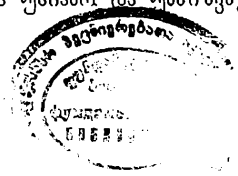
ჩვენს ენაში ვხედავთ სხვა-და-სხვა ენების სიტყვებს: სპარსულს, არაბულს, ებრაულს, სომხურს, ბერძნულს, თათრულს, რომაულს და სხვ. და ამ მიზეზით ხშირათ ერთისა და იმავე საგნის გამოსახატავათ ჩვენ გვაქვს რამოდენიმე სიტყვა. საკვირველი ეს არის, ამდენ ვაი-ვაგლახში ჩვენი ქართული ენა არ გადასხვაფერებულა. ვერც ერთ ენის ძალას ვერ დაურღვევია ჩვენი ენის კანონები, ვერ გაღურვევია, ვერ გაღურჯულეობია, დაუთმია ჩვენი ენისათვის და ჩვენკენ თვითონ გადმორჯულეობულა. სხვათა შორის, შესანიშნავი კიდეც ეს არის, რომ, როდესაც ერთისა და იმავე საგნის გამოსახატავათ სხვა-და-სხვა სიტყვები შემოსულა განსაკუთრებითი, ცოტა რამ განკერძოებითი ხასიათიც მისცემია. გნებავთ, მოვიყვანოთ მაგალითი. სიტყვა „უარის ყოფა“ ჩვენებურათ, ძირეულ ქართულათ ნიშნავს რაიმეს გადათქმას; ამ გვარივე მნიშვნელობა აქვს შემოღებულ სიტყვებსაც: „აშა“ და „ატკაზი“ და ამსამსავე სიტყვასაც თავ-თავისი საკუთარი სახე აქვთ. მაგალითად, როდესაც კაცი რამეს გადათქვამს, მაგრამ იმეღია, რომ შეინანებს და ხელ ახლა აღიარებს, მაშინ ამბობენ: „უარ-ჰყოვო“. მაგ. პეტრემ სამ გზის უარ-ჰყო ქრისტე, მაგრამ მამლის ყივილმა შეინანებიაო.

როდესაც ისეთ უარის გამოთქმაზე ამბობენ, რომლის შენანება ძალიან საეჭვოა, მაშინ იტყვიან: „აშა-ჰკრაო“ და როდესაც აღარაფერი იმეღი აღარ არის გამოტეხისა, მაშინ ამბობენ: „ატკაზი“ თქვაო. ავიღოთ მეორე მაგალითი. კკუა-ნაკლებ კაცს, საზოგადოთ ვე-ძახით სულელს, მაგრამ დიდი ხანი არ არის, რაც შემოვიდა იმერეთში ერთი სიტყვა, რომელსაც ხმარობენ მაშინ, როდესაც ახირებულად სისულელის გამოხატავა უნ-

დათ: ეს კაცი სულელი კი არა, სულელზე უარესიც არის, წმინდა „დურაკი“ არისო, „გადურაკდაო“ და სხვ. ასე, ამ გვართ, ბევრი სიტყვები გვაქვს შემოღებული სხვა-და-სხვა ენებიდან, მათი წყალობითაც შეგვიძლია შევიტყოთ, თუ რა დამოკიდებულება ჰქონია ჩვენს ხალხს ამა თუ იმ ხალხთან. ამ გვართ, მიგვიღია რამდენიმე ლექსები, მაგრამ ჩაგვიდგამს მათთვის ქართული სული და შეგვისხამს ქართული ხორცი. იმ ძალაუნებურ შეტაკებაში მაინც ძღვევა-მოსილი დარჩენილა დედა-ენა. ერთ სტაქან წყალში რამდენიმე წვეთი ღვინისა რომ ჩაურიოთ, უთუოდ ფერს უცვლის წყალს, მაგრამ რამდენიმე წვეთი წყალი რომ ერთ ყანწ ღვინოში ჩაურიოთ—ვერც ფერს დააკარგვენებს და ვერც ძალას. სწორეთ ასე წვეთ-წვეთებათ შემოსულან ზოგიერთი სიტყვები უცხო ენებიდან ჩვენს ენაში. მაგრამ დავანებოთ ამაებს თავი. ეს მივანდოთ მომავალს. დეე, ენის მეცნიერებმა, როგორც ისტორიკოსებმა, ეს აგვიხსნან შემდეგში. ამ ჟამათ ჩვენი საუბრის საგანი სულ სხვა არის.

რასაკვირველია, კარგია, რომ ვიცოდეთ, თუ რა ვყოფილვართ ძველათ, მაგრამ ეს მაშინ, როდესაც გვეცოდინება, თუ რა ვართ ახლა. და ამაზე, უნდა მოგახსენოთ, მეტათ ხელცარიელათ გახლავართ. პირ-და-პირ, გამოტეხით მოგახსენებთ და ბოდიშსაც არ მოვითხოვ, რომ ჩვენი აწმყასი ჩვენ არა გაგვეგება-რა. არ ვიცი, თუ დღეს რა არის ქართველობა, რა შეადგენს მის ზნეობითს და ფიზიკურს ან სისუსტესა და ან ძალას. თვითეულს ჩვენგანს მხოლოდ ის ადგილი და მისი ახლო მახლო გარემო მიაჩნია საქართველოთ, სადაც ძვეითონა დგას. იმ ენას რაცხს წმინდა ქართულ ენათ, რომელ-

ზედაც თვითონ და მისი მეზობლები ლაპარაკობენ, და ქართველების საერთო საზოგადო ზნეთ, ხასიათათ და ჩვეულებათ—მათი კერძობითი ზნე და ჩვეულებანი მიაჩნიათ. ამ გვართ, იმერიამერს ვერ იცნობს და ამერი იმერს და სხვა კუთხეები საქართველოსი ხომ სულ უფრო უცნობი იქნებიან. ამის შემდეგ სრულიად გასაკვირველათ არ მიგვაჩნია, რომ უცხო ქვეყნელები ჩვენ ვერ გვიცნობდენ და არც უნდოდესთ ჩვენიცნობა. დიდი ღვთის წყალობაა, ხან-და-ხან გაკვირით თუ მოგვიხსენიებენ ხოლმე და ისიც ისე აგდებით და კილოკავათ, რომ უმჯობესია სულაც არათფერი თქვან. რას არ ადარებენ ჩვენს საქართველოს ის უმეცრები, რას არ ამბობენ იმაზე და რას არა სწერენ?! ხან პატარა კრავათ თვლიან, რომელსაც ყოველი კუთხით მგლები ეხვეოდენ და თუ მწყემსი კეთილი არ მისწრებოდა და არ დაეფარა, აქამდი ჩაინთქებოდაო; ხან წიწილას ადარებენ, ხან რასა და ხან რას! საკვირველია ღმერთმანი, თუ ის მართლა ცხვარი იყო, რა ახირებული რქები უნდა ჰქონებოდა, რომ რამოდენიმე საუკუნოების განმავლობაში შემოსეულ მტრებს ისე ღონიერთ იგერებდა! ასე გასინჯეთ, რომ ამ ოცი წლის წინეთ ერთმა ჩვენმა მწერალთაგანმა ც-კი შეადარა პატარა მოღუღუნე გვრიტს. ერთი სიტყვით, ვისთვის და რისთვის არ შეუდარებიათ აგდებით ჩვენი პატარა საქართველო!.. მათი მიბაძვით ნება მომეცით, რომ დღეს ავათამაშო ჩემი ოცნება და შევადარო საქართველო ჩანგურს, დიად, ჩანგურს! ვის არ მოგეხსენებათ, რომ ჩანგურს რამოდენიმე ძაფი აქვს აბმული, რომლებსაც სიმებს ეძახიან. თვითეულს ამ სიმთაგანს თავის საკუთარი ხმა აქვს და თავის შესაფერი ძალა. კერძოთ მათი ხმა უსიამო და უმნიშვნელოა. ერთ

ძაფათ რომ გადავგრიხოთ ყველა ეს სიმები, არც მაშინ ივარგებს; ხმა უფრო გაუმსხვილდება, მაგრამ მაგიერში უსიამო და უმნიშვნელოც იქნება: მისი ხმა ეგვანება ლარის ბაგა-ბუგს. მაგრამ, როდესაც-კი ეს სიმები ცალ-ცალკე, თავ-თავის საკუთარი ხმითა ეღერენ ერთსა და იმავე დროს, შეერთებულათ, შეთანხმებულათ, მაშინ მოისმის სასიამო გარმონიული, სამუსიკო ძლიერი რამ ხმა. როგორც ჩონგურს სიმები, ისე საქართველოს სხვა-და-სხვა მხარეები, სხვა-და-სხვა კუთხეები აქვს მობმული: ქართლი, კახეთი, იმერეთი, გურია, სამეგრელო, აფხა-ზეთი, სვანეთი, ლეჩხუმი, რაჭა, ლაზისტანი, ფშავი, ხევსური და სხვა და სხვა. თვითეულს ამ მხარეთაგანს, სხვა-და-სხვა ბუნების გავლენით, თავის საკუთარი ხასიათი, ჩვეულება, ზნე და საკუთარი ცხოვრების პირობები აქვს. კერძოთ, ცალ-ცალკე, ძალას და მნიშვნელობას მოკლებულნი არიან, მაგრამ შეერთებულათ-კი შეადგენენ ძლიერსა და ვრცელ საქართველოს! არ შემიძლია გააკვრით არ მოვიხსენიო, რომ საქართველოს ძველათ ჭირ-ში გამაგრება და სრულიად ამოუფხვრელობა ამ სხვა-და-სხვა ფერობის ბრალი იყო. როდესაც მტერი საქართველოს ერთ რომელსამე კუთხეს მოადგებოდა და დაიპყრობდა ერთ რომელსამე ნაწილს, მაშინ ქართველობა მეორე კუთხეში, მეორე მხარეში გადადიოდა, იქ იფარავდა თავს და იქ ძლიერდებოდა. მოსულ მტერს ერთი რომელიმე დროთაგანი წლისა უდგა, იმავე დროს ქართველებს ოთხივე დრო ხელთ ეჭირათ: დაბლა, ბარში, სიციხე უდგათ, მაღლა, მთაში, ყინვა იყო. ასე, ამ გვარათ ბუნების წყალობით შეუნახავთ თავი, არასოდეს არ ყოფილან ერთსა და იმავე დროს ერთიანათ დაპყრობილი და ამ საუკუნის დასაწყისამდე არც შეყენებულა მი-

ში პოლიტიკური ცხოვრების მსვლელობა. ამ უკანასკნელ საუკუნის დასაწყისს დაიძინა საქართველომ, მაგრამ ეს ძილი არის სამკურნალო, დროებითი შესვენება. პოეტის, ბარათაშვილის, ამბობს ერთ თავის თხზულებაში: „მინდა, რომ მზე ვიყო ქვეყნის მნათობი და ქვეყნის განმაცხოველებელი; სალამოს მიტომ ჩავიდეთ, რომ შევიხვეწო, შევასვენო ბუნება და მეორე დღეს უფრო ძლიერათ ამოვიდეთ და უკეთ გავანათო ქვეყანა“. საკვირველია ბუნების განგება! ყოვლისფერი ისე დაუწყვია, რომ რაც კი მოძრაობს და სიცოცხლე აქვს, საჭირო არის მისთვის მოსვენება, რომ ხელ ახლა ძალ-ღონე მოიკრიფოს. დღიური მუშა, დაღალული და დაქანცული, თითქმის უსულოთ აგდია ღამე, სძინავს და იმ ძილში იკრებს ძალ-ღონეს სახვადილოთ. თუმცა ის ძილის დროს მკვდარივითა ძევს, მაგრამ სიცოცხლისთან არა აქვს კავშირი გაწყვეტილი და უგუნურის მეტი არავინ მიამსგავსებს იმას მკვდარს; გონიერი-კი ყურს დაუგდებს, შენიშნავს ძლიერს სუნთქვას, მოელის მის გამოღვიძებას. ამ მუშაკისა არ იყოს, ესევე ითქმის ჩვენს ხალხზედაც. დღემდის ეძინა, მოსვენებაში იყო; ზოგიერთებმა ეს ძილ სიკვდილათ მიიღეს, ხელი აიღეს იმისაგან, უარ-ჰყვეს არათუ მისი წარსული და მომავალი,—მისი ენაც-კი დაივიწყეს. მაგრამ დღეს, დროთა ვითარების შემწვობით, ახლათ იღვიძებს საქართველოს ყოველი კუთხე. როგორც საზოგადო წესია ახალ-გამოღვიძებულის, ის ჯერ კიდევ ბურანშია, ცოტას, იქნება, კიდევ ბოდავდეს, ეგება კიდევ ფეხი ეშლებოდეს, ბარბაცობდეს და ჩვენი ვალია, რომ ამ თავითვე მივაწვდინოთ ხელი, დავაყენოთ სწორ გზაზე ფეხ-მარჯვეთ და მოვუმზადოთ სამუშაოთ მათი გულის შესაფერი იარაღე-

ბი. მაგრამ ეს მხოლოდ მაშინ შეგვიძლია, როცა გვე-
ცოდინება მათი ძალა, შევისწავლით მათ ხასიათებს.
და გამოვიკვლევთ, თუ რა არის მათში ავი ან კარგი;
რა ზნე და ჩვეულება უნდა გავაძლიეროთ მათში და
ან რომლის ამოფხვრას უნდა ვეცადოთ. აი, ამ გვართ-
ჩვენ უნდა შევიტყოთ, თუ რა ვართ საზოგადოთ ქარ-
თველები, რა განსხვავებაა თვითეულ საქართველოს
ერთბაგანში, ან რა ერთობაა ახლანდელ დაცემულ
დროში და ან რა ყოფილა ადრე ძლიერების დროს.
მე ვეცდები, რომ პირველი ამ კითხვათაგანი შეძლე-
ბისა დაგვართ, თუმცა სუსტათ, მაგრამ მაინც ავიხსნათ
დღეს, და მეორეს-კი შეგატყობინებთ დიდი რუსთვე-
ლის წყალობით, რომელსაც საქართველოს სხვა-და-სხვა
კუთხეების, სხვა-და-სხვა ხალხების ღირსებები და ნაკ-
ლულეფანებაები პოეტურათ და ძლიერათ აქვს გამოხა-
ტული მის დაუვიწყარ „ვეფხვის-ტყაოსანში“.

ხ ა ს ი ა თ ე ბ ი

სურათი პირველი.

„იმერელი ვარო,
აჩას კარგივარო;
შეკსვამ, შეკჭამ,
ისევ წაგივალ!“

„უუუ, იმერელი! იიი, კორტეხელს!..“ და სხვა-
„თქვენმა მზემან, საკვირველნი ხალხნი არიან ეს
იმერლები: ტიტლიკანათ გადმოხეტებიან კორტოხსა,
ჩამოვლენ ჩვენს ქვეყანაში და იღვმენ ზურგზე კურტან-
სა. მათთვის არც ქეიფია, არც ტანი, არც ფეხი!.. აგრო-
ვებენ ფულებსა და მემრე, ჯიბე გასქელებულები, ბრუნ-
დებიან იმერეთისაკენ. შიმშილით რომ კვდებოდენ,

პურს არ იყიდიან, სანამ არავინ შეაძლევს; ყელამდი რომ აავსო ფულით, მაინც იღრიჭებიან, რომ საწყალი ვართო, არა გაგვაჩნია-რაო! ერთი სიტყვით, მათგან სიმართლის თქმა არ შეიძლება და ფხიკიანები-კი ისეთნი არიან, რომ, თითი რომ უჩვენოთ, კორტოხს გადაველებიან!“

აი, რას ამბობენ რაღაც უმანკო სიცილით ქართლელები, როდესაც იმერლებზე სიტყვა ჩამოვარდება ხოლმე.

„შენ ნუ მოუკვდები ჩემს თავს, ეს ქართლელები სწორეთ სიცრუის გულები არიან! ასეთ-ასეთი სიცრუეების გაპენტვა იციან, რომ არც ღვთის იყოს და არც კაცის! ამ მთას იმ მთას მიახლიან, ცას ღრეკენ, მასკვლავებს მოჰკრეფენ და ზღვიდან თევზებს გამორეკენ მინდვრებში საბალახოთ. მისთანა უწმაწურობის ლაპარაკი იციან, რომ კაცს, თუ შაგრათ თითებით არ დაიცივი, ყურები ავიწივლდება მისი გაგონებით. ენა-წაშიღწეულები არიან ერთი სიტყვით! ახლა, ბატონო, ტრაბახობას აღარ ბრძანებთ? თავი ყვენი ჰგონიათ და ერთი ჭიანი მანეთის მეტი რომ არა უჭყაოდესთ-რა ჯიბეში, მაინც თავისას არ იშლიან და ირიხებიან. ერთი სიტყვით, სწორეთ ძანუალ უყვარსთ თავის გამოჩენა და სულ მისი ბრალია, რომ სიცრუის გულებათ გადაქცეულანო!“ რაღაც მზაკვრულის სიცილით მოჰყვებიან ხოლმე იმერლები ქართლელებზე ამ სიტყვებს. ამნაირათვე გურულები მეგრელებს დასცინიან, მეგრელები ქორთუებს,—ერთი სიტყვით, თვითო ყველას და ყველა ერთს. არ მოსწონთ ერთმანეთის ქცევა, ერთი მეორეს ცრუს ეძახიან და რომელია მათში მართალი?

ყველა, როგორც ქართლელი, ისე იმერელი, ისე

შეგრელი და ისე გურული ერთიანათ დღეს ცრუები არი-
ან, მაგრამ მათ სიცრუეში განსხვავება არის და რადგა-
ნაც იმ სიცრუეში გამოიხატება თვითოეული მათგანის
ხასიათი, ამისათვის ჩვენ გავარჩევთ და გამოვიკვლევთ
იმ განსხვავებებს.

ქართლური ან ამერული სიცრუე უმანკაა; იმაში,
ბევრიც რომ ეცადოთ, ისეთ მზაკვრულ ნიშნებს ვერ
იპოვით, როგორც იმერულ სიცრუეში. და მართლაც,
აბა დაუკვირდით ქართლელს, როდესაც ის ტყუილებს
ამბობს, თუ იმ სიცრუეში პატიოსნური სულის კვეთება
არ დაინახოთ! ქართლელი მისთვის კი არა ცრუობს,
რომ ვინმე მოატყუილოს; არა, როშავს, ისე თავისთვის,
რასაც თავის გული ეუბნება... ის ტრაბახობს სულ კე-
თილ საქმეებზე: სკოლებს მართავს, ქვრივ-ოხრებს ეწე-
ვა, მტერს ამარცხებს, მოყვარეს ეხმარება,—ერთი სიტ-
ყით, რაც საპატიოსნოა ზე კაცის ღირსების გამომჩენი,
სულ იმაებზე ბაქიობს.

რა არის ამის მიზეზი? ის არის, რომ აღრეც, რო-
დესაც ქართველი ღონიერი იყო და ამაგების ასრულება
შეეძლო, კიდევ ასრულებდა და დღეს, როდესაც დრო-
თა-ვითარებამ დასჩაგრა, დააღარიბა, თუმცა საქმით ას-
რულება მისი თანშობილათ გადაქცეული კეთილ-
თვისებაების აღარ შეუძლია, მაგრამ სიტყვით მა-
ინც-კი ისევ აცხადებს თავის სურვილს და დარწმუ-
ნებულებს უნდა ვიყოთ, რომ ხელში თუ მოჰყვა შეძ-
ლება, რასაც ტრაბახობს, იმას კიდევაც ასრულებს
საქმით.

რა ექნათ, რომ გაღარიბდნ და აღარა შეუძლი-
ათ-რა? ჭება მისთვის, რომ ჯერ კიდევ გული არ გა-

ტეხია, შიგ კეთილი სურვილები ჩამარხული აქვს და, თუ დრო წალმა მოუბრუნდა, მაშინ-კი, უეჭველია, სიტყვას საქმეთაც გადააქცევს. ხომ გინახავთ გაკოტრებული სოვდაგარი, რომელსაც ჯიბეში გროშიც აღარ აქვს, მაგრამ სულ თუმნობით ანგარიშობს და ამ ოცნებით იტყუებს თავს? აი, სწორეთ ამ გაღარიბებულ სოვდაგარს ჰგავს ღღეს ქართლელი მისი ტრაბახობით. ვიმეორებ, ეს სიცრუე ქართლელებს, თუ კი შეიძლება, რომ ამას სიცრუე დაერქვას, ბიწიერებათ არ უჭრდა ეთვლებოდეს, რადგანაც პატიოსანი და საქები სიზღეზების შედეგი არის!.. ამ ნაკლულევიანებას გარდა, ვიმეორებ კიდევ, თუ კი ეს ნაკლულევიანებათ შეიძლება ჩაითვალოს, ქართლელში სხვა საძრახ რამეს ვერა ვხედავთ. ის არის ყოველთვის და ყოველ შემთხვევაში პირდაპირი, ხერხიანობაზე ხელ-აღებულია და როგორც სიარულში, ისე სიტყვა-პასუხში და საქმეებშიაც პირდაპირობს და არ უყვარს მიხვეულ-მოხვეულობა; მაგრამ აწ ესეცა ვთქვათ, თუ ეს პირდაპირობა რისი ბრალია, სასიხარულო თუ სამწუხარო მიზეზების? რასაკვირველია—სამწუხაროსი.

პირდაპირობა წარმოდგება ორი სულ სხვა-და-სხვა მიზეზებისაგან:

1) როდესაც კაცი იმდენ ძალას გრძნობს, რომ საჭიროთ აღარ ხედავს ვისმეს ანუ რისმეს საწინააღმდეგოთ შემწეობას, მაშინ ის მოიწევს იმაზე პირ-და-პირ ლომურათ და არც გარეშე ხერხებს, იმ სისუსტის ნიშნებს, გამოუდგება, რომელსაც სუსტი საჭიროთ ხედავს, რომ მეღური მოქმედებით მაინც გაიმარჯვოს.

2) როდესაც კაცს სასოება წარეკვეთება თავის დაცვისა და მოემზადება ძლიერების უსიტყვო დასამონებ-

ლათ, ის მაშინ ხერხზე, როგორც გამოუდგეარ იარაღზე, ხელს იღებს და პირდაპირობს; ან რატომ არ იპირდაპიროს, როდესაც იცის ხერხიც ველარას უშველის გულგატეხილს და თუ გაისრისოს, პირ-და-პირ ბრძოლაში მაინც გაისრისოს და გული მაინც მოიფხანოს—არ ემჯობინება?

აი, ორი სულ სხვა-და-სხვა მიზეზი ერთი და იმავე ნაყოფის მომცემი! და ჩვენი აზრით, ქართლელების პირდაპირობა ამ მეორის ბრალია. სანამ შეიძლეს, ებრძოლეს დროთა ვითარებას და ბოლოს, როდესაც გაუტყდათ გული, გააქნიეს უიმედობის ნიშნათ ხელი, თქვეს „რაც იქნეს-იქნესო, იყავნ ნება შენიო“ და დაადგენ პირდაპირობას. ამ გვართ, თავის ბედნიერი დროის თავისთავად, სხვის შეუწყვენელათ, დაბრუნება ამ ხალხს აღარ შეუძლია და თუ ვინმე დაუბრუნებს კეთილდღეობას,—ქართლელები საქართველოს ყველა სხვა ხალხებზე უფრო წმინდათ და მტკიცეთ მიიღებენ და შეითვისებენ იმ ახლათ მოპოებულს.

რაც აქ ქართლელებზე ვთქვით, სულ ამის წინააღმდეგებს ვხედავთ იმერლებში.

სურათი მეორე

იმერელი ცბიერია. და ეს ზნე არა თუ მოქმედებაში და სიტყვა-პასუხში, სიარულშიაც-კი უცხადდება. მართლაც, აბა შეხედეთ იმერელს და დააკვირდით მის სიარულს: წინ, რაც უნდა სწორი გზა ედვას, მაინც იქით-აქეთ მიუხვ-მოუხვევს და ისე მიდის!.. თუმცა იმან შორიდანვე შეგნიშნათ, მოგკრათ თვალი, მაგრამ ისე კი გაიხლოვდებათ, რომ

თითქოს არ დაენახოთ, მერე ერთი უეცრათ შეგეფეთებათ, შეკრთება, რასაკვირველია, აქტიორულათ და ბოლდის მოიხდის აღერსიანი სიტყვებით. მთის ამბავი რომ უნდოდეს სათქმელათ, ჯერ ბარის ამბით დაგიწყებს, რაც გულში აქვს და რაც სურს გითხრას, იმას პირდაპირ არ მოგახლის და ამას იმიტომ შერება, რომ ჯერ, სანამ მანვერობს, ე. ი. იმისთანა საგანზე გემუსაიფებათ, რომელსაც მისთვის მნიშვნელობა არა აქვს-რა— აგათვალღიერ-ჩაგათვალღიერებს, აგწონს, თქვენს სახეზე და სიტყვაში წაიკითხავს თუ რა გუნებაზე ბრძანდებით და მერე, თქვენი ხასიათის ანუ გუნების შესაფერათ, ბანგივით ნელ-ნელა შემოგაპარებს, რაც უნდა სათქმელათ. დარწმუნებული ხართ, რომ იმ დროს თქვენს მოტყუებას ცდილობს, მაგრამ ისე ხელოვნურათ-კი ასრულებს ამ თავის წინა-განზრახვას, რომ თქვენ რაღაც უცნაური ძალით მოტყუებული რჩებით და არა ნაღვლობთ იმ დროს თქვენს უნებურ მოტყუებას.

იმერელი პირდაპირ არც აქებს კაცსა და არც აგინებს. ვისიც ქება უნდა, იმას აგინებს, მაგრამ იმ გინებაში ისეთი გამოანგარიშებული სიტყვებია, რომ ყოველ ქებაზე უკეთესია; და ვისიც გალანძღვა უნდა, იმას, აქებს, მაგრამ ისე მოხერხებულათ და სოფისტიკურათ კი დაუწყებს ქებას, რომ ვაი იმ ქებას!.. მაგალითად, იმერელს უნდა ვინმე აქოს,—პირდაპირ რომ ქება დაიწყოს, ჰფიქრობს, ვაი, თუ მიდგომით ჩამომართვანო ლე ისეთ გვართ დაიწყებს გმობას, რომ თვითონ თქვენ გამოგასარჩლებს და ისე ხელოვნურათ-კი გებაასებათ, რომ გაგიტყუებს და მომეტებულ სურვილს აღძრავს თქვენში მისი ქებისას, ვისიც ქება თითონ ჰსურს გულში და სიტყვით-კი სხვას ამბობს; ბოლოს დაგეთანხმება,

თვითონ შენანებული დარჩება და თქვენ-კი გაამაყებულნი რჩებით მითი, რომ სულ წინააღმდეგი დაუმტკიცეთ თქვენს მოპირდაპირეს და დაითანხმეთ. შემდეგ იმეორებთ ხან ერთთან, ხან მეორესთან ამ ამბავს და იმერელსაც ის უნდა, მისი გულის წადილი სრულდება და რა ენაღვლება. თუ შეატყო, რომ სადმე უგუნურება უფრო გამოადგება, ვინემ გონიერება, ისე გაიუგუნურებს თავს, რომ მეტი აღარ შეიძლებაოდეს და გულში-კი ამას ამბობს: „ამყოლს აპყვეი და დამყოლს დაპყვეიო.“ ერთი სიტყვით, უანგარიშოთ არას იქმს, არც არას იტყვის. მულამ შრომობს, მაგრამ მისი ფიქრი და შრომაც-კი ყოველ შემთხვევაში მრუდება. გარეთ, სხვა მხარეს, ღმერთმა მოგცესთ იმერელი, ყველაფერში გამოგადგება; შინ კი, იმერეთში, ვრიდეთ, არ გაგიტანს. ის არის უკიდურესათ შურიანი და ოღონდ მისი მოძმე ნუ შეიძენს და თვით უკანასკნელს არ დაპზოგავს დასალუპავათ. „მეც წაგხდი, შენც წაგახდინე, ქრისტიანო, გვიხაროდესო“—ამბობს გუნებაში კმაყოფილი.

აი, ამის ბრალია, რომ, თუმცა ყოველთვის მოუსვენრათ შრომობს იმერელი, ცხოვრებაშიაც ზომიერია, ხერხიანიც, მაგრამ მაინც ღარიბია და არა გააჩნია-რა, თორემ თავის თავის სასარგებლოთ რომ შრომობდეს და არა მოძმეების დასაკლებ-დასამცირებლათ—მდიდარი იქნებოდა. ვიმეორებ, რომ იმან არ იცის არც ძმობა-მეგობრობა, არც გატანა და არც სიყვარული... ღღეს ის მომეტებულათ უზნეურია, მაგრამ ამ ღღევიანდელ უზნეურობაში, თუ დავუკვირდებით, ჩვენ დავინახავთ მრმავლისათვის საიმედო ნიშნებს; მაგრამ ჯერ-კი ის გამოვიკვლიოთ, თუ რამ მოიყვანა ამ მღგომარეობამდე, ამ გვარ ზნეობით სიღარიბემდის ნიჭიერი იმერელი?

ღროთა-ვითარება გველემშაბათ აწვა თავზე იმერეთს-
მრავალ საუკუნეების განმავლობაში ცდილობდა შეე-
ყენებია მისი მსვლელობა თავისუფალ ცხოვრებაში-
გზას ულობავდა და წასვლის ნებას აღარ აძლევდა, მაგ-
რამ იმერელი არ გატეხილა გულით და სასოება არ და-
უკარგავს ისე, როგორც ქართლელს. როდესაც იმას პირ-
და-პირ და სწორ სასვლელი გზა გადულობეს, ის მაინც
არ შეჩერებულა. დაანება თავი, დააგდო ძალაუნებურათ
სწორი გზა, მაგრამ მაგიერათ მიხლართულ-მოხლართუ-
ლი გზა გამონახა, აღარ დაერიდა არც ტალახს, არც
ეკალს, არც წყალსა და არც ცეცხლს; დაიწყო ხოხვა,
აქეთ-იქით გაძრომ-გამოძრომა; გზა-მრუდეთ მიდის, მაგ-
რამ მაინც ხომ მიდის ცხოვრების გზაზე და თუ ისე-
თი გასაშტერებელი მოხერხებითა და გამქრიახობით მი-
დის დღეს ტალახიან მრუდე გზაზე, იმედია, როდე-
საც სწორ გზაზე დადგომის ღონისძიება მიეცემა, მა-
შინ, რასაკვირველია, მრუდეს დააგდებს და დღეს რომ
ხერხებს ხმარობს, იმავ ხერხებს გამოიყენებს კეთილ-
და სწორ გზისთვისაც. მაშინ, აბა მაშინ ჩადგება იმერე-
ლი თავის ნამდვილ კალაპოტში და გამოიბრუნებს თავის
თან-შობილ კეთილ-ზნეობას.

დღევანდელ მის შურიანობას აქვს საფუძველი:
დღემდე ვინც-კი გაკეთებულა და გაბედნიერებულა იმე-
რეთში, ყოველთვის თავის ქვეყნის მტერი ყოფილა და
ყოფილა მტერი მიტომ, რომ ძლიერების სურვილი უს-
რულებია. რადგანც გარეშე მტრების პოლიტიკაში ძვე-
ლათ იყო ხალხის დაჩაგვრა, ამისათვის ისინი იმისთანა-
ებს აძლიერებდნენ, რომელნიც უსათუოდ თავის ხალხს
მისდგებოდნენ დასაჩაგრავათ. ეს შეუშიშნავს ხალხს და

ცდილობს არავინ ამალღდეს მისდა საჭირ-დღეოთ, თორემ აბა დაუმტკიცეთ თქვენ იმერლებს ის, რომ გაკეთებული და გაბედნიერებული კაცი არა თუ არას დაგაკლებს, კიდევაც მოგვხმარება-თქო და მაშინ ნახავთ, თუ კიდევ არ მოეხმარონ იმ საბედნიერო კაცს და არ მოუმართონ ხელი. დროთა-ვითარებამ დაუმტკიცა იმას, რომ ძნელია ვისმეს ნდობა და ამისათვის აღარავის ენდობა თავის თავის მეტს. აღარც სიყვარული რწამს და აღარც ნათესაობა-მეგობრობა. მოტყუების ეშინია და გულს არ აძლევს ნებას თავისუფლათ გათამაშებისას, თორემ აბა დაარწმუნეთ ის წინააღმდეგში და მაშინ ნახავთ, თუ რა გრძნობები გამოიჩინოს! თავის ქვეყანაში ერთმანეთის ეშინიათ, ერთმანეთს ვერ ენდობიან და ამ მიუნიდობლობაში ჰკვდებიან; მაგრამ გარეშე ქვეყანაში, სადაც არ მოელიან სხვებისგან მოტყუებას, იქ თვითონაც გულწრფელობენ და პატიოსნებაზე თავს სდებენ. მომავალი-სათვის ეს ხალხი ყველაზე უფრო საიმედოა და პირველ ქაზრაკათ საგულეებელი.

სურათი მისამე

რაც იმერლებზე ითქვა, ისვე ითქმის მეგრელებზედაც ცოტა რამ დამატებით.

მეგრელი უფრო წერილმან საქმეებს ჰკიდებს ხელს, ვიდრე იმერელი. იმერელზე მომეტებული გულის-ყური აქვს, მაგრამ „სიბრძნის ზღვაში“ კი ისე ვერ მოსცურავს, როგორც იმერელი. მეგრელი ხელოსანია და ვაჭრობის მიდრეკილებისა, ასე რომ ოდესმე, როგორც ყოველგვარი სახელოვნო-სახელოსნო რამეები, ისე ვაჭრობაც

მეგრელების ხელში იქნება. სომხებს აღარას გაატანებენ, რადგანაც მათ სომხურ თვისებებთან თავისივე შეერთებული აქვთ. სომხურ თავიანობას, ანგარიშის ცოდნას, გროშის დევნას და ძუნწობას უმატებენ თავიანთ მეგრულ ღირსებებსაც: მაღალ ნიქს, გამბედაობას, სიმართლეს და სხვა.

რაც შეეხება დღევანდელ მის სიცრუეს, მეგრელი ისე არ ბაქიაობს, როგორც ქართლელი და არც ისე განზრახვით აქტიორულათ იტყუება, როგორც იმერელი. აღტაცებაში მომყვანი ბუნება სამეგრელოსი მეგრელს პოეტურათ ჩაესახა გვამში და ისე არას იტყვის, რომ აღტაცებულათ არა თქვას, ცოტაც არის არ გაათამაშოს თავისი ფანტაზია. ამბავს რომ მოჰყვება, მაშინ იმას კი არ გიხატავს, რაც თავის თვალით ნახა, არა, იმას, რაც უნდოდა ენახა. მოჰყვება ტკბილ-ქართულათ შევნიერს მოთხრობას, ასე რომ იმ დროს, როდესაც ლაპარაკობს და თქვენც შეჩერებულხართ, სასიამოვნოთ გირჩებათ, მაგრამ ბოლოს, როდესაც მოშორდებით და მოიგონებთ მის ნაუბარს, მაშინ-კი მიხვდებით და იტყვით: რა ილაპარაკა ამ კაცმაო? და სხვა.

თუ მოტყუება უნდა ვისმესი საქმეში, ის ისე ვერ ახერხებს, როგორც იმერელი; მაშინვე ატყობ, რომ მოტყუებას გიპირებს, თვითონაც კი იცის, რომ შეატყუეთ, მაგრამ თავისას მაინც არ იშლის და ყელ გამოწვევით გეხვეწებათ დამიჯერეო; მაგრამ ესეც უნდა ვთქვათ, რომ გაუჭირველათ არ ცდილობს არავის მოტყუებას და გაჭირვებას-კი რაღა გაეწყობა!.. რაც შეეხება ნათესაობას და მეგობრობას, განსაკუთრებით მეგობრობა, ძლიერ იციან: მოყვარისთვის თავს გასწირავს და არას.

დანიანებს. ამ თვისებით მეგრელები დღესაც სჯობიან იმერლებსა. ერთი სიტყვით, დღეს იმერლებზედაც უფრო გააფხინანებული მეგრელები იმავე მიზეზით, რითაც იმერლები, მომავლისათვის ბევრ რასმეს გვპირდებიან და აღარც საეჭვოა.

გურულები ბევრით ემსგავსებიან ამ ორ-გვარ ხასიათს, მაგრამ მათსავით ხანგრძლივი და ფეხ-დადგმული ვერ არიან. ვერც შრომას აიტანებენ ბევრსა; ისინი ყოველთვის და ყოველგან ჰფეაქენ თოფის წამალივით. მოძრაობაში, სიტყვა-პასუხში, თუ საქმეში ყოველგან მოსწრებულნი არიან. ლხინში ღმერთმა მოგცესთ, მაგრამ ჭირში-კი რა მოგახსენოთ. ერთი სიტყვით, იმ საქმეში, რომელიც დიდ დროს არ თხოულობს, გურული დაუფასებელია და მის მაგიერობას ვერავინ იხამს. ვაგლახათ ნუ შეეხებით მის თავ-მოყვარეობას! ის დროთავეითარებამ „გააკუჭიანა“, მაგრამ ვერ გატეხა. ის გრძნობს, რომ კაცია დასაფასებელი და თუ შეუხვდა დროზე, „თავი კიტრათ მიაჩნია“, როგორც სხვისა, ისე თავისი. ის არის ლხინის შვილი და ჭირშიაც სიცილით მოგებმარება იმ ერთ იერიშზე და მერე, თუ იმ ერთი იერიშით ვერ გაარიგა-რა, მეორეთ იქ აღარ „გიყუნცულებს, ქე წავა მისდა შინისკენ.“ მომავლისათვის დიდი საიმედო არიან. დანარჩენებზედაც საზოგადოთ ამასვე ვფიქრობთ.

აი, ამგვარათ დღეს თვალს ვავლებთ ჩვენი სამშობლოს სხვა-და-სხვა კუთხეების ხალხს და მართლა სასიამოსო აწმყოში ვერასა ვხედავთ, რადგანაც ისტორიულმა მიზეზებმა მავნებლათ იმოქმედეს იმათზე, მაგრამ მომავლისთვის-კი ბევრს გვიქადიან და მაშინ ვნახავთ, თუ რაც იქნებიან. აწ-კი ჩვენ ის გავშინჯოთ, როგო-

რები იყვენ დღეს აქ მოყვანილი ტომები ძველ დროს, მაგალითად მეთერთმეტე საუკუნეში, თამარ მეფის დროს. ამისათვის ჩვენ ავიღოთ უკვდავი პოემა „ვეფხისტყაოსანი“, გავარჩიოთ და იქ ვნახავთ ჩვენს ქვეყანას მისი კუთხეებით და მცხოვრებლებით ისე გამოხატულს, როგორც სარკეში ჩასახულ რამეს.

ისტორიული განხილვა სახელ-წოდების: არმინის, ჰაისტანის და სომხეთის.

დედა-მიწის ზურგი, როგორც ვიცით, ყველგან საერთოთა ძალ-მომრეობის სარბიელს წარმოგვიდგენს, სადაც დიდი პატარას ერევა და ძლიერი სუსტსა სჩაგრავს. მაგრამ ამ ძალ-მომრეობასაც თავისი კანონი აქვს: შიგ, ცხოვრების გაფერადებული ხერხი და ფარიც ტრი-ალობს, უმისოთ ქვეყნის წინ მსვლელობა შეფერხებული იქნებოდა. ხალხის სიბრძნეს ორ პატარა არაკში ჩაუყენებია მსოფლიო ცხოვრების დიდი სარკე: „მოდი ვნახოთ ვენახი“ და „არ შეგრჩებაო“. პირველში ჩამოთვლილია, თუ როგორ შექამა მიწა ვენახმა (ვაზმა), ვენახი თხამ, თხა მგელმა, მგელი თოფმა და ამ გვართ, რგოლს რომ შემოივლის ეს ცხოვრების კანონი, დასაბამი ისევ დასაწყისს უერთდება და უკანასკნელ შემქმელს ისევე მიწა შექამს.

მეორე კიდევ უფრო საგულისხმოცაა: მატლს იჭერს ჩიტი შესაქმელათ; სიკვდილის წინეთ ეუბნება პატარა მსხვერპლი მის მომრევს: „არ შეგრჩებაო!“ მართლაც, ჩიტს ქორი იჭერს, ქორს არწივი, არწივს კაცი ჰკლავს, კაცი კვდება და ისევ მატლი სქამს. არაეის არა შეგრჩება რა ყველას ხდება გადასახადი. და ამ დაუსრულებელ მსოფლიო ბრძოლაში გამარჯვება, თუმცა, მხოლოთ დროებითი, მაგრამ მაინც გამარჯვება, იმასა რჩება, ვინც შეგნებული და წინ-დახედულია. აქ საგულისხმო ის არის, რომ ზოგჯერ უზარ-მაზარს, მოძრავსა და მომქმედ ცხოველს, პატარა უჩინარი მწერი აზის ტანზე, სისხლსა წუწნის და ბატონურათ იკვებება. ამ გვარი მკბენარები არა თუ ცხოველებში, მცენარეებშიაც

არინან, მაგალითად, სურო და ფითრი. დედამიწაში მაგრათ ფესვებ გადგმულს, ქარ-გრივალის შეუპოვარს და მეხის გამძლე ხეს გარს ეწმახვნება სურო, კანში უჯდება ფითრი და ხე-კი ნელ-ნელა ხმება. თვალ-საჩინოთ გვიხატავს ამას ერთი ქართველი ახალ-გაზდა მწერალი:

„მცივა, მცივა, შემობრალე, თავშესაფარი მომეცი, სიცივით ნუ მომკლავ, ხომ ხედავ, პატარა ვარ... ლამის ქარმა გადამაგდოს და თოვლმა დამარჩოს!.. ბინა მომეცი!“ ასე ევედრებოდა სიცივისაგან სიკვდილის პირზე მისული პაწაწა ფითრის თესლი მსხლის ხეს. მსხალმა შეიბრალა, იფიქრა, მადლია ვუპატრონებო და უთხრა: „შემოძვერი, შე საწყალო, ადგილს როგორ დაგიჭერო? ფითრის მარცვალი შეძვრა მსხლის ქერქ ქვეშ, სადაც უფრო ღრმით იყო გახეთქილი და ზედ ცილამდე მიეკრა. მოიკალათა აქ მყუდროთ, თავისუფლათ, ხელ-შეუშლელათ. რამდენიც ღრო გადიოდა, იმდენათ იცვლებოდა მსხლის ქერქზე ტკიპასავით დაკრობილი ფითრი: იზრდებოდა, იბერებოდა, სულ გან-გან იწვედა, მსხლის ცილა რამდენსმე ალაგას ჩახვრიტა და ტუჩებით დაჰკვროდა. მსხალს აღარც-კი ახსოვდა აქ იმისი ყოფნა და ამბობდა: „რალაც მილიტინებს, თითქო არცა მკბენს და არცა მწუწნისო.“ მსხალს ჯერ ვერა გაეგო-რა და ფითრი-კი ნელნელა იზრდებოდა: ღერს ღერი ემატებოდა, ტოტს ტოტი, ფოთოლს ფოთელი; გასუქდა, გალალდა, გაიბარჯლა, გაიზარდა, გაშალა შორს თავისი ბჭყალები. ფესვიდან მომდინარე წვენს წვეროებისაკენ აღარ უშვებდა, წოვდა, როგორც ოპობა ბუხს, წუწნიდა, როგორც წაღლი შაქარსა, ძღებოდა, როგორც სვაფი სისხლითა. მსხალი-კი თან-და-თან იმშეოდა. ბოლოს, მაგრამ გვიან-კი, მწვავეთ იგრძნო მსხალმა ტკივილი იმ ადგილზე, სადაც ფითრი აჯდა“.

— „ვინა ხარ, რა ხარ და რა სულიერი? აღარ მო-
შორდები? თუ სტუმარი ხარ, სტუმრობა ამდენი ხნის
არ გაგონილა, სტუმრის წესი აასრულე და თუ მტერი
ხარ, გამაგებიე მაინც, რას ჩამციებიხარო? — დაეკითხა
მსხალი“.

ფითრმა გადიხარხარა ისეთი საძაგელი დასაზარელი
ხმით და კილოთი, რომელშიაც გამოიხატებოდა მწარე
და გულის მომკვლელი დაცინვა.

— „რათ უნდა წავიდე?! ვერა ხედავ, რამდენი ვართ?
აბა მიიხედ-მოიხედე, გაიხედე იმ ტოტებზე! ჩვენი სამ-
შობლოც აქ უნდა იყოსო.“

ამ შეუპოვრობის შემდეგ, თითქო ჯიბრზე, რაც ძალი
და ღონე ჰქონდა წოვდა მსხალს; აღარ იმალებოდა და
აღარც აღრიანდულათ თავს იკატუნებდა.

მსხალი ნელ-ნელა ხმებოდა და ფითრი-კი ხარობდა.
„უღროვოთ დაბერდა, მოიკაკვა, დახავსდა, დაიღმიქა,
ქერქი დაეღრიჯა, კანი დაუსკდა, ტოტები დაუკოპიტდა,
ზოგი დაემტვრა, ზოგიც ნახევრათ ხმელი აქა-იქა-ლა გა-
ეშვირა. საცოდავი შესახედი პატრონმა რომ ნახა, მსხალი
ხილს აღარ იძლეოდა, მოქრა დაუპირა, მაგრამ მეზო-
ბელმა ურჩია: ვერ ხედავ, რომ ეგ ხე ფითრს შეუწუხე-
ბია? მაგას რათა სჭრი? შენ მაგას მხოლოთ გამხმარი
შტოები გადასხეპე, ფითრი გააცალე, მოაშორე და მუშინ
ნახავ, თუ ისევ ისე აღრიანდულათ არ გაიხაროსო.
დაიჯერა მსხლის პატრონმა. „კაპ-კუპ, კაპ, კუპ“ —
იძახოდა ცულის კაკუნნი, თან მოჭრილი ტოტების
ქრიალი და ბარტყუნი. „ახლა-კი დაითვალა ჩემი ღლე-
ები, აღარაფერი მიხსნისო“. — ჰგონებდა შეშინებული ხე,
მაგრამ ძირიდან, მიწის ჯურღმულიდან ხმა მოესმა:
„ნუ გეშინია! ჩვენ ისევ ცოცხლები ვართ, არ მოვ-
კვდებით რაღაი-კი ფითრი აღარ გვაწუხებსო!“ ის ხმა იყო

ფესვების ძახილი. „ისინი ისევ ღონიერნი, მძლავრნი, მრავალნი, უთვალავნი იყვენ. თავისთვის ჩუმათ ბნელს, უშხეო, თვალ-ჩაუხედველ უკუნში მიმალულ-მიჩქმალუნი, მსხალს ახალ-ახალი ტოტებისათვის უხვ საჭმელ-საზრდოს უმზადებდენ და აწვდიდენ.“

როგორც მცენარეებში ფიჭვი, სურო და ხავსი, ანუ ცხოველებში მკბენარი მწერები, ისე ადამიანის ტომებშიაც ურვეიან მისთანა გუნდები, რომელთაც თვით-არსებობა თავის თავად არ შეუძლიათ და უნდა სხვის სხეულზე იხარონ. ამის მაგალითს გვიჩვენებს ის დიდი გუნდი მოვაჭრეთა, რომელსაც ჩვენ შეცდომით სომხებათ ვუწოდებთ. უხსოვარი დროიდან, იმ თავითვე, გადმოუდგამს თუ არა ბიჯი ივერიელ ტომს, ისინიც აღევნებიან, გამოუვლიათ მცირე აზია, გადმოულახავთ მასისი (არარატი) და აქამდე ჩამოჰყოლიან, რომ ფიჭვივით გარს შემოხვევოდენ და კანში ჩაჭროდენ.

თუ გულ-და-გულ და უფრო მეტი დაკვირვებით გადავავლებთ თვალს ისტორიას, ჩვენ დაგვინახავთ, რომ ეს ხალხი, სადაც-კი შეხიზნულა და თავი შეუფარებია, ცოტა სულის მობრუნების შემდეგ, დაპატრონება მოუნდომებია, თავიც იქაურ მკვიდრათ აღუარებია და ბაგანოთ მოსულობა გადაუფუჩებია. მიუხედავად ქართულ-ბერძულ ისტორიის წყაროებისა, მათმა ისტორიამ მეფის წართმევა-კი მოგვინდომა და დიდი დევით კურატ-პალატი თავის მეფეთ აღიარა, რასაკვირველია იმ განძრახვით, რომ ქვეყანა დაერწმუნებია: თუ მეფე ჩვენი იყო, მაშასადამე, მისი სამფლობელო — ტაოსის კარი ანუ ახლანდელი ქოროხის ხეობაც სასომხეთო ყოფილაო. მომავლის გასაკვლევად სხვისი წარსულის მისაკუთრება და მისივე ყოფილის უარის

ყოფა უპირველეს ხერხათ უჭირავთ ხელში. იმათ ისტორიას რომ დავეკითხოთ, თვით-არსებობა ქართველთა არასოდეს არ ყოფილა სახსენებელი, ენაც იმათ უწყალობებიან ჩვენთვის, ანბანიც მათს მესრობს შეუთხზავს ჩვენი და წეს-წყობილებაც მათგან მიგვიღია!.. გუშინ არ იყო, რომ მათი მეცნიერი—პატკანოვი ამტკიცებდა: ქართველებს ისტორია არ ჰქონიათ, მხოლოდ მეთვრამეტე საუკუნეში, ვახტანგის დროს, შეთხზეს და ისიც სომხურ ზღაპარიდანო? იმათი შეგონებით არ იყო, რომ გრენმა საჯაროდ წარმოთქვა: „თამარ-მეფე მხოლოდ სომხებისა და ოსების ინტრიგამ დასვა ტახტზე, თვარა იმ დროს, მეთორმეტე საუკუნეში, ქართველები მცირესა და უმნიშვნელო, შეუგნებელ ბრბოს წარმოადგენდაო?! იმათი ჟურნალ-გაზეთები არ ამტკიცებენ, რომ ქართული ენა ისე ღარიბია, რომ რთული აზრის გამოთქმა შეუძლებელია და სიტყვებიც სომხურიდან მიუღიათო, მაშინ როდესაც სულ სხვას ამბობენ ევროპიელნი მეცნიერნი და მათ რიცხვში თვით მათივე სასიქადულო ავტორიტეტი ბ. გატერიასი, რომლის აზრით სომხური ენის შესწავლა ისე არ მოხერხდება, თუ არ ქართული ენის წყალობით და საშუალობითო?! ნეტავი ვინ უნდათ, რომ დააჯერონ და შეცდომაში შეიყვანონ—მსოფლიო ისტორია თუ ჩვენ? ვთქვათ, დავეთანხმეთ მათ: აღარ ვიწამეთ და აღარ ვირწმუნეთ არც უცხო ერების ისტორიული წყაროები ჩვენი ერის შესახებ, არც ჩვენი საკუთარი ქრონიკები, არც გუჯრები; ყალბათ ვიცანით ჩვენი პერგამენტები, არხეოლოგია, ნუმისმათიკა და სხვანი, მაგრამ იმას რაღა ვუყოთ, რაც ახლა ჩვენს თვალსა-და-ხელ-შუა ხდება და რასაც ასე ნათლათ ჩვენი თვალითა ვხედავთ?! გუშინდელი ამბავი

არ არის მათი შემოხიზვნა და ჩვენ მიერ მათ საპატრონოთ ხელის გაშვება? ჩვენმა უკანასკნელმა მეფეებმა, ისინი შიგ უშუაგულ საქართველოში შემოხიზნეს და როგორც ვაჭარ-ხალხს, ომში გამოუსადეგარს, ქალაქები ჩააბარეს. ქართველი ხალხი-კი ბრძოლის ველზე ათენ-ალამებდა, სანამ ძლიერი რუსეთი არ მიეშველა და მტერი არ ჩამოაშორა! დაღალული, დაქანცული და დაწყლულებული ქართველები, შინ რომ შემობრუნდენ, რა დაუხვდათ? ის, რომ მათი ყოფა-ცხოვრება, შემოხიზნულ და მოძმეთ მიღებულ ვაჭრების ხელში იყო და ბოდის მადიერათ, პირ-იქით მედიდურათ ჰყვიროდენ: „ვინ ხართ და საიდან მოდიხართო? თქვენ როდის ყოფილხართ აქო? ეს ყოვენთვის ჩვენი ყოფილაო!“ დასამტკიცებლათ ქართველებისვე ტაძრებ-მონასტრებს მიუთითეს, სადაც ქართული ზედ-წარწერა ამოეფხიკათ და „დავით-ბაგრატების“ ნაცვლათ „არშაკ-მარშაკები“ ჩაეწერათ!.. ჩვენ გვაკვირვებს შეცდომა და გულ უბრიყვლობა ჩვენი მეფეებისა და ქართველი ხალხის, თვარა ეს სწორეთ ასეც უნდა მომხდარიყო, რადგანაც ბრძოლა არსებობისათვის მსოფლიო კანონია და ვერც სომხები აცდებოდენ ამ კანონს, მით უფრო, რომ ძველი ანდერძი ხელში ეჭირათ და მისი გატეხა ისე არ შეეძლოთ, როგორც საკუთარი რჯულისა! აი, რა უანდერძა მათ საშვილიშვილოთ მათმა პატრიარხმა აბრაამმა „ღვინის კრების“ დროს—596 წ. „ჩვენ ვბრძანებთ, რომ სომხებმა ამის შემდეგ არ იქონიონ ქართველებთან არავითარი კავშირი არც ლოცვაში, არც სმა-ჭამაში, არც მეგობრობაში, არც შვილების აღზრდაში; არ გაბედონ მგზავრობა სალოცავათ, როგორათაც სახელ-განთქმული მცხეთის ჯვარისა, აგრეთვე მანგლისის ჯვარისა; არ

მისცენ მათ ნება სიარულისა ჩვენს ეკლესიებში; ერიდ-
ნენ იმათთან დამოკიდებულობას ცოლ-ქმრობისას. ნება
ედღევათ მხოლოდ აღებ-მიცემობისა იმათთან, როგორც
ურიებთან. ვინც ამ ბრძანებას უარ-ჰყოფს, წყეულიმცა
არს იგი სულით დი ხორციით და ყოვლის ცხოვრებით!“
ამას შემდეგ ჩვენ რაღათ უნდა ვეცადოთ სომხების სი-
ნიდისში ჩაგდებას, რომ მსოფლიო კანონს ეწინააღმდე-
გონ და რჯული გატეხონ? მაგრამ სრული ნება კი-
გვაქს, ვუსაყვედუროთ იმ შეუგნებელ და ცრუ-ლიბე-
რალ ქართველ ინტელიგენტებს, რომელნიც ბანს აძლე-
ვენ სომხებს და გაიძახიან: „იბრძოლეთ თქვენც მხო-
ლოდ იმ იარაღით, რომელსაც ისინი ხმარობენო!“ რა-
ეთქმის იმ მწყემსს, რომელსაც ^{მღვდელ} ~~მღვდელ~~ რეზში მგლები შეცვე-
ნიათ და მის ნაცვლათ, რომ ^{მღვდელ} ~~მღვდელ~~ კომბალი აიღოს ხელ-
ში მოსაგერებლათ, მხოლოდ იძახის: „უნდა მეც ისე
მოვიქცე, როგორც ისინი იქცევიანო!. ე. ი. მოვიცა-
დო იმ დრომდი, სანამ ჩემ ცხოვრებასაც არ ამოუვათ
მგლის კბილები და საკბენათაც მგლურათ არ აეშლე-
ბათ საღერღელიო?!“

ჩვენ-კი, ჩვენი მხრით, არ შეგვიძლია, რომ თვალ-
ყური არ ვადევნოთ არა თუ დღევანდელ მათ მოქმედე-
ბას ჩვენში, თვით მათ წარსულისაც. საჭიროა, ვიცო-
დეთ: მართლა ესენი არიან ის ძველი ჰაიასტნის ხალხი,
რომელსაც არც ჩვენ უარ ვყოფთ, თუ სხვები შემოპარუ-
ლან მათი სახელით? გავსინჯავთ, შევამოწმებთ მათ
ისტორიულ პასპორტს და მისთვის აქვე მოვიყვანთ სი-
ტყვიითი-სიტყვათ, შეუცვლელად ერთი ჩვენი ახალგაზდა-
ქართველი მეცნიერის აზრს.

„ყველა ახლანდელი მეცნიერები თანახმა არიან, რომ
ბევრათ აღრე შვიდი ათასი წლებისა ქრისტეს დაბადე-

ბამდე, შუა-აზიის მთა-ვაკეების არე-მარეში მოხდა იმნა-
ირი ბუნებითი მოვლენა, რომელმაც უმთავრესი ნაწილი
კაცობრიობისა ამ ადგილებიდან გაახიზნა. ამ ბუნები-
თი მოვლენას უძველესი ზეპირ-თქმულობა უწოდებს
„წარღვნას“ და ამის მიზეზათ ახლანდელი მეცნიერები
სხვა-და-სხვა შემთხვევას ხდიან. ერთ ამნაირ შემთხვევათ
ალიარებენ დედა-მიწის ჩრდილოეთიდან სამხრეთისაკენ
თან-და-თან გაგრძელებას; მეორეთ—იმას ამბობენ, რომ
ისტორიის დასაბამის წინა-დროებში წვიმის ღრუბლე-
ბის მიმდინარეობა თბილი ადგილებიდან მალალ და
ცივ მხარეებისაკენ თანასწორიარ იყოვო და ამით ზო-
გიერთი ადგილების წყლები ძალიან უნდა გადიდებულთ-
ყვენ და წარღვნა უნდა მოეხდინათო. სხვა მეცნიე-
რები, ვარსკვლავთ-მეტყველებით ანგარიშობენ, რომ იმ
უძველეს დროში დედა-მიწას უნდა დატაკებოდა ერთი
დიდი კვიმატი ანუ მთელი კვიმატთ ჯგუფი და კვიმა-
ტის ზღვაში ჩაეარდნას ის ზღვა ძირამდის, 150 ეჯის
სივრცეზე, უნდა გაეშროს და წყალი ხმელეთზე გა-
დაესროლოსო“.

„რა მიზეზითაც უნდა მომხდარიყო წარღვნა, მაინც
ეს ნამდვილია, რომ თეთრი მოდგმის ერები შუა-აზიი-
დან სხვა-და-სხვა მხარეებისკენ გაემგზავრენ და, ერთი
ნაწილის გარდა, რომელიც გადავიდა ინდოეთში, ყველა
მათგანმა მიმართეს დასავლეთისკენ—აზიის წინა-მხარეში
და შემდეგ დასავლეთ-ჩრდილოეთისაკენ—ევროპაშიაც.“

„აზიის წინა მხარეში მეცნიერებას უპირველესათ
მოჰყავს ტომ-ნათესაობა, რომელს, ძველი აღთქმის მი-
ბაძვით, ხამიტ-ქუშიტათ უწოდებენ. ქუშიტებმა გამოი-
არეს კასპიის და ორმუზის (სპარსეთის ყურე) ზღვებ შუა
და მათმა უმთავრესმა შტომ მიაწია წილოის მდინარის

კიდებამდე, სადაც სამუდამოთ დაბინავდა და შეუერთდა აქაურ შავი მოდემის ერებს, რომლებთან მას არაფერი ნათესაური კავშირი არ ჰქონდა, როგორც ეს დაამტკიცა მეცნიერულმა შესწავლამ შემურული გვამების (მუმიები) უძველეს ეგვიპტელთა. მათგან იყო დამყარებული ღირს-სახსოვარი ძველი ეგვიპტის ყოფა-ცხოვრების წარმატება და მათგან დღეს დარჩენილან ფელაქნი. ხამიტ-ქუშიტებსვე გამოხდია ტომ-ნათესაობამ, რომელსაც უმრავლესი ნაწილი ახლანდელ მეცნიერებთა უწოდებს ტურანულათ, მაგრამ იმ მიზეზისა გამო, რომ უფრო მტკიცე ზე მეცნიერული სახელწოდება ჯერ ვერ მოუგონიათ. ამ გვარ-ტომობის „ტურანლობა“ იმით არ არის დასაჯერი, რომ მისგან დარჩენილი ერების ენები იმდენათ განირჩევიან ტურანლების ენებისაგან, რამდენათაც სხვა ენებისაგან ფლექსიური (მცვლელი) მოდგმისა. გარდა ამისა, უძველესი კაცობრიობის თქმულებანი, მაგალითად: მოსეს წიგნები და ზენდავესტი, მოწმობენ, რომ იმ დროთა წყვილადში ნამდვილი ტურანლები არ გამოსცილებიან ჯიონის მდინარის და კასპიის ზღვის ნაპირებს და წინა-აზიაში შემოსულან უგვიანეს ყველა სხვა დიდ ტომ-გვარობისა, ე. ი. სემიტებისა და არიელებისა*.

„ამ განცალკევებულმა, ხამიტების შემდეგ, წინა-აზიაში უძველესმა გვარ-ტომობამ შემოუარა კასპიის ზღვის სამხრეთ-კიდებს უმთავრესი თავისი ნაწილით, მივიდა მცირე აზიაში და იქ დასახლდა. ახლანდელი მეცნიერება გვაუწყებს, რომ ამ ტომ-გვარობისა იყვენო, სანამდის სემიტები და არიელები არ შემოერივნ, მიდიელ-არარატიელები, მესეხ-მთაბარიანი, სეთები, უმრავლესი მცირე-აზიის ერები და ქალდეველნი ორიოდ

ქვეყნებისა, ე. ი. შავი ზღვის (სპერიის) და შუამდინარეთისა. ამ ერებთან შორის ყველაზე უფრო თვალსაჩინო იყვენ შუამდინარეთელი ქალდეველი, რომელიც ეგვიპტის და ტიგროსის მდინარეებს ჩაჰყვენ და მათ ბოლო-კიდებზე იქაური ხამიტებითურთ უპირველესი კერა კაცობრიობის სწავლა-წარმართებისა ააგეს. რა ტომ-ნათესაობისა იყვენ ეს ქალდეველი—ამაზე დიდი დავობა ქონდათ და ახლაც აქვთ მეცნიერებს. პირველ-შეხედულობით, რასაც ასაბუთებდა გაკერიტ-მარტო შესწავლა ლურსმულ წარწერებისა, ზოგიერთნი, ფიქრობდენ, რომ ეს ქალდეველი სემიტების თანამეტომენი იყვენო, მაგრამ ეს აზრი ბევრმა რამ მოსაზრებამ გააცრუა, და უფრო იმან, რომ გამოჩნდა უძველესი ლურსმულ-წარწერები, რომელიც არ იყო დაწერილი სემიტურ-ენებზე. ამნაირი წარწერები პირველათ ოპპერტმა შენიშნა და წარმოთქვა მათი ენის „ტურანლობა.“ ეს მოსაზრება თითქმის ყველა მეცნიერებმა მიიღეს და განსაკუთრებით ლენორმანმა. მაგრამ ამ ბოლო დროს მისი მოწაფე ბაბელონი ამის წინააღმდეგი შეიქმნა. ბაბელონის აზრით, ტურანლების ერების ისტორიით ცნობილი თვისება იმნაირი არ იყო, რომ იმათ დაემყარებიათ რამე სწავლა წარმატება. ამ მოსაზრებიდან და იმ გარემოებიდან, რომ ქალდეველების და ეგვიპტელ ქუშიტების სწავლა-წარმატების ფესვ-დასაწყისი მსგავსი არ არის, ბაბელონი სკენის, რომ ისინი თანამოგვარე იყვენო, რასაც ძველი აღთქმის ცნობებიც მოწმობენო. ბაბელონის ნათქვამი იმ შემთხვევაშია დასაჯერი, თუ უძველესი ლურსმული და იეროგლიფიური წარწერების ენები ემსგავსებიან ერთმანეთს. საქმე იმაშია, რომ ეს მსგავსება

არა ჩანს. ხამიტური და სიმიტური ენები თანამოგვარე ენები არიანო, ამ ენების ერთ უმკვიდრეს თვისებას შეადგენსო: ემფატიური (ალტაცებითი) ბგერები, მტკიცეთ განსაზღვრა მსტვენავ ბგერების და სხვაც, რაც ოპპერტმა შენიშნა და რითაც უძველესი ლურსმულ-წარწერების ენა განირჩევა სემიტურ ენებისაგან. მაშ, შუამდინარეთელ ქალდეველების ვინაობაზე მეცნიერებას ჯერ უკანასკნელი სიტყვა არ წარმოუთქვამს და უფრო მისაღებათ რჩება ის მოსაზრება, რომ ისინი იყვენ იმ ტომ-გვარობისა, რომელმაც წინა-აზიაში ხამიტებს მოსდია და რომელიც ჯერ მეცნიერულათ დასახელებული არ არის, როგორც ზემო-თქმულია“.

„რამოდენიმე საუკუნოებით წინა-აზიაში ხამიტებისა და „განცალკევებულ“ ტომ-გვარობისა შემდეგ შემოდინან სემიტები. ისინი მიჰყვენ თავიანთი მონათესავე ხამიტების კვალს და შუამდინარეთელი ქალდეველნი დაიმონავენ, როცა ამ უკანასკნელების მფლობელნი იწოდებოდენ მძლავრ ვაშკაცებათ, მეფეებათ „ურისა“ და მეფეებათ „სუმირის და აკვადის“ (არქადის¹⁾) ქვეყნებისა. შემდეგ აქ დაარსდენ დიდი სახელმწიფოები ბაბილონისა და ასურეთისა. სხვა სემიტების შტოები დაემკვიდრენ: არანეთის ნახევარ-კუნძულს (არაბები), პალესტინას (ებრაელები) და ხმელთა-შუა-ზღვის აღმოსავლეთის კიდევებს (ფინიკიელნი და სხ.). ამნაირათ „განცალკევებული“ გვარ-ტომობის ერები იყვენ განდევნილნი ჩრდილოეთით მცირე-აზიისაკენ და მდინარეების ევფრატის და ტიგროსის სათაურებისაკენ.“

„2500—2000 წ. წ. ქ. დაბადებამდე აზიის წინამხარეში შემოდინან ორი გზით არიელები. ისინი არიან

¹⁾ მოსეს წიგ. II თ. 10 მუხლ. 10

ძველი მიდიელები და სპარსელები, ერთი მხრით, და მეორეთი—ის არიელები, რომელთაც შუა აზიიდან სამხრეთი ევროპა გამოიარეს და ბალტიანის ნახევარ-კუნძულიდან მცირე-აზიის დასავლეთ-ნაპირებზე გადავიდნენ.“

„ამ კაცობრიობის გადასახლება-გადმოსახლებაში შეუძლებელი იყო, რომ არ მიექცია ყურადღება, ვინც-კი გაიარა, იმ მთა-ქედებისათვის, რომელნიც ტიგროსის, ეფრატის, ჰალისის და არაქსის სათაურებ შუა არიან აბურთებულნი. ესეც ადვილათ წარმოსადგენია, რომ სამხრეთ ვაკეებზე მცხოვრებთ, რომელთაც-კი ახსოვდათ ზებირ-გადმოცემით წარღვნის ამბავი, ეს მთები, როგორც უფრო ახლობელი, ცნობილი და გასაოცარი მათთვის, უნდა გაეხადათ იმ ნავთსადგურათ, რომელშიაც შეიხიზნა კაცობრიობა. მართლაც, ებრაელთა ნოე ანუ ბაბილონელთა იზდუბარი (იგივე ნოე) მიმართავს თავის კიდობნით ამ მთა ქედების ბოლოცომას, აქ იკიდებს ფეხს და აქ იწყებს ახალ ხანას კაცობრიობის ისტორიისას.“

„შუამდინარეთით ჩრდილოეთისაკენ ეს უზარმაზარი მთა-სიმაღლეები სემიტურ ენებზე იწოდებიან: „არარატათ“, „ურარატათ“, ანუ „ურარტათ“ (არა—სიმაღლე, მთა და „არარატ“-სიმაღლეთ-სიმაღლე, მთათა-მთა²⁾), უმწვერვალესი ქედი). მთიან ადგილის აღსანიშნავათ სემიტურ ენებს კიდევ სხვა სახელწოდებაც აქვთ „არმენი“³⁾, ე. ი. მთიულეთი. როდესაც სამოცდა ათთა მთარგმნელთა გადმოიღეს ებრაელ ენიდან ძველი აღთქმის წიგნები, იმ დროს ზემოხსენებულ სახელწოდებათაგან უფრო გავრცელებული იყო უკანასკნელი და, აი, მიზეზი,

¹⁾ უსლარი. უძველ. თქმულ. კავკ. გვერ. 17—27.

²⁾ ლენორმანი. ისტორ. უძველ. აღმოსავ. (1 გვ. 1—81.)

რომ თარგმანში სიტყვა „არარატი“ ყოველგან შეცვლილია სიტყვით „არმენი“. არა თუ სემიტურ ენებს, მათ მონათესავე ხამიტ-ქუშიტურ ენებსაც მთიან ადგილის აღსანიშნავათ ჰქონიათ იგივე სიტყვა-„არმენ“, „არამ“ ანუ „რამენ“. ⁴⁾

„ზემოთქმულიდან ხომ ცხადია, რომ სახელწოდება „არმენი“ არ იყო ვინმესი ეროვნული (ნაციანალური) სახელწოდება და ეკუთვნოდა, დამოუკიდებლათ მისი გვარ-ტომობისა, ყოველ ერს, რომელსაც-კი უცხოვრია ამ ადგილებში.

„რა გვარ-ტომობის იყვენ ამ არმენიის, მთიულეთის მკვიდრნი, სანამდის არიელთ ტომ-ნაწყვეტები არ ჩამოსახლდენ, ამაზე უტყუარს, მეტათ ძლიერს და მაღალ საბუთს წარმოადგენს თვისება ადგილობრივი ლურსმულ წარწერების ენისა. პირველნი მკვიდრნი იმ მიწა-წყლებისა, რომელსაც „არმენია“ ეწოდება, რაულინსონის და ლემორმანის, ამისთანა თვალ-საჩინო მეცნიერების, დასკვნით, იყვენ იმავე ტომ-ნათესაობისა, რომელსაც ეკუთვნოდა ქართველთ წინაპართ თანამოგვარეობა, რომელსაც დაბადება ⁵⁾ უწოდებდა „თოგორმათ“ (ქართულათ—„თარგამ“) და რომელსაც არავითარი ერთობა არა ჰქონია არიელთ ტომ-ნაწყვეტებთან.“ ⁶⁾

„მაშ, ამ მთიულეთში და საზოგადოთ მცირე აზიის აღმოსავლეთ მხარეში რა დროიდან იწყება არიელების ჩამოსახლება? ამაზედაც დღემდის დაცულია უტყუარი ცნობა. მე XII საუკუნიდან მერვეს ბოლომდის, პ. დ—მდა საზარელნი ასურეთის და ბაბილონის მფლობელნი

⁴⁾ ლენორმანი: ასირიოლოგიური წერ. 1.

⁵⁾ დაბადება. თავ. X. მუხლ. 3.

⁶⁾ ლენორმანი. ასირიოლოგიურ წარწ. I.

განუწყვეტლათ ებრძვიან ⁷⁾ მესეხ-მთა-ბარლებს და ურადიელებს, ე. ი. თარგამოსლებს, ქართველ წინაპართ თანამოგვარეებს, როგორც ზემოთ თქმულია. ამ ხანგრძლივმა ომიანობამ თარგამოსელნი შესამჩნევათ დაასუსტა და უფროსი იმათი ნაწილი ამიერ-კავკასიისაკენ გასწია. მერმე მიდიელ მეფის ქიაქსარის (634—585 ⁸⁾ გაძლიერება იმათ ადგილებში ასახლკარებს არიელებს. ამ დროს იმათვე მიწა-წყლებში დასავლეთიდან შემოდის ერთი ერი, რომელიც, ლენორმანის და ლანგლუას მეცნიერული დასკვნით, ⁹⁾ იყო აიახლანდელი ჩვენი სომხების წინაპართ ტომი, რომლისაცენა, შეურყვევლი საბუთების ძალით, ეკუთვნისო არიელთ მოდგმის ენებს და რომელმაც მერმე შეითვისაო არმენიელ თარგამოსიელთ სახელწოდება და დაირჩინაო დღემდის უცხოელთ მწერლობაში. არმენიაში (იგივე მთიულეთში) ახლანდელი სომხების წინაპართ შემოპარვა მიდიელთ და სპარსელების მძლავრობის დროს (634—490 წ. წ. ქ. დ—მდე) ისე ჩუმათ მოხდა, რომ ისტორიას თითქმის ვერ შეუნიშნავს და მხოლოთ დარიოს (521—490) მეფის ერთი წარწერიდან გაიგება იმათი ამ დროს ევფრატის დასავლეთ სათაურის ხეობაში დაბანაკება. საო-

⁷⁾ ფილათ-ფალასარის (1120—1080 წ. წ.) და სალმანასარის 860-825 წ. წ. წარწერები ამბობენ: „ორჯულ ვსძლიე მესხებს და იმათ ხუთ მეფესო...“ „ჩემი მეფობის 22 წელს მე 21 ხელ გავედი ევფრატს გაღმა, შევედი მთა-ბარის ქვეყანაში და 24 მეფეს ამ ქვეყნისას ხარკი დავადეო“.

⁸⁾ ქიაქსარი „ქართლ-ცხოვრების“ სპანდიატ-რვალი უნდა იყოს (?)

⁹⁾ ნახეთ-ლენორმანის „ასირიოლოგ. წერ I და ლანგლუას „არმენ. ისტორიული თხზულებების კრებული“ 22, I. ლანგლუა ხომ-დიდათ პატრის სცემდა სრმხების ისტორიულ თხზულებებს, მაგრამ ამ შემთხვევას უარს ვერ ჰყოფს.

ცარი ეს არის, რომ შემდეგშიაც ამნაირი გადაცოცვ-
გადმოცოცვა და შეთვისება უცხო ერთ სახელწოდები-
სა შეიქმნა მთელი იმათი ისტორიის მიზნათ და ეროვ-
ნულ (ნაციანალურ) ხასიათად“.

„ამნაირივე ისტორია აქვთ სიტყვებს „სომხეთს“ და
„ჰაისტანს“. არ მოიპოვება ცნობა იმაზე რა სახელწო-
დებას ხმარობდენ არმენიის აღსანიშნავათ ქართველთ
წინაპართ თანამოგვარენი, როცა ისინი იქ ცხოვრობ-
დენ. შესაძლებელია, რომ იმავე არმენიათ ანუ რამენათ
უწოდებდენ და ეს სახელწოდება იმათ მიიღეს ხამიტე-
ბიდან, რომლებიც იმათ წინეთ შემოვიდენ წინა-აზიაში.
ეს კი უეჭველია, რომ ამიერ-კავკასიისაგან წამოწეულ
ერებისათვის „არმენია“ მთიულეთი კი აღარ იყო, არამედ
იყო სამხრეთით ქვეყანა, შემოკლებით „სამხრითი“, „სომ-
ხითი“, ე. ი. სომხეთი. უკეთესი დამამტკიცებელი ამის
ის გარემოებაა, რომ ეს სახელწოდება მხოლოთ ქარ-
თულმა და იმის ახლანდელ თანამოგვარე ენებმა იციან.
უძველესი თქმულება „ქართლის-ცხოვრებისა“, რომელიც
შეადგენს მატიანეთა კრებულს, იწყება მეტათ თვალ-
საჩინო ცნობებით.—პირველათ ის ვახსენათო, რომ ¹⁰⁾
სომეხთა და ქართველთა, რანთა და მოვაკნელთა, ჰერ-
თა და ლეწთა, მეგრელთა და კავკასიანთა, ამათ ყო-
ველთა ერთი იყო მამა სახელათ თარგამ (ბიბლიის-თო-
გორმ) და სომეხთა მამა, თარგამის უფროსი ძე—
ჰაოს (იგივე ჰაი, გაიკი) ყოველთა უმეტესი გმირი იყოვო“.

„ამ სიტყვებზე ზოგიერთები აფუძნებენ იმ მოსა-
ზრებას, რომ „ქართლის ცხოვრება“ შედარებით ახლო
დროის დაწერილიაო და დაწერილია უსათუოდ უმეცარი

¹⁰⁾ აქ მკითხველმა უნდა მიაქციოს ყურადღება მნიშვნელობას
კავშირისა „ და“.

სომხისაგანო. უმეცრობა მწერალს იმით ეტყობაო, რომ ერთმანეთთან ანათესავებს იმისთანა ერებს, რომლებსაც არავითარი ნათესაური კავშირი არა აქვთო, მაგალითად,—სომხებს, ქართველებს და ლეკებს. მწერლის სომხობა იმიტიცი-კი გაიგებაო, რომ სომხებს ანიჭებს უპირველესობას. სამწუხაროთ ამისთანა მეცნიერებისა, ეს თქმულობა ქართული მატრიანეებისა რომ არ ეთანხმება იმათ ისტორიას, არამედ გლასაოცრათ ეთანხმება ახლანდელ ევროპელთ მეცნიერების გამოკვლევას. „ვინ არ იცისო, ამბობს მეცნიერი სენ-მარტენი, რომ ზებირ-თქმულობაში, ყოველი ერის ისტორიის დასაწყისში, სიტყვები, „მამა“, „ძე“ და ამნაირი სხვა მოასწავებენ ეროვნულ შტოებს და მიწა-ადგილების ნაწილებსო.“ მაშ, „ქართლის ცხოვრება“ იმაშია შემცდარი, რომ მეგრელნი და კავკასიანნი (სვანები) ქართველების თანამოგვარე არიან? ანუ ჰერ-კახელების და ლეკების (კახეთის მთიულების) ნათესაური კავშირი ქართველებთან სიცრუეა, როცა ახლანდელი ლეკების წინაპრები იპავე მატრიანეში ორი ფურცლით (გვერ. 21, 22 და 23) კახეთის ლეკების შემდეგ იხსენებიან? ეგებ ის იყოს ბაქი, რომ „რანთა და მოვაკნელთა“ (ძველი ჰილიპნი ანუ ალბანელნი) და ქართველებთან მამა ერთი იყო, როცა ტაციტი მოწმობს, რომ იმის დროს ეს ერები ერთ-შთამამავლობას აღიარებდნო?“

„რაც შეეხება მატრიანეს ცნობას ქართველების და სომხების თანანათესაობაზე და რა სომხებზეა აქ ლაპარაკი, ამას დიდი გამჭრიახობა არ უნდა და ადვილი მისახვედრია, თუ გაიხსენებთ ზემოხსენებულ ვინაობას უძველესი მცხოვრებლებისა სომხითის ანუ არმენიისას. ეგებ იკითხავთ, რანაირათ სახელწოდება-„სომხობა“, რო-

მელიც ეკუთვნოდა ქართველთ წინაპართ თანამოგვარე
ერს, შემდეგ სულ სხვა ტომ-ნათესაობის ხალხს მიეთვი-
სა და დღემდის შერჩა? აქ გასაოცარი არა არის რა,
და ისტორიამ ბევრი იმისთანა შემთხვევა იცის. აი, სი-
ტყვა „რუმი“, „ურუმი“. ყველას კარგათ მოგვხსენებათ,
რომ ამ სახელით უწოდებდნენ რომაელთ სამფლობელოს.
წინა-აზიის დასავლეთ მხარეში. რომის იმპერიის ორათ
გაყოფის შემდეგ ეს სახელწოდება ვიზანტიას მიეთვისა,
მერმე სელჯუკების იმავე ადგილების სასულტნოებს,
ბოლოს ზღ დღემდის—ოსმალების თურქობას.“

„აქამდის უნდა იყოს მკითხველი მიმხედარი, რომ
„ჰაისტრობა“ ანუ „გაიკანობა“, იგივე „ჰაოსიანობა“
არ არის ეროვნული სახელწოდება არიელ სომეხებისა,
ე. ი. ახლანდელ სომეხთ უძველეს მამა-პაპებისა, რად-
განაც იმათ არა რიგათ არ ეკუთვნის „თოგორმიანობა“,
რომელიდან შთამომავლობს „ჰაოსიანობა“. ბიბლიის
მოწმობით, ¹¹⁾ თოგორმის ერები უკვე დაბინავებული
არიან სომეხთ-არმენიაში. მე-XVI-დან მე-VII საუკუნემდე
ქ. დ. წინეთ, ე. ი. იმ დრომდე, სანამდის არიელ-სომ-
ხები შემოვიდოდნენ. ახლანდელ სომეხთ წინაპარნი, რო-
მელნიც მუდმივი გადაცოცხ-გადმოცოცვის გზას ადგენ,
რასაკვირველია, თავის საკუთარ ეროვნულ თქმულობას
ვერ ინახავდენ და მიითვისებდენ იმ ადგილებისას, სადაც
რამდენსამე ხანს შეჩერდებოდნენ. თუ ვინმე მეცნიერის
სიტყვა დასაჯერია შესახებ ისტორიისა უწინდელ სომ-
ხეთ-არმენიისა, რაოდენათაც ეს ისტორია აღმოიკით-
ხვის ალაგობრივ და ასურელ ლურსმულ წარწერათა

¹¹⁾ დაბადება, თ. X, მუხლ 3. და ხვეილი, თ. თ. XXVII
და XXXVIII, მუხ. 24 და 6.

შორის, მაშინ ყველაზე უფრო უნდა დავუჯეროთ პენნი რაულინსონს, რომლის ვინაობა ყველას მოგეხსენებათ და რომელიც გარდაწყვეტილათ ამბობს, რომ ახლანდელ სომეხთ წინაპარი სომხეთ-არმენიაში დასავლით შემოვიდნენ, ნელ-ნელა იქ დასახლ-კარდენ და შეითვისეს იქაურ მცხოვრებლების სახელი, სარწმუნოება და ზეპირ გადმოცემანია“. ¹²⁾

„ამნაირათ, ახლანდელ სომეხებს სრულებით არ აბადიათ არავითარი ეროვნული სახელ-წოდება და არც ჰქონებიათ საკუთარი ეროვნული ისტორია, სანამდის იმათი ეკლესია მართლ-მადიდებლობის ეკლესიას არ მოშორდა. უძველეს იმათ ისტორიაზე ლაპარაკი ხომ უქმი იქნება, და ის ისტორია, რომელსაც მოგვითხრობენ იმათი ისტორიკოსები მე VII საუკუნიდან ქ. დ. წინეთ, მე VI შემდეგ წარმოადგენს იმისთანა ზღაპრულ რამ ამბავს, რომ მსოფლიო ისტორია, რასაკვირველია, სრულებით არ ეთანხმება. მათი დიდებული „ჰაისტანის“ მაგიერ მსოფლიო ისტორია ქ. დ. წინეთ მე VII და IV საუკუნეებ შუა გვიჩვენებს დამონავებულ მიდიელ-სპარსელებისაგან სომხეთ-არმენიას, სადაც ცხოვრობენ სხვა-და-სხვა ტომ-გვარობის ერები და სადაც ახლანდელ სომეხთ მამა-პაპებს უკავიათ მხოლოდ ერთად-ერთი ევფრატის სათაურის ხეობა“. ¹³⁾

„მე-IV საუკუნეში ალექსანდრე მაკედონელი (327—323 ქ. დ. წინეთ) იპყრობს სომხეთ-არმენიას, როგორც ერთ ნაწილს სპარსეთის სახელმწიფოისას. მისი სიკვდილის შემდეგ 193 წლამდის არმენიის მიწა-წყლებს

¹²⁾ ლენორმანი ასირიოლ. წერ. I.

¹³⁾ ნახე ჰეროდოტის (480—426) და ქსენოფონტის ცნობები განის I წიგნ. 15-22 და 26-33 გვერ.

ეპატრონებიან იმისი ლაშქართ-მწეების შთამომავლობისა — ანტიოქელი ბერძნები. სტრაბონის მოწმობით, იქამდეს მცირე სომხეთ-არმენიის საზღვრები გაავრცელესო ორმა ანტიოქ დიდის ლაშქართ-მწეებმა, გვარ-ტომობით ბერძნებმა არტაქსიასმა და ზარიადრესმა, რომლებიც ჩვენს სომხების ისტორიკოსებს თავის ეროვნულ მეფეებათ მიაჩნიათ და რა მიზეზით, იმათ გარდა არაიენ არ იცის! ამ დროს მარტო ჩვეულებრივი სიჩუმით და ნელ-ნელა უნდა გადმოებიჯათ ჩვენს სომხებს არაქსის მარცხენა კიდებზე. ანტიოქელი ბერძნების შემდეგ არა თუ სომხეთ-არმენიას, — სპარსეთსაც და მთელ აღმოსავლეთს დაებატონენ სულ უცხო ტომ-ნათესაობის საზარელნი პარფიელები. ერთი შტო ამ პარფიელებისა, რომელსაც ქ. დ. წ. ას-ოთხმოც-და-ცამეტი წლიდან 150-მდე ქ. დ. შემდეგ ეპყრა აღმოსავლეთის ნაწილი სომხეთ-არმენიისა, ჩვენმა სომხების ისტორიკოსებმა კიდევ თავისებურათ გადაავარეს. რაც შეეხება დასავლეთის ნაწილს, ის ქ. დ. წ. სამოცდა მეორე წლიდან სხვა ადგილებს მოგლეჯილი ჰქონდა და ეკუთვნოდა რომაელების იმპერიას. ქ. დაბადების შემდეგ, 250 წლებიდან, სპარსეთი ხელ-მეორეთ ძლიერდება და ამ ძლიერების დროს არა თუ სომხეთ-არმენიის თვით-არსებობას არა აქვს ადგილი, არამედ სპარსეთისაგან დაჩაგვრას უფრო მოშორებული და ძლიერი ერები ძლივს გადურჩებიან, მაგრამ ჩვენი სომხების ისტორიკოსები მაინც არ იშლიან ლაღადებას იმათი ერის დიდებაზე. ამ საგანზე, უკეთესი მკოდნე იმათი ისტორიისა, სენ-მარტენი ამბობს. უცხო-ტომთ მებისტორიენი სრულებით არ უჩვენებენ სომხების ისტორიკოსებიდან მოხსენებულ შემთხხევათა და არც არის საფიქრებელი, რომ იმათ არა ეთქვათ რა, თუ ეს ქეშმა-

რიტება ყოფილიყო. ყოველივე სიცრუით სავსე ძლევამოსილი მოღვაწეობა გამოუგონიათ რომელთამე სომხეთის მეისტორიკოსეთა თავის ერის ცრუ-სიყვარულის გრძნობის დასაკმაყოფილებლათ. ¹⁴⁾ ხელ-მეორეთ გაძლიერებული სპარსეთის მფლობელნი იყვენ სასანიდები ხოსროელები. იგინი მეტათ გულ-მხურვალეთ აღიარებდენ ცეცხლ-მსახურებას და იარაღით ხელში ეს აღსარება გააგრცელეს მთელ სპარსეთში, სომხეთ-არმენიაში და მცირე-აზიისა და საქართველოის აღმოსავლეთის ნაწილებშიც. იმავე ადგილებში და იმავე დროს მეორე მხრით შეოაქვთ ქრისტიანობა. წმიდამან გრიგოლმა, სომხების ისტორიკოსების თქმით, რასაკვირველია, იმათმა თანამოგვარემ და ჩვენით პარფიელთაგანმა, გააქრისტიანა კარგი ნაწილი სომხეთ-არმენიისა და ამიერ-კავკასიისაც. თითქმის ორი საუკუნე ეს ქრისტიანები, დამოუკიდებლათ იმათი გვარ-ტომობისა, არაფრით არ განირჩეოდენ სხვა მართლ-მადიდებლებისაგან. მაგრამ შეუძლებელი იყო, რომ იმისთანა მძლავრ ხელმწიფეებს, როგორც სასანიდები იყვენ, რომელთაც შესძლეს დიდი რომის იმპერატორის ვალერიის დატყვევება, მოეთმინათ და მიეშვათ იმათი საბრძანებელ ქვეყნებში სხვა აღსარება, გარდა იმათგან გულ-მხურვალეთ შეყვარებული ცეცხლის-მსახურობისა. მართლაც, სასტიკი დენის შემდეგ, 300—400 წლებს შუა, მეფემ ხოსრო ფარვიზმა (ფეროზმა) თავის ქვეშევრდომ ქრისტიანებს გამოუცხადა: „აგყრი თქვენი მიწა-ადგილებიდან, თუ ბერძნების სარწმუნოებას არ უარ-ყოფთო“. როცა შე-

¹⁴⁾ ბაქრაძე. ვახუშტ. ისტ. გვერ. 33, შენიშ. 1

¹⁵⁾ მე-X საუკუნის ავქსონი არსენ კათალიკოზი: ვითარცა ასწავა მათ წმიდამან გრიგოლ პართელმან ...

შინებული სომხეთ-არმენიის ქრისტიანები დათანხმდენ, მაშინ სპარსეთის მეფემ შემოგზანა სირიიდან მოქადაგენი იაკობითნი და იმათ გაავრცელეს თავის აღსარება. ამავე დროს (მე-V საუკ.) ემჩნევა, რომ ანაქსის შუახეობაში ახლანდელი სომხების ენა უფრო გავრცელებულია, ვიდრე სხვა ალაგობრივი ენები და კიდევაც ამ დროიდან ამ სომხურ ენაზე იკიდებს ფეხს მწერლობა. აი, მხოლოდ ამის შემდეგ ახლანდელ სომხებს თავის საკუთარი ისტორია ებადებათ და ისეც—ისტორია მარტო საეკლესიო, რადგანაც იმათ სხვა ისტორიას დღემდის ადგილი აღარ ჰქონდა უცხო-ტომთაგან დამონავეებისა გამო: სპარსელებისა—639 წლამდე, არაბების—1040 წ. სელჯუკების—1121 წ., ქართველების—1225 წ. ჯელაღედდინის—1238 წ. და მერმე მონგოლებისა, თემურლანგისა, ხელ-მესამეთ სპარსელებისა, ოსმალთურქებისა და ახლანდელი ძღვეა-მოსილი რუსეთის იმპერიისა“.

ნაკვეთები

I

ჩვენში ცნობილი სვიმონ გუგუნავა, „თამარიანის“ გამლექსავი, და ერთი ქართველი მწერალი ღამე მოდიოდნენ ერთად ქვეითად და მოსაუბრობდნენ თავისთვის. სხვათა შორის მწერალმა ერთი პატარა ლექსი თქვა, სადაც ეს სიტყვებიც ერია: „მადლობა ღმერთს, ჩემი ჯიბე ძლივს გავტენე ოქრო-ვერცხლითო“. ერთი ვილაცი იმათ შორის-ახლოს მოსდევდა და თურმე-ყურს უღებდა.. მგზავრებს მისთვის ყურადღება არ მიუქცევიათ. გზაში სვიმონი გამოეთხოვა ამხანაგს და თავის სახლში შევიდა. მეორემ-კი, რადგანაც უფრო შორს იდგა, გასწია ბალახოვანისაკენ მარტოდ-მარტო და ერთ ყრუ და ბნელ ქუჩაში რომ შეუხვია, უკან რომ კაცი მისდევდათ, იმან გადაუარა თავის დამარტოხელებულ მწერალს, გაუჩერდა წინ და მიძახა: „გაჩერდი, თვარა გაგათავეო!“

— რას მერჩი?!.. მიუგო შემკრთალმა მწერალმა.

— მოიტა — რაც ფული გაქვს!

— ჰო!.. ეგ გინდა, სხვა არაფერი?

— დიახ! ჩქარა!

— მაშ კარგი, რაღა გაეწყობა? მაგრამ ერთი პირობით-კი: ნახევარს დამჯერდი...

— მე პირობის არა ვიცი-რა! მოიტა მალე სულ!

— შენი ნებაა, მაგრამ ჩემი ხელით-კი არ შემოძლია, რომ მოგცე და შენ თვითონ ამოიღე.

მოდალადე მივარდა მწერალს, ჩაუყოჯიბეში ხელი, უბეც გაუსინჯა, მაგრამ ვერა იპოვა რა და გულ დაწყვეტით ჰკითხა: სად არის, რომ ვერ მივაგენიო?

— რა სულწასული ყოფილხარო? მიუგო მწერალმა — ასე მალე მოგწყინდა ხელის ფათურიო? მე ჩემ სი-

ცოცხლ ეში სულ მაგ ჩემ ჯიბებში ვყოფ ხელს და ჯერეც არა მიპოვნია რა და შენ-კი ერთ წუთს გინდა იპოვოა?!..

— რომ არა არის რა, რა ვიპოვოა?

— ეგ მეც ზიცოდი და მიტომაც შემოგაძლიე ნახევარი, რომ გულიც ნახევრათ დაგწყვეტოდაო. გაეცინა მოძალადეს და უთხრა: „წადი შენთვის და მეორეთ აღარ გნახო უფულოთო!“

— მადლობელი ვარ! ღმერთმა გისმინოს, რომ უფულოთ მეც აღარ მენახოს ჩემი თავიო—მიუგო მწერალმა და დამშვიდებით გაუდგა გზას. მეორე დღეს ეს ამბავი გაეგო სვიმონსაც, შეწუხებულიყო,—რატომ არ გაეცაილეო. მივიდა მწერალთან და სხვათა შორის ჰკითხა: „ვინ იყო ის შეჩვენებული, ექვი მაინც ვერ აიღეო?“

— აქაური არ უნდა ყოფილიყოსო! ერთი, რომ მე ვერ მიცნო და მერე კიდევ ისიც, რომ ჩემი ჯიბის იმედლი ჰქონდაო!! უპასუხა.

2

იმავე მწერალს ერთხელ თემობაში მიეპარა ჯიბგირი და ჩუმათ ხელი ჩაუყო ჯიბეში, სადაც ნაწერი ქალღმების მეტი არა იყო რა. პოლიციელმა თურმე შენიშნა და წაავლო ხელი ჯიბგირს. მწერალმა, რომ დამფრახალი და შეშინებული ახალგაზდა ქურდი დაინახა, შეეცოდა, მიუბრუნდა და სიცილით უთხრა: „შეკაცო, აკი ერთხელაც გითხარი, მაგას ნუ შერები-მეთქი! რათ იცი ხოლმე ჩემ ჯიბეში ხელის ჩაყოფა? ხელ-ნაწერი, რომ არ წაიკითხო, არ იქნებოა? როცა დაიბეჭდება, მაშინაც მოესწრები სხვებთან ერთად წაკითხვასო!“ პოლიციელმა რომ ეს გაიგონა, იფიქრა: „ალბათ ვინმე კარგი შეხუმრებული ნაცნობი ყოფილაო!“ ბოდში

მოიხადა და გაუშვა ჯიბგირი. რამოდენიმე წლის შემდეგ მწერალს წერილი მოუვიდა: „დიდი ხანია, რაც-კი რამ დაბეჭდილა თქვენი და ან იბეჭდება, ყველასა ვკითხულობ. თქვენ რომ პირველათ გნახეთ, იმ დღიდანვე მე ხელი ავიღე ჩემ პირვანდელ ხელობაზე, შევისწავლე წიგნების კვრა, მეყდე გახლავარ და თუ ინებებთ, წიგნებს ნახევარ ფასათ შეგიკრავთ. თქვენი მოსამსახურე ვ. სან — ძე.

3

საზოგადოთ იმერეთში და კერძოთ ლეჩხუმისკენ ბევრი მოიპოვება მისთანა კაციცა და ქალიც, რომ ქართულის მეტი არა იცოდეს რა, მაგრამ კარგათ კი იყოს გონება გახსნილი და განვითარებული. ერთ ქართველს ძალიან მოსწონდა ისინი და უპირატესობასაც აძლევდა იმ პირებზე, რომელთაც წარა-მარა ტიტინი უსწავლიათ უცხო ენაზე და მით დაუმთავრებიათ თავისი განათლება. ამხანაგებმა უსაყვედურეს ერთხელ ამ ახირებულ კაცს: შინ გაზდილები რომ მოგწონს და ნასწავლებს არათ ავდებ, რათ შერები მაგასო?—მაგის პასუხს ამ საღამოს მობრძანდით ჩემსა და მოგახსენებთო—მიუგო მან.

საღამოს მართლა ესტუმრენ ამხანაგები. მასპინძელმა მიიწვია ისინი მისთანა ოთახში, სადაც მამა-პაპურათ გახურებულ ბუხარს გუგუნნი გაჰქონდა. ოთახში სითბოც კარგი იდგა და სინათლეც იყო, მაგრამ სანთელი კი არსად ნთებულა. „ეს უსანთლობა რა არისო?“ იკითხა ერთმა. „სანთელი თუ გნებავს, სხვა ოთახში მიბრძანდითო!“ უპასუხა მასპინძელმა და შეიყვანა სტუმრები მეორე ოთახში. აქ ბუხარი გაცივებული იყო და მხოლოთ სადღაც კუთხეში სანთელი ბეუტავდა! აღარც სინათლე იყო და

აღარც სიტბო. დასხდენ იქ სტუმრები, მაგრამ ცოტა ხნის შემდეგ, სიცივემ რომ გაუქირათ, იკითხეს: „არ აჯობებს, რომ ეს სანთელიც იმ თბილ ოთახში გავიტანოთ და ჩვენც იქ გავიდეთო?“ „რასაკვირელიაო“ — დაეთანხმა მასპინძელი. გავიდენ და გაიტანეს სანთელიც. პირველ ოთახს სანთელიც რომ მიემატა, ერთი ორათ უფრო განათლდა და გაქათქათდა. მაშინ მიუბრუნდა მასპინძელი სტუმრებს და უთხრა: „აი, ყმაწვილებო, ხომ ხედავთ? ამ ოთახში სადაც კარგი მამა-პაპური ბუხარი ანთებული იყო, სიტბოც კარგი დაგიხვდათ და სინათლევ ცოტა-ოდენიო; იმ უცხო ოთახში რომ შეგიყვანეთ, სადაც კერა გაცივებული იყო, იქ აღარც სიტბო იყო და სანთელიც ობლათ, საცოდავთ ბეუტავდა, სანამ ისევ აქ ამ ოთახში არ გამოვიტანეთ და ბუხრის სინათლეს მისივ არ მიუვამატეთო. მე რომ შინ გაზდილი კაცები მომწონს, ისინი მამა-პაპურათ არიან გაზდილი და განვითარებული, იციან კარგათ დედა-ენა და სამშობლოც ყოველ-გვარათ შესწავლილი აქვთ, იმათ სიახლოვეს მე სიტბოსაც ვგრძნობ და სინათლესაც ვხედავო. თქვენ რომ ნასწავლებზე მითითებთ, ისინი-კი იმ იმ უცხო ოთახში მბეუტავ სანთელსა ჰგვანან, სადაც აღარც სიტბოა და აღარც სინათლეო;—მშობლიურ ნიადაგზე თუ არა დგას კაცი, მისი შუქი ბევრს ვერც გაანათებს და ვერცარავის გაათბობსო“.

4

ერთი გრძელი ცხვირისა და გრძელი პირის პატრონი, არწმუნებდა იმავე მწერალს: „ბევრ ცუდს ამბობენ ჩემზე ხალხში, მაგრამ სტყუიან და ნუ დაუჯერებთო!“

— მეც ვხედავ, რომ სტყუიანო—მიუგო მან: მთელი ქვეყანა, ვრი და ბერი სულ იმას იძახის შენზე:

უცხვირ-პიროლო და შენ-კი, რომ უნდა, იმაზედაც მეტი გქონია ორივეო.

5

კენჭის ყრის დროს ერთმა მოხუცმა ჰკითხა ამასვე: „რა მიზეზია, კაცი რომ დაბერდება და წვერ-ულვაში და თმა გაუთეთრდება? აი, მაგალითად, მე შავი აღარც კი მირევიაო!“

— ალბათ საიქიოს გირჩევენ, იქ უყრიათ თქვენთვის კენჭი და გაუთეთრებინართო — უპასუხა ცივათ.

შენი შენა.

„სახალწლო ანდასები“ დაბეჭდილი იყო როდესაც
შიგ მოსსენებულმა ჰლიუშჩევსკიმ მუსრან-ბატონი
დასჭრა და თვითონაც თავი მოიკლა.

რამდენიმე სიტყვა ბატ. ილია ჭავჭავაძის საპასუხოდ „ვეფხვის ტყაოსნის“ გამო

ჩემი უკანასკნელი საუბარი „ვეფხვის ტყაოსნის“ თავობაზე შემდეგი სიტყვებით დავაბოლოე: „ბატონებო, მოგახსენებენ, რომ მგალობელ-არტისტები საზოგადოთ ჯიუტები არიანო: თუ ერთხელვე გაკერპდენ, მათი გამობრუნება ძნელია; მათზე აღარა სჭრის აღარც ვედრება, აღარც ყვედრება და არც სხვა რამე და უკანასკნელი სახსარი ის-ღა არის, რომ მათთან წამოაყენებენ ხოლმე სხვა რომელსამე მდარე არტისტს და ამღერებენ. შეეშლება თუ არა ჰანგი უხეირო მღერალს, მაშინ ჯინზე მოსული არტისტ-მგალობელი, ხელოვნების შეურაცხყოფის ველარ ამტანი, თვითონვე გამოდის ჭ თავის თავად დაიწყებს მღერას ყველას სასიამოვნოთ. მეც ამ ჟამათ იმ უხეირო მღერლის დღეს ვაყენებ ჩემ თავს: ჩვენს ქართველობაში ბევრი მეგულება ჩემზე უფრო ნასწავლი, ნიჭიერი და დახელოვნებული, როგორც საზოგადოთ ყველაფერში, ისე კერძოთ „ვეფხვის ტყაოსნის“ შესახებაც და თუ ამ ჩემმა დღევანდელმა გამბედავობამ ისინიც როგორმე გამოიტყუა საასპარეზოთ, ჩემი სურვილი დაკმაყოფილებული იქნება და მეც უფრო თამამათ შემეძლება ბოდში მოვიხადო თქვენთან, თუ ნამეტანი ლაპარაკით თავი როგორმე შეგაწყინეთ“. არ გაუვლია დიდხანს, რომ ჩემი მოაზრება გამართლდა და არა თუ ისინი, ვისზედაც მე ვფიქრობდი, თვით მათი მთავარიც-კი, ბატონი

ილია ჭავჭავაძე, გამობრძანდა მოძღვართ. ნათქვამია: კარგ მთქმელს გამგონიც კარგი ექირვებოა“ და, მაშასადამე, ბატ. ჭავჭავაძის სიტყვას, როგორც საგულისხმოსა და ყურად-საღებს ცალ-ყბათ მიგებება არ შეჰფერის და ჩვენც ჩვენი შეძლებისა და გვართ სიმდაბლით, გულ-წრფელათ მივეგებებით.

ერთისა და იმავე აზრის გადასაცემათ უმთავრესათ სამ-გვარი საუბრის კილოა საჭირო: 1) როდესაც მსმენელი შეგნებულია და მახვილ-გონიერი, იმისათვის მრავალ-მეტყველება აღარ არის საჭირო, გაკრულ-გამოკრული სიტყვებითაც გაიგებს დედა-აზრს, 2) თუ მსმენელი ჩქარი მოაზრე არ არის, იმას უფრო დალაგებით ესაუბრებიან და ხშირათ უმეორებენ არა თუ ფრაზებს, სიტყვებსაც და 3), თუ მსმენელი გონება ჩლუნგია, იმის შესაგონებლათ სხვა-და-სხვა ხერხებს იგონებენ და უმთავრესათ ეჩიჩინებიან. საზოგადოთ ჩემს ლექციებზე მე არ ვეგულეობდი იმ ზოგიერთებს, რომლებსთვისაც საჭირო გახდა განმეორებით უბნობა, მაგრამ ახლა-კი ჭავჭავაძის წერილებით ჩანს, რომ, თურმე, ჩიჩინიც ყოფილა საჭირო! ამას მე ვერ შეეჰკადრებ საზოგადოთ მსმენელებს და მით უფრო ჭავჭავაძეს... „საჩინოთ“ მიმაჩნია მხოლოთ ის მცირე გუნდი ზოგიერთებისა, რომელმაც ჩემი სიტყვები თავისებურათ გაიგო და რომლის აყოლითაც ბატ. ილია ჭავჭავაძემ სამსჯავროზე გადმოაღვა ფეხი ბანის სათქმელათ. „აყოლით“-მეთქი მიტომ ვამბობ, რომ ბატ. ჭავჭავაძე არ ბრძანებულა ჩემს ლექციებზე და, მაშასადამე, თუ არ გაგონებით, თავის თავათ როგორ ეცოდინებოდა, თუ რითი დავათავე ჩემი საუბარი და როგორ დავსკვენნი? შეიძლება ბრძანოს, რომ მე იმ თავითვე, წარმოითქვა პირველი სიტყვა თუ არა,

შევატყვე, რაც უნდა თქმულიყო და რითაც უნდა და-
ბოლოვებულყო საუბარიო და სხვანი. შესაძლებელია!..
წამეტანი გამქრიახობა იგივე გულთა-მხილაობაა, მაგრამ
გულთა-მხილაემა მხოლოდ ის უნდა ამოიკითხოს სხვის
გულში, რაც იქ სწერია და არა ის, რაც თვითონ
სურს, რომ ჩაწეროს. ვწუხვარ, რომ ამას ვამბობ ბატ.
ქავჭავაძეზე, მაგრამ რა ვქნა, რომ არ შემოძლია შევი-
წამო ის, რაც არ მითქვამს!.. „ხასიათების გარჩევის დროს
უსუშარტლოთ, ურიგოთ მოხსენია ქართლელები და იმერლე-
ბიო, დასტინა გაჭვიცხა და მით შეურაცხყოფა მიაუენაო“,
ავრცელებენ ზოგიერთები ჩემზე! და ეს მართალია თუ
არა? კეთილსინიდიისანი მსმენელების მოწმობით ვიმეო-
რებ აქ ბექედვით იმ სიტყვებს, რომლებიც მაშინ წარ-
მოითქვა ან ერთისა და ან მეორის შესახებ:

„ქართლედი საზოგადოთ გულ-წრფელი, სიმართლის მოყვარე
და გაუდრეკლათ ჰირ-და-ჰირი ხასიათის მიმდევარია; საოცარი
ვაჰკაცი და იმავე დროს იმდენათ დიდ-სულოვანი, რომ სხვისი
დანაშაულობის ადვილათ მიმტევებულია. დღეს, როდესაც დრო
და ვითარება შეეცვალა, დაძიმდა, ზარმაცს ჰგავს, დღიურ-გარამს
თავს ვეღარ ათმევეს და წერილმან-საქმეებს რომ შეეჭიდოს,
გერ ახეხებს,— მისი ბუნების წინააღმდეგია. და რადგანაც
ცხოვრება დღეს წვრილმანი მოვლინებების ხორხალია
(აკიდო), ამიტომაც ის, ე. ი. ქართლელი, ცხოვრებაში ვერ
მოთავესებულა. ამას გარდა, მას უყვარს ბაქიაობა, მაგრამ
ის ბაქიაობა, თუ კი კარგათ დავუკვირდებით და გავი-
გებთ, მისი დამამცირებელი და შემარცხვენი არ არის,
რადგანაც იმ ბაქიაობაში იხატება ისეთ გვარი სულის
კვეთება, რომელიც ადამიანს ამაღლებს და აღიდებს.
იმის ბაქიაობა საუბარიო მხოლოდ ქველ-მოქმედებისა და
სხვა მრავალ-გვარი საგმირო და სამამაცო საქმეებისა. სანამ

კარგათ არ დაუახლოვდები ქართლელს, ის თავის უპატიური და დაუდევარი გეგონება, მაგრამ ეს სულ მოჩვენებული ჰეშმარიტებაა და არა ნამდვილი. მოვიყვან ერთ კერძო მაგალითს, რომელიც საზოგადო ხასიათსაც ხატავს: ერთი გლეხის კამბეჩი შესულიყო სხვის ბოსტანში, ბოსტნის პატრონს ეწყინა და გლეხი გალახა. გლეხმა ხელი ვერ შეუბრუნა, მხოლოდ ეხვეწებოდა, საცოდავი, რომ „კმარა, მეყოფაო“ და თანაც შესაბრალო სანახავი იყო იმ დროს ის ლაჩარი... მაგრამ, როდესაც იმავ ბოსტნის პატრონმა წკეპლა გადაჰკრა კამბეჩს, მაშინ-კი რაღაც უცნაურმა ძალამ სრულიად გადაქმნა ის ლაჩარი გლეხი: ვეფხვივით მივარდა ბოსტნის პატრონს, თვალის დახამხამებამდი ამოიღო ქვეშ და ხელიდან ველარ გამოაცალეს. „კაცო, რატომ შენი თავი ვერ დაიფარე მეთქი?“ ვეკითხებოდი და ის პასუხათ მხოლოდ ამას მეუბნებოდა: „კამეჩს რა დანაშაული ჰქონდაო?“ თურმე ის, თავის საქონელს რომ ყური ვერ უგდო, თავის თავს თვლიდა ნამნაშავეთ და შეურაცხყოფაც მიტომ აიტანა, მაგრამ უმართლოთ-კი პირუტყვიც არავის დააჩაგვრინა“.

ამ გვარი მაგალითები ბევრია, მაგრამ ავიღოთ ახლა საზოგადო: ძველადანვე, როცა ქართველობა ერთპირათ საზღვრებზე იდგა და ქვეყანას შემომსევე მტრებისაგან იცავდა, იმავე დროს სწავლებდა ერთ გვარი ხალხი, რომელსაც ვაჰრებს ეძახდენ; იმათ სხვა საქმე არა ჰქონიათ რა, გარდა უკუღმართი აღებ-მიმცემობისა, ისინი, შინაურების მოტყუებით და დროს შერჩევით, მიწა-წყალს, ე. ი. მამა-პაპეულ ადგილ-მამულს, ნელ-ნელა ხელიდან აცლიდენ!.. მაგრამ წარმოიდგინეთ საზოგადოთ ქართველების ხასიათი, რომ თუმცა გული-კი სწყდებათ,

მაგრამ მტრულის თვალით-კი მაინც არ უყურებენ იმ ძალათ-მოზიარებებს, რადგანაც გრძნობენ, რომ მათი თანხმობითაც მოხდა ის საქმე; თავს დამნაშავეთა თვლიან და ითმენენ. მაგრამ აბა უმიზეზოთ, უდასტუროთ, და მათ უნებურათ მოინდომოს იმავე მოვაქრემ, რომ ქართლელს რამ წაართვას და ნახავს რაც მოუყა! სწორეთ საკვირველია ქართლელის სულ-გრძელობა!.. რას არ მოითმენს, თუ კი ცოტაც არის თავს დამნაშავეთა თვლის?! სხვის დანაშაულობას-კი ადვილათ ივიწყებს და აღარ ირჩენს გულში! ეგება ბრძანოს ვინმემ, რომ ეს ხომ საოცარი ქრისტიანობრივი კეთილ-მოქმედებაა და ნუ თუ აქამდი მიაღწევს ქართლელიო? აქ გასაკვირველი არა არის რა. ვის უნდა ჰქონდეს ეს დიდი ღირსება, თუ არ ქართველს, რომელმაც ქრისტეს მოძღვრება მრავალ-საუკუნეების განმავლობაში თავის არსებაში განიხორციელა? საკვირველია, რაც ზნე, ხასიათი და და განსაკუთრებითი თვისებები შეენიშნეთ დღევანდელ ქართლელს, იმასავე ვხედავთ ტარიელშიაც, მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ ტარიელის სარბიელი უფრო დიდი საგმირო იყო და უფრო ნათელიც, ასე რომ დღევანდელი ქართლელი იგივე ტარიელია, მხოლოდ დაკნინებული“.

„იმერელი დიდი ნიჭის მქონია, მოფიქრებული, გონიერი, წინ დახედული და გამჭრიახი; გულს ვაგლახათ არ აპყვება, „ასჯერ გაზომავს და ერთხელ გამოსჭრის“; ბუნება მალხაზი და მოუსვენარია; საქმეს არ ერიდება; იმ მიზეზით, რომ დიდი საქმე დღეს აღარა მაქვსო. ქართლელი-კი უსაქმურათ არ დადგება; საქიროების დროს პატარა, წვრილმან საქმეებსაც გულ-და-გულ ჰკიდებს ხელს. მაგრამ ბუნებისაგან ამ უხვათ მონიჭებულ სიმდიდრეს დღევანდელი იმერელი, დრო და ვითარების

მიხედვით, უკუღმართად ხმარობს: მრუდე გზას ადგას, მიხვეულ-მოხვეულობა უყვარს ცხოვრებაში; დღეს ის გაუტანელია, შურიანი და მოძმის ხელის შემშლელი. მართალია, ეს თუმცა ყველა ასეა, მაგრამ მისი ძირეული ხასიათის ბრალი როდია. ამ უკუღმართობას მისი დედა-ბუნება როდი თხოულობს. მხოლოდ, უკეთეს დრომდე გარემოება იძულებს. ამას ის ამტკიცებს, რომ იმერელი მხოლოდ თავის სამშობლოში, სადაც ყველას სიფრთხილითა და მიუნდობლათ უყურებს, უკუღმართობს და სხვაგან-კი თავის სამშობლოს გადაღმა, ყოველ-გვარათ სრულია და საქები. თავის თავსაც არგებს და სხვებისათვისაც გამოსადეგია. ადვილათ ტოვებს თავის შვენიერ მიწა-წყალს და მიდის შორს სადმე იმ განსრახვით, რომ იქ თვალი გაახილოს, შეიძინოს რამე, გონებითად, ზნეობითად თუ ნივთიერად და მერე გამდიდრებული დაუბრუნდეს თავის სამშობლოს. დღევანდელი მისი უკუღმართობა, მართალია, მოსაწონი არ არის, მაგრამ ჩვენ მაინც ნება არ გვაქვს, რომ ზიზღით ვუყუროთ იმერელს, რადგანაც ეს დროებითი და იძულებითი მოვლინებაა და კიდევ ამ გვარათ იქცევა იმერელი. თუ ქართლელის მცნება ანდაზაა: „ან მოჰკლავს, ან შეაკვდებო!“ იმერლის სულ სხვაა: „ხერხი აჯობებს ღონესო, თუ კაცი მოიგონებსო“, „სადაც არა სჯობს, გაცვლა სჯობსო“, „ზოგჯერ თქმა სჯობს უთქმელობასო“ და სხვანი. ერთი სიტყვით, დღევანდელი იმერლის მოქმედებაში ბევრი საძრახი რამ მოჩანს, მაგრამ იმავე დროს აქვე სამერმისოთ ბევრი საიმედო და სანუგეშოც რამ იხედება! როგორც ტარიელი ქართლელს, ისე ავთანდილიც იმერელს წარმოგვიდგენს. ავთანდილშიაც იმ თვისებებს ვპოულობთ, რაც იმერელს შვენიშნეთ, მხოლოდ იმ განსხვავებით,

რომ ავთანდილის სარბიელი უფრო ვრცელი, ფართო და ბრწყინვალეა და მიზანიც უფრო წმინდაა. ერთი სიტყვით, დღევანდელი იმერელი ისევე ავთანდილია, მხოლოდ დამცირებული და გადაუკუღმართებული“.

აი, რა წარმოვთქვი მე უმთავრესათ ქართლელებისა და იმერლების შესახებ ლექციების დროს და დასამტკიცებელი ფაქტებიც ბევრ-გვარი წარმოვადგინე. მე რაც ვთქვი, არც მათ საქებელათ მითქვამს და არც საგინებელათ, მხოლოდ სიწრფელით აღვიარე ჩემი შეხედულობა. ახლა ნება მაქვს ვკითხო იმ ზოგიერთებს, მებუკეებათ რომ გამოსულან და გადასხვაფერებულათ ავრცელებენ ჩემ ნაუბარს: ვერ გაიგეს დედა-აზრი და გულწრფელათ ჰბოდვენ, თუ განძრახვით ამახინჯებენ სხვის სიტყვებს? ორივე შემთხვევაში იმათზე არა ღირს ლაპარაკი და მათგან არა მოითხოვება რა ისე, როგორც იმ ბავშვებისაგან, რომელნიც წამხედურობით ხახვის ფოთოლს (ღერს) თავს წააგლეჯენ, ვითომ სტვირიაო, ჩაჰბერვენ და სულ „პიიპუ-პიიპუს“ ამახებენ ხოლმე. მაგრამ აქ მისთანა ვინმე აძლევს მათ კრიმანჭულ-ბანს, რომ გაჩუმება აღარ შეიძლება. ბატ. ილია ჭავჭავაძეც იმასვე ამოწმებს ბეჭდვით, რასაც ისინი სიტყვით აღიარებენ და ზედაც დაცინვით უმატებს: „საოცარი კამბეჩისა და გლეხის ამბავი“. რა არის საოცარი და სასაცილო იმ ჩემ ნათქვამ კამბეჩისა და გლეხის ამბავში, რომ ისე ახირებულათ მოხვდათ გულში ყველას—ბატონ-ყმიანათ? ნუ თუ მართლა უაზროდა და უადგილოთ იყო ნათქვამი? ეგებ ბატ. ჭავჭავაძეს ის არ მოეწონა, რომ „ვეფხვის ტყაოსნის“ თავობაზე საუბრის დროს ჩვენ მიწაზე ფეხი დავდგით და უღირსი საგნები ვახსენეთ: გლე-

ხი და კამბეჩი, მაშინ, როდესაც აღმატრენა იყო საჭირო და ვარსკვლავებთან ჭიკჭიკი? შეიძლება ეს მართლაც ასე იყოს, მაგრამ ჯერ სხვებს დავაცლით აღმა-სატრენ გარჩევას „ვეფხვის ტყაოსნისას“ და ჩვენ მაინც იმ აზრზე ვდგებით, რომ თვით რუსთველსაც მიწაზე ვდგა ფეხი და თუ იმავ დროს ცასაც მიაჭირა თავი, ეს მისი სიდიდის ბრალი იყო და არა მისი, რომ ვითომ ის ქვეყნიდან მოსხლეტილიყოს! მაგრამ აქ ამაზე ჩვენდა თავად მეტს აღარას ვიტყვით და მხოლოდ შევუდგებით იმ ბრალდებითი საბუთების განხილვას, რომლებითაც ბ. ჭავჭავაძე დაბეჯითებით და დინჯათ კანანახლობს.

„ეს ფონი კარგია, მაგრამ ერთს ალაგას აღრჩობსო“, „ეს კაცი ძალიან ჭკუიანია, როცა სძინავსო“, „ეს და ეს ვინმე ძალიან გულადია, როცა გარბისო“ და სხ. ამ ვითომდა საქებარ კილოს ხმარობს ხალხი, როდესაც ძალიან გულით უნდა, რომ ვისმე დასცინოს. ეს კილო ბატ. ჭავჭავაძესაც კარგათ შეუთვისებია, რომ მით უფრო ხელ-მარჯვეთ გვტყორცოს ისარი, მაგრამ ის კი ავიწყდება, რომ ისრათ ნამდვილი საბუთი უნდა იხმაროს და არა მისგანვე შეწამებული!.. და რომ ის ამ კანონს არ ემორჩილება, ამას ახლავე დავინახავთ.

მე ჩემი საუბარი „ვეფხვის ტყაოსნის გამო“ ასე დავსკვნენი:—თუმცა თვით ავტორი კი გვარწმუნებს, მაგრამ ეს ამბავი სპარსულით არ არის გადმოღებული. აქ უცხო არა არის რა და მოთხრობაში დასახელებული ქვეყნები მხოლოდ გადარქმეული საქართველოს სხვა-დასხვა კუთხეებია; ხალხიც ქართველთა ტომია და პოემის გმირებიც მათი წარმომადგენელი; ამას იმათი ზნე, ჩვეულება, თვისება და ცხოვრების წეს-წყობილება გვიმტკიცებს. ამას გარდა, ეს თხზულება არც ზნეობითი

აღლეგორია, როგორც გვიმტკიცებს ვახტანგ მეფე, არც ამოა რამ საავზნეო ზღაპარი, როგორც ამბობს ანტონ ქათალიკოსი და არც საკუთრათ თამარის ქება და რუსთველის პირადი გრძნობები, როგორც ზოგიერთებსა ჰგონიათ!.. დედა-აზრი ხულ სხვაა: ეს გენიოსის წინასწარმეტყველებაა, მარად სახელმძღვანელოთ ავტორისაგან რუკად გადმონაცემი! უკვდავმა მგოსანმა თვალ-დათვალ დაგვანახვა, რომ ვერც ტარიელი მისი გმირული პირდაპირობით, ვერც ავთანდილ—საოცარი გამჭრიახობით და ვერც ფრიდონ მისი საქურქლით ცალ-ცალკე ვერ გამოიხსნიდენ დაკარგულ ნესტან-დარეჯანს, თუ ერთმანერთისათვის ძმურათ მხარი არ მიეცათ და ერთი მეორის შეთანხმებით არ ემოქმედნათ!

აი, ბატონებო, ამ მცირე აზრის დამტკიცებას მოუნდა ის ღრო, ის რამოდენიმე საათი, რომელიც მე ხელთა მქონდა და უმთავრესი აზრები კი სამერმისოთ გადაიდვა. „ვეფხვის ტყაოსანი“ ისეთი თხზულება არ არის, რომ რამდენიმე სიტყვით გაათავოს იმაზე კაცმა საუბარი! იმის გასარჩევათ წელიწადებია საჭირო და, მაშ, ჩვენ რა უნდა მოგვესწრო რამდენიმე საათის განმავლობაში? ამიტომაც არ შევხებივართ და არა გვითქვამს რა არც „ვეფხვის ტყაოსნის“ საზოგადო, მსოფლიო მნიშვნელობაზე, არც გარეგან შევნიერებაზე და არც იმ სამეცნიერო და საფილოსოფიო აზრებზე, რომლებიც შიგა და შიგ საოცარი ხელოვნებით ჩაუნერგავს ავტორს და სხ. აი, რა იყო ნათქვამი და ამ სიტყვების შემდეგ, ვილას ჰქონდა სიმართლე, რომ ეკითხა ჩვენთვის: „ყველაფერი ის, რისაც კი თქმა შეიძლებოდა „ვეფხვის ტყაოსანზე“, რატომ სრულათ, დაბოლოებულათ არ იყო წარმოთქმულიო? რატომ ყველაფრის თქმა ვერ მოასწარ რამოდე-

ნიმე საათის განმავლობაში და მით შეურაცხყოფა მიაცენე თხზულებასაცა და შემთხვევლსაცაო?“ როდის შემოსულა ეს კანონი, რომ, რადგანაც ერთ თავად ყოველი ფრის თქმა არ შეიძლება ზოგიერთ საგანზე, ამისათვის აღარც მის რომელიმე ნაწილზე ილაპარაკოთო? ავიღოთ სამაგალითოდ თვით ის შექსპირი, რომელიც ბატ. ჰავჰავაძეს ხშირათ აგონდება. ვინ მოთვლის, რამდენი რამ დაწერილა მის თხზულებაზე! განსაკუთრებით ბიბლიოტეკაც არსებობს მის ნაწერების შესახებ, მაგრამ ჯერ კიდევ ვერ დაუბოლოებიათ იმაზე საუბარი და მსჯელობა! რომელიმე ერთი აზრის, ერთი მუხლის და სიტყვის გამოსარკვევათ მრავალ-ფურცლოვან წიგნებს ადგენენ, მაგრამ არა მგონია, რომ იმათ ყველას ერთად და თვითოეულს ცალ-ცალკე უკიჟინონ: რატომ ყველაფერი, რისაც-კი თქმა შეიძლებოდა შექსპირზე და მის თხზულებაზე, სულ ერთად არა თქვით, არ მოათავეთო და სხ. სწორეთ ამ ნაირ გზას დადგომია ჩვენს შესახებ ბატ. ჰავჰავაძე და ამასაც ხომ აღარ გვაკმარებს!.. ისეთ რამეებს გვეწამება, რაც არა თუ არ გვითქვამს, მხოლოდ გულშიაც რომ გაგვლებოდა მიუტევებელი შეცდომა იქნებოდა. მაგალითად, აი, რაებს ამბობს ჩემზე: „მდიდარი და ფართო მოედანი „ვეფხვის ტყარსნის“, ჭეშმარიტის კრიტიკის ფრთის გასშლელად ვრცელი სარბიელი, შეცდომით, ან განკებ ვიწრო ფარგალში მოუმწევდეუიაო“ და სხ. „იმ საბუთით, რომ ტარიელი ზარმაცია, ავთანდილი წინდახედულია და მებრვე სხვა, რუსთველი უბრალო ეტნოგრაფის საჩხარკედლო საქმეზე ჩამოუხდენია და მათ ჰეგასზე მჯდომი ცხენოსანი დაუქვეითებიაო!“ „ხუ თუ ის ახოგანი, დონიერი, ჯანმთელი, სულითა და გულით ძლიერი, უშიშარი გაჟგატი—ტარიელი—რუსთველია თავის ნებაზე ბოლოს მიყრათ

აქცია და უოველს ამას სხვა მიზეზი არა აქვს რა, გარდა რუს-
თველის თვით-ნებობისა და წარმადი ქართლელის გამოსახვის
სურვილისა?| ეს რამ ასე არ იყოს, მისი თხზულება ხომ ხამ-
ფლეტი იქნებოდა, თუ ძაგება და რეკლამა, თუ ქება, და არა
დიდებული ნამოქმედარი შემოქმედობისა“ და სხ.

აქ, რასაც ბრძანებს ბატ. ჭავჭავაძე, ყველა კარგია,
მაგრამ საიდან წარმოუდგენია ის, რომ ვითომ ჩემი აზრი
და ჩემი ნათქვამი იყოს ესეები ყველა და არა საკუთარი
მისი ოცნება? მთელს ჩემ საუბარს რომ თავი დავანებოთ
და მარტო ის ნაწყვეტები ავიღოთ, რომლებიც სამინუ-
შოთ ზემოთ მოვიყვანეთ, მე მგონია, მაშინაც უნდა
დარწმუნდეს ყველა, რომ მე ის ფიქრათაც არ მომსვ-
ლია, რასაც ბატ. ჭავჭავაძე ასე გულ-და-გულ მწამებს.
და რამ აიძულა? ვერ გაიგო? შეუძლებელია! განძრახვით
გადაასხვაფერა? რა საფიქრებელია! აბა რა? ის, რომ,
უთუოდ, როდესაც მე დაბლა ვიღოდი, ის აღმაჰფრენდა
მაშინ: არ მისმინა, არ უგლო ყური ჩემ საუბარს და
განაგონებს მიენდო! ეს შემდეგი საბუთებით უფრო
ნათლათ მტკიცდება: მე ვთქვი ტარიელზე და ავთან-
დილზე: „ტარიელი დიდებული ბუნების კაცია, მაგრამ
ნამეტნავათ გულის ამყოლი; ხშირათ თავს ვეღარ იქერს;
მისი უზომო გრძნობა ხელსა ჰრევს, გონებას და ამის
გამო გმირი საფრთხეში ვარდება ხოლმე. თავის ღღეში
არ მოუვა ამ გვარი რამ ავთანდილს, თუმცა ნაკლები
ბუნებისა და მდარე გრძნობის არც ის არის! ეს გმირი
მისთანას არას იზამს, რომ გრძნობა გონებას არ დააკი-
თხოს: ასჯერ გაზომავს და ისე გამოსჭრის“ და სხ. აქ
მე გმირი ერთმანეთს შევეუდარე და სამაგალითო საბუთე-
ბიც ბევრი მქონდა ხელში. ბატ. ჭავჭავაძეს-კი ასე
გაუგონია, რომ მე ტარიელს უგნური, ზარმაცი ქარ-

თლელი დავუძახე და ავთანდილს უგრძობელი, ცბიერი და მძიმეთ აღჭურვილი იმერელი. ამ ჩემგანვე ზემო წარმოთქმულ აზრს იმ გმირების შესახებ მევე მიმტკიცებს!! ნეტავი ვისთვის და რისთვის დაუხარჯავს იმოდენა კეცა-კეცა ფრაზები და მრავალ-სართულიან ზედშესრულებით შეკაზმული გოლიათი სიტყვები? თუ მე მართლა ვერ მოვახერხე ჩემი აზრის ნათლათ და გასაგებათ გამოთქმა და საბუთებიც ხეირიანი ვერ მოვიტანე, მაშინ ჯერ უნდა ის ჩემი საბუთები გაერჩია, დაემტკიცებია მათი უვარგისობა ბატ. ჭავჭავაძეს და მერე თავის საკუთარი საბუთებითა და უფრო საგულისხმო ლოლიკით გამოეღაშქრა!.. თორემ ჩვენსას არ იხსენიებს, თავისი საკუთარი საბუთი მოჰყავს და ისიც მისთანა, რომელიც თავის თავად ვერას ამტკიცებს! ასე რომ, თუ მე ჩემი საკუთარი საბუთები არა მქონდეს ტარიელის დიდ-ბუნებიანობის დასამტკიცებლათ და მარტო ჭავჭავაძის საბუთზე დავრჩე, მაშინ ჩემ თვალში ტარიელის გმირობას სანაცარქექიო ფერი დაედებოდა!..

აბა რა საბუთია ამის თქმა, რომ „ტარიელი ეცინება, იცინის, ეტირება—სტირის, უოველთვის გულის ამოფლავს, გრძობას ვეღარ ერევა და ეს მსოფლიო გმირობის ნიშნებია და სხ. ასე რომ იუოს, მაშინ ხომ უსუსური ბავშვებიც მსოფლიო გმირები იქნებოდნენ, რადგანაც ისინიც მსოფლიო გულის ამოფლავი არიან და გრძობის მორჩილი? მაგრამ ტარიელი იმავე დროს განიუნიც არისო, ამბობს ჭავჭავაძე, ამას მისი შემდეგი სიტყვები ამტკიცებსო:

„გაქვებ ჭკუასა ბრძენთას,

რომელნი ეურჩებიან! (საწუთროს ნდომასო).

„თუ ბრძენი არ იყოს, ამას ვერ იტყოდლო“.

სწორე მოგახსენოთ, ეს საბუთი დიდი ვერა არის რა,

ჩვენდა თავად რომ კიდეც სხვა საბუთები არ გვქონოდა, არ გვქონდეს და მარტო ჭავჭავაძის ეს ერთად ერთი საბუთი ვიკმაროთ, დიდ აზრს ვერ შევადგენდით ტარიელს ჭკუა-გონებაზე!.. უქკუო კაცი ბევრჯელ იტყვის: „ჭკუარომ მქონდეს, ასე ვიზამდი და ისეო“, მაგრამ ეს კიდეც არ ამტკიცებს მის ჭკუიანობას. საპყარი იტყვის: „ფეხები რომ მქონდეს, მთელ ქვეყანას შემოვირბენდიო“, მაგრამ ამით მისი მუხლები სიმაგრე არ მტკიცდება. დედაბრებიც ხშირათ წუწუნებენ ხოლმე: „ვაშკაცირომ ვიყოთ, რას არ მოვიმოქმედებდითო“ და სხ., მაგრამ ამით ისინი ბევრს ვერას არიგებენ და მანც ისევ ისე დედაბრებათ რჩებიან. თათრული ანდაზაა: „ვინც უზალთუნს მიწუნებს, იმან უნდა აბაზი მანც ამოილოს და მიჩვენოსო“. მისი არ იყოს, ტარიელის გრძნობა-გონების დასამტკიცებლათ ჩვენგან მოყვანილი საბუთები, თუ დაიწუნა ბატ. ჭავჭავაძემ, მისი საკუთარი საბუთები სადღა არის? ეს მხოლოთ, რაც უთქვამს? ფიციე!.. განა ეს საბუთია?! ამ გვართვე იქცევა ქალების შესახებაც. აი, მე რას ვამბობდი იმათ შესახებ:

„ნესტან-დარეჯანიც ტარიელივით დიდებული ბუნების მექონია და გრძნობა გადაჭარბებული, მაგალითად: როდესაც ტარიელი პირველათ ნახა, გრძნობამ აიტაცა; ერთსა და იმავე დროს ორი სხვა და სხვა გრძნობა აეძრა გულში: კრძალვა სირცხვილისა და სიყვარულისა. ხმა ველარ ამოილო, მაგრამ იმ ხმის ჩავარდნით უფრო მეტი გრძნობა გამოთქვა, ვიდრე მრავალ მეტყველებით. სულ სხვა გვართ გვეჩვენება თინათინი, თუმცა არც გრძნობაში და არც სიყვარულში ნესტან-დარეჯანს არ ჩამოუვარდება“ და სხვ. საკვირველია, რომ აქაც ბატ. ჭავჭავაძე ისევ იმას ამტკიცებს, რასაც მე ვამბობ და მთელ ფურცლებს

აქრელებს იმაზე, თუ რა არის გრძობა? როგორ სხვა-და-სხვა რიგათ იჩენს ხოლმე თავს? თავის საკუთარ მსჯელო ბას, რომელიც არავისათვის გაუგებარი არ არის, ლესინგის აზრებსაც უმატებს და ჰომეროსი მოჰყავს, მაგრამ ვისთვის და რისთვის? ეგება ჩემი ნათქვამი ბუნდოვანი იყო და გაუგებარი, რადგანც მე ვერ ვახერხებ კეცა-კეცათ საუბარს და ყოველთვის უბრალო სიტყვებით, მდაბიო ლექსებით გამოვთქვამ ხოლმე ჩემ აზრს?.. მაშინ კიდევ ჰო! ეს, თითქმის, დახმარება იქნებოდა, ჩემი მხრით მადლობის მოსახსენებელი. და მეც სწორეთ გულ-წრფელათ მოვახსენებ მადლობას, მაგრამ უფრო მადლობელი კი ვიქნებოდი, რომ ჩემი აზრების განმეორებისათვის თავი დაენებებია და თავის საკუთარი აზრები „ვეფხვის ტყაოსნის“ შესახებ ისე გამოვთქვა, რომ მეც გამეგო რამე, თორემ უნდა მოვახსენოთ, როგორღაც ახირებულათ მეჩვენება.

„მისი დამტკიცება, რომ რუსთველს მართლაც საქართველო აქწერს, ქართველები ეტყულისხმოს და გმირებიც ქართველებიდან გამოეყვანოს, ავტორის შეურაცხუფა და მისი ჰეგასის დაქვეითება იქნებოდა, რადგანაც მსოფლიო გმირებსა ჭნატავდა და ანა ქართველებსო!“ — ამბობს ქავჭავაძე. მაშინ ვთქვი და ახლაც ვიმეორებ, რომ ყოველ-გვარ მოვლინებას თავისი წინასწარი და შემდეგი მიზეზები აქვს; უამისობა არ შეიძლება და, მაშასადამე, ამ საზოგადო კანონს ვერც „ვეფხვის ტყაოსანი“ გადაურჩებოდა. რუსთველი და მისი თხზულება განაზეციდან ჩამოგვივარდა და ქვეყნათ ნიადაგი არა ჰქონია? „ვეფხვის ტყაოსანში“ გამოხატული გმირები ნუ თუ ნაოცნებარი და ჰაეროვანი არიან და არა ცხოველი, ნამდვილი არსებანი? თუ ავტორს მხედველობაში მიწის შვილები არა ჰყოლოდა, მაშინ მისი „ვეფხვის ტყაოსანი“

ზღაპარი იქნებოდა, მისი გმირები ბაყბაყ-დევის მსგავსი რამ ნაოცნებარი და არა გულში ჩასარჩენი და შესაწყნარებელი პირები. მაგრამ საქმეც ის არის, რომ „ვეფხვის ტყაოსანში“ ჩვენს ისტორიულ ცნობილ პირებს ვხედავთ, მაგალითად: ვახტანგები, დავითები, ბაგრატიები, გიორგები და, თუ გნებავსთ, თვით ირაკლიც, იგივე ტარიელ-ავთანდილ-ფრიდონები არ არიან? რითი ჩამოუვარდება მათ გიორგი სააკაძე? რომელი ერთი მოვთვალათ? განა ცოტა ყოფილა საქართველოში გმირი, რომ მსოფლიო გმირათა ცამოსადეგი ყოფილიყოს და ედიდებიოს, ესახელებიოს ყოველი ხალხი, რომელსაც უნდა ჰკუთვნებოდეს? საზოგადო გმირებათ განა არ ვარგებულან? მაშ, რატომ არ შეიძლება, რომ „ვეფხვის ტყაოსანის“ გმირებიც ერთსა და იმავე დროს ქართველებიც იყონ და საზოგადო, საყოველთაო ტიპებიც? მე რომ სწორეთ ასე მგონია, ნუ თუ მით რუსთველის შემოქმედების ძალას ვამცირებ და ვჰკიცხავ მას? პირიქით, მე რომ ის ვიფიქრო, რომ რადგანაც რუსთველს თავის გმირებში მსოფლიო, ზოგადი ტიპები გამოუსახავს და ამიტომაც ის გმირები ქართველები ვეღარ იქნებიან-მეთქი, მაშინ რა აზრის უნდა ვიყო ქართველებზე? ნუ თუ მართლა ქართველები ისე ყოფილან, რომ მათგან ზოგადი ტიპი და მსოფლიო გმირი არ გამოიხატებოდეს?!.. ქავჭავაძე კი, ჩანს, სულ სხვა აზრისა არის, სამაგალითოდ შექსპირის გმირები მოჰყავს და იმას კი ივიწყებს, რომ იულიოს კეისარი, ანუ ქარიზლანუსი მართალია მსოფლიო ტიპები არიან, მაგრამ იმავე დროს ყველაზე უმაღლესი რომაელებიც არიან და მათ ზოგადობას ეს არა თუ უშლის რასმე, კიდევ ეწვევა!.. ტიმონ ათინელი ბერძენია, ჰენრიკო—ინგლისელი და სხვა და სხვანი.

ჩვენ რომ ის ვიფიქროთ, რომ მსოფლიო, საზოგადო ტიპები მხოლოდ ისინი არიან, რომელნიც კერძოდ არც ერთ ერს არ ეკუთვნიან და საზოგადოთ-კი ყველას ერთნაირად, მაშინ გიჟებიც სამაგალითო მსოფლიო საგმირო ტიპები იქნებოდნენ, რადგანაც ყოველი ქვეყნისა და ხალხის გიჟები ერთმანეთსა ჰგვანან!.. და მათი ამწერიც დიდი შემომქმედი გენიოსია რაღა?..

„ფალსტაფი, რადგანაც ბაქიაა და ქართველიც ბაქია, მაშ, ის ქართველი უფთილა? გვიკიჟინებს ბატ. ქავქავაძე და ძალიან მსუბუქათაც ბრძანებს: სახალხო ტიპათ იმასათვლიან, რომელიც რომელიმე ხალხის უმეტესობას გვიხატავს. ფალსტაფი ისე რომ აეწერა შექსპირს, რომ უმეტეს ნაწილს ქართველებისას მის სახეში თვისი თავი ეცნო, რასაკვირველია ქართველი ტიპი იქნებოდა; თორემ მარტო მითი, რომ ის პურსა ჭამს და ქართველიც პურსა ჭამს, ისიც იცინის და ქართველიც, ისიც ახველებს და ქართველიც განა დამტკიცდება რამე? სხვა აღარა არის რა საჭირო? მე რომ ტარიელის ქართლობის დასამტკიცებლათ ბაქიაობა მეთქვა და მეტი სხვა აღარაფერი, მაშინ, რასაკვირველია, ბატ. ქავქავაძესაც სიმართლე ჰქონდა ეთქვა ჩვენთვის: „ფალსტაფი ბაქიაა, ქართველიც ბაქიაა და, მაშ, ფალსტაფიც ქართველი ყოფილა!“ მაგრამ ჩვენ ხომ არც ის სიტყვა „ბაქიაობა“ გვიხმარია იმ კილოთი და იმ აზრით, როგორც ქავქავაძე გვეწამება და მის გარდა კიდევ სხვა საბუთები განა ცოტა ვიხმარეთ უფრო საქები და საჩინო ტარიელის ქართლობისა და ავთანდილის იმერლობის დასამტკიცებლათ? მარტო ეს ერთი სიტყვა რომ მოჰყავს, ისიც თავისებურათ თავ-ბოლო მოკვეცილათ და გადასხვაფერებულათ, სხვა სიტყვები—იმ სიტყვის მოკავშირე და

შემავსებელი რათ გადაუფუჩეჩებია? თუ რომ სიტყვა-სიტყვით არ გავიმეორებთ და ჩვენებურათ შევცვლით, სიტყვებს გადავს-გადმოვსვათ, ზოგს გამოვაკლებთ და ზოგს ჩაუვმატებთ, რასაკვირველია, ყოველი ნათქვამი სხვა ნაირათ გამოვა. ხან-და-ხან არა თუ ფრაზებისა და სიტყვის, ერთი მარცვლის ჩამატებით ან გამოკლებითაც შეიძლება აზრი შესცვალოს კაცმა. აი, თუ გინდა, ეს მაგალითი ავიღოთ: მე ვამბობ: „ბატონი ჭავჭავაძე არ ყოფილა ლექციაზე და რაც წარმოსთქვა მის შესახებ, გულ-წრფელობით მოსვლია და არა სხვა გვარ-რამ-კრიმანჭულობით და სხ...“ ეს რომ ვინმემ შესცვალოს ამ გვარათ: „ბატ. ჭავჭავაძე არ ყოფილა ლექციაზე და რაც წარმოუთქვამს მის შესახებ, გულ-წრფელობით არ მოსვლია, გარნა სხვა გვარ კრიმანჭულობით და სხ...“ ეს ჩემი ბრალი იქნება? აი სათვალ-და-თვალო მაგალითი, როგორ შეიძლება აზრის გადასხვაფერება ერთი უბრალო მარცვლის ჩამატებით!.. თავის წერილებს ბატ. ჭავჭავაძე ისე ათავებს, როგორც შეშვენის სახელ-განთქმულ კაცს: „ჩვენ რუსთველის სახელი მეტის-მეტად დიდ სახელად მიგვაჩნია და მოგვიტეონ, რომ მის სახელს და დიდებას ადვილად გვრავის დავუთმობთ!“ კეთილი და პატიოსანი! რასაკვირველია, ის, ვინც დიდათ მიგვაჩნია, ვისაც ვაფასებთ და ვინც გვიყვარს ძნელი შესაღწევია და მის სახელსაც ადვილათ ვერავის დავუთმობთ, მაგრამ არც ის უნდა დავივიწყოთ, რომ ერთისა და იმავე არსების სიყვარული და დაფასება ერთსაც შეუძლია და მეორესაც, დიდსაც და პატარასაც; განსხვავება მხოლოდ ის არის, რომ თავ-თავის შეძლებისა და გვართაფასებენ. მე ჩემი პატარა აზრი წარმოვთქვი „ვეფხვის ტყაოსნის“ ზოგიერთ რაზედმე, შეიძლება, რომ ჭავჭა-

ვადის თქმისა არ იყოს, მართლა „გალიფულ გზაზე დავდექ და ფეხი ამისხლტა“, საუბარიც მეტის-მეტათ უგემური რამ გამოვიდა და მსმენელთათვის მეტათ მოსაწყენი, მაგრამ ამას კი აღვიარებ, რომ რაცა ვთქვი—გულწრფელათ იყო გამოთქმული. და ახლა დიდი სიამოვნებითა და ნატვრით ველი იმ დროს, როდესაც იმავ საგანზე ბატ. ჭავჭავაძემ წარმოთქვამს თავის საკუთარ აზრს. დარწმუნებული უნდა იყოს, რომ მე დიდი სიამოვნებით ჩემი საკუთარი ყურით მოვისმენ მის საუბარს და შემდეგაც დიდი დაკვირვებისა და მოფიქრების შემდეგ დავაფასებ შეძლებისა და გვარათ და ცხრა თავიან დევივით ისრებს არ გავტყორცნი ძლევამოსილი უეჭველობით. ამას მოითხოვს, როგორც რუსთველის დიდი ვინმეობა და ბატ. ჭავჭავაძის ღირსება, ისე ჩემი საკუთარი თავის პატივის-ცემაც. დასასრულ ესეც უნდა მოგახსენოთ, რომ ჩემი საუბარი რუსთველზე დამის „ვეფხვის ტყაოსანზე“ ჯერ არ დაბეჭდილა,— და თუ რატომ არა, ეს ბატონმა ჭავჭავაძემ ყველაზე უკეთ იცის. დაბეჭდილი რომ ყოფილიყო, მე ყურადღებასაც არ მივაქცევდი იმ ხმას, რომელსაც ზოგიერთები ავრცელებდენ; მაგრამ დღეს კი იძულებული შევიქნენი, რადგანაც თვით ბატ. ჭავჭავაძემაც ბანი მისცა საჯაროთ და ნურათურის უკაცრავათ.

ს ა მ მ ვ ა რ ი ს ი ყ ვ ა რ უ ლ ი

1

გამოუცდავლო

ხმა ახალი დაწმენდილი მქონდა. ის ის იყო უღვაშები მემწვანებოდა; სიჭაბუკის საოცნებო ძლიერება ძვალ-რბილში მქონდა გამჯდარი; მიწაზე ფეხს აღარ ვაკარებდი: ცა ქუდათ არ მიმაჩნდა და დედა-მიწა ქალამნათ! გული გრძნობათ და გონება ოცნებათ გადაქცეული მეშვიდე ცაზე მიმაფრენდენ; ქვეყანა ჩემს ნებაზე ბრუნავდა და ბედნიერ აწმყოს უექველის მომავალით ვიგვირგვინებდი. მხოლოდ ერთი რამ მაკლდა: რალაც უცხო და უცნაური, რომელსაც ერთსა და იმავე დროს შეეჭრფოდი და თანვე ვეკრძალოდი, ვეთავხებდებოდი და ვეშიშოდი!.. თურმე სიყვარული მეწვერებოდა! რალაც ამომეტორლია... ვილაც ამედევნათან... გამოუკვევლათ თვალწინ მებლანდებოდა, ყურში საიდუმლოთ ჩამჩურჩულებდა და მით გულს საგულეზე აღარ აჩერებდა!.. ის ხან უცნაურათ ტოკავდა და ხან საოცრათ შეიფართხალებდა ხოლმე. იმ „ვილაცამ“ თუ „რალაცამ“ ხელი დამრია: დღე მაშფოთებდა და ღამე ძილს მიფრთხობდა!.. მრწამდა-კი, რომ ეს „ვილაცა“ ერთ დროს უნდა გამომცხადებოდა და იმ თავითვე წამოვიდგინე ის ჩემი გრძნობის გვართ და სურვილის ფერთ. ქვეყნის დასაბამიდან დასასრულამდე, კიდით-კიდე, ზესკნელ-ქვესკნელათ მიმოვაფრინე მკვირცხლი ოცნება, ამოვჭკრიფე ყოველივე სანეტარო, შევაერთე.

შეუძლებელს შესაძლებელი მიუმატე, შევადგინე სახე იმ „ვილაკასი“ და გავიხადე სათაყვანოთ. იმ დღიდან, იმ „ვილაკის“ ლოდინით მთვრალს, ხელთ მეპყრა სა-ოცნებო ჩონგური და მისი სიმების ჟღერით ვიწოდებ-დი იმ „საჩემოს“.

ერთხელ—გაზაფხულის პირზე—ჩეროში ვიჯექ და თვალ-ყურს ვადევნებდი იქვე ახლოს ჩამომჩქეფარე პა-ტარა მდინარეს. ჩვეულებრივით ოცნებით გატაცებულს თვალწინ მეხატებოდა ჩემი „ვილაკა“: ვითომ ის იდგა წყალში და ტანს იბანდა. წელ-ქვეით წყალი ჰფარავდა (და რომ ისეც არ ყოფილიყო, მაინც ცისარტყელით შეებურვილათ მომეჩვენებოდა), წელ-ზევით-კი შიშველი იყო. ხან ჩაიყურჭუმალებდა, ხან ისევ სირინოზივით ამოჰყოფდა ხოლმე თავს და მაშინ მის სპეტაკ გულ-მკერდსა და მხარ-ბეჭებზე აქა იქ წმინდა წვეთები პა-ტარ-პატარა ბურთივით მოჰგორავდენ, თითქოს მარგა-ლიტები ეფრქვევიანო. ნაზი ღიმილით ვალერსებოდა წყლის სარკეში ჩაშუქებულ მის შევნიერებას. ზოგჯერ მორცხვით მომკრავდა თვალს და სახე ვარდის ფრათ ეღებებოდა, თითქოს რცხვენოდა ჩემი... რცხვენოდა, მაგრამ მაინც სურდა, რომ მე მისთვის თვალი არ მო-მეშორებია. ამ დროს ჯოჯოხეთის ხმით ჩამჩხავლეს ყურში!.. მოვიხედე და რა ვნახე?! ჩემს გვერდით იდგა ერთი რალაცა... მაიმუნი!... განა მართლა მაიმუნი? არა! ის ქალი იყო, თავის-თავათ დიახაც შევნიერი, მაგრამ შედარებით-კი იმ ჩემ „ვილაკასთან“ „რალაცაც“ იყო და „მაიმუნიც“!

— თუ უკაცრავათ არ გახლდეთ, მიბრძანეთ, ყმაწ-ვილებს ხომ არ ჩამოუვლიათ ერთი მოხუცებული გამდ-ლითა?—მკითხა იმ ქალმა.

— რა მოგახსენო, სწორეთ არ შემინიშნავს-მეთქი— ვუპასუხე ცივად. მეგონა, რომ ამით მოვიშორებდი იმ უსიამოვნო სტუმარს, მაგრამ იმან ღიმილით თქვა: „ნეტავ, სად დაიგვიანესო?“ და ამომიჯდა გველით! ცოტა ხნის სიჩუმის შემდეგ ისევ მკითხა: „ეგება ვერც-კი შენიშნეთ? ისეთ ნაირად იყავით ჩაფიქრებული რომ...“

— დიად, მარტოობაში ოცნებამ გამიტაცა, — გაავაწყვეტე სიტყვა.

— ოცნებამ?! მერე და თქვენთან რა უნდა ოცნებას? ეგ ხომ მარტო ქალების ხელობაა? მაგრამ მე ძალიან მომწონს, როდესაც კაცი ოცნებობს; მაშინ ეტყობა, რომ ის ნაზი გრძნობის პატრონია...

— შეიძლება.

— ჰმ! თქვენ, ვგონებ, ანკესი გაქვსთ გადაგდებული იმ წყალში?

— ანკესი?!

— დიად. მაშ, რათ მისჩერებოდით ისე თვალ-გამოშტერებით იმ ერთ ადგილს მდინარისაკენ? უთუოდ გინდოდათ, დაგენახათ, თუ როგორ მოედებოდა საბრალო თევზი ნევის წვერზე?

— არა, მე საზოგადოთ არ მიყვარს ნადირობა.

— ძალიან კარგი ხასიათი გქონიათ! კაცებს იმიტომ უყვართ ნადირობა, რომ მოსისხლეები არიან.

— ქალებმაც რომ ძალიან იციან თევზაობა?

— იმიტომ, რომ ეგ უსისხლო ნადირობაა და კარგი ხელობაც არის. ჯერ თავის შესაქცევია და მერე კიდევ სასარგებლოც: პატარ-პატარა თევზებზე სწავლობენ ქალები ნადირობას და მერე თქვენ-ხელა ლოქოსაც დაიჭერენ ხოლმე...

— როგორ თუ ჩემ-ხელა ლოქოს?!

— მაშ, ჯერ ანკესი არაეის მოუდგია თქვენთვის?

ამ სიტყვებმა უცბათ გამაანჩხლეს. ეკალ-ნაჩხვლეტივით წამოვვარდი ზეზე და დავეშვი თავდაღმართისკენ. მეტი გულ-მოსულობით ფეხიც წამოვკარ ქვას და იმან კიდევ უფრო გამაბრაზა. იმ დღეს ჩემ გუნებაზე აღარ ვყოფილვარ. ეს ვინ ოხერი გადამეკიდა, რომ ჯერ ოცნება მომიწვლა და მერე კიდევ ისე საცინლად ~~დაც ამიგლო~~, რომ ლოქოს შემაღარა-მეთქი?—ვამბობდი გუნებაში. მეორე დღეს, დილა-ადრიან, ბალისკენ მივდიოდი და ჯერ შუა გზაც არა მქონდა გავლილი, რომ გადასახვევთან ის გუშინდელი წყეული წინ შემეფეთა, გადამიღობა გზა და მითხრა: ნება მომეცით, რომ ბოლიში მოვითხოვო თქვენთან, ყმაწვილო! დიდ დამნაშავედა ვგრძნობ ჩემ თავს, რომ გუშინ ისე წინ-დაუხედავათ გატკინეთ გული! ღმერთმა ხომ იცის, რომ გულით არა მდომებია, ისე წამოვროშე მოუფიქრებლათ და კიდევ დამრჩა სანანებლათ... წუხელის მთელი დამეძილი აღარ მომკიდებია და დღესაც, თუ არ მენახე, ვგონებ, ლუკმა არ ჩავიდოდა ჩემ პირშიო!.. ეს სიტყვები ისეთი ათრთოლებული ხმით მითხრა და ისე საცოდავთაც შემომხედა, რომ გული უნებურათ გადამიბრუნდა და რაღაც წაველოღლოღე. მხოლოთ ეს კი მახსოვს, რომ ვთქვი: „მაგოდენი საბოდიშო არ იყომეთქი!“ ქალმა შერიგების ნიშნათ ხელი გამომიშვირა, მეც ჩამოვართვი და, ცოტა არ იყოს, როგორღაც ის პაწაწა ხელი სასიამოვნოთ მერბილ-მეთბილა... ქუდ-მოხდით მძიმეთ თავი დაეუკარი და გავშორდი. კარგა ძალი გზა მქონდა გავლილი, რომ რაღაცამ ჩემდა უნებურათ მიმახედა უკანვე!.. ის ქალი იმავე ადგილზე იდგა

და მე მადღვენებდა თვალს. დამინახა თუ არა, უცბათ გატრიალდა და წავიდა. „რა გულ-კეთილი რამ ყოფილა-მეთქი!“—ვთქვი გუნებაში და გავსწიე ბალისკენ. იქ ერთი მყუდრო ალაგი გამოვძებნეა დავეჯექ ხის ქვეშ და ჩემებურათ ვარსკვლავებს დავუწყე კრეფა. რაღა თქმა უნდა, ჩემი „ვილაცაც“ იქ გავაჩინე და ყველაფერი ვუამბე, რაც გადამხდა. იმან მაშინვე იმ ქალის გაცნობა მოინდომა და არც მე მწყენია. „მართლა, რომ კარგი იქნება ის გულ-კეთილი ქალი ამ ჩემი „ვილა-ცას“ მოახლეთ-მეთქი“,—ფეიქრობდი და თანაც სისრულეში მომყავდა ეს სურვილი, ასე რომ, საღამომდე არა თუ მოახლეთ გავაცანი—კიდევ დავუმეგობრე ისე, რომ უერთმანეთოდ წყალსაც აღარ აქცევდენ ჩემი „ვილაცა“ და ის ქალი. ამ დღიდან დაწყებული თინათინის ნახვა (ეს სახელი ერქვა იმ ქალს) მენატრებოდა და კიდევაც ვხედავდით ერთმანეთს. ჩემზე ნაკლებათ აღარც თინათინს ენატრებოდა ჩემი ნახვა. მე მიყვარდა ის მისთვის, რომ ჩემი „ვილაცას“ მეგობარი იყო და იმასაც, მეგონა, იმიტომ ვუყვარდი, რომ მე მისი მეგობარი „ვილაცა“ მიყვარდა. ეს ისე ბეჯითად გადავიწყვიტე გუნებაში, რომ საექვოთ აღარ მიმაჩნდა და „ვილაცას“ წარმოდგენა უთინათინოდ აღარ შემეძლო!.. ორივეს ერთად ვხედავდი, თუმცა ზოგჯერ თინათინთან საუბრის დროს ჩემი „ვილაცა“ აღარ იყო ხოლმე. რამდენიც დრო გადიოდა, უფრო და უფრო ხშირათ ვხედავდით ერთმანეთს მე და იმ ჩემი „ვილაცას“ ერთგული მეგობარი და რომ ქვეყანას ყბათ არ ავედეთ, მჭირდავების თვალის ასაშორებლათ, გამოვძებნიდით ხოლმე საღამე მიყრუებულ ადგილს, იქ ვისხედით და ტკბილათ ვსაუბრობდით.

ერთხელ ნამეტნავათ შეგვიყოლია უცხო ბაასმა; შუალამე გადასული იყო, როცა შინ დავბრუნდით. თვალები დავხუჭე თუ არა, მაშინვე ამიფერადდენ სხვა-და სხვა სიზმრები. სხვათა-შორის ვნახე, რომ მე, ვითომ, ავათა ვარ სახადით, ცოტათი უკეთობაში შევდივარ, თავი იმ ჩემი „ვილაცას“ კალთაში მიდევს, ის ალერსიანათ დამყურებს, შუბლზე ხელს მისევამს და ცივ ოფლს მწმენდს... ცოტა ხნით თვალსა ვხუჭავ, მერე ისევ ვახელ და რასა ვხედავ? ჩემი „ვილაცა“ გამქალა, მის ადგილზე თინათინ დამჯდარა და მის კალთაში მიდევს თავი!.. საკვირველია, ეს არა თუ არა მწყინს, კიდევ მიხარია და ვნატრობ, ნეტავი ჯერ კიდევ არ შემოვიდოდეს ჩემი „ვილაცამეთქი“!.. სიამოვნებით შევყურებ თინათინს და მეჩვენება, რომ ამას თვალები იმ ჩემი „ვილაცასი“ ჰქონია და აქამდე კი არ შემინიშნავს. მართალია, იმას ცის-ფერი თვალები ჰქონდა და ამას შავი, მაგრამ მაინც ერთი და იგივეა! განა მარტო თვალები? ცხვირი... პირი... საკვირველია, საკვირველი!! იმასავით რომ თეთრი ტანისამოსიც აცვია?! ადრე რატომ ვერა ვნიშნავდი? სად ვიყავი? ახლა კი ვხედავ, რომ ეს თინათინიც არის და „ვილაცაც“! „ვილაცაც“ და თინათინიც!.. მინდა შევიტყო, მინდა ამასვე გამოვკითხო, თუ როგორ მოხდა ეს, მაგრამ ენა რომ აღარა მაქვს საძრავი პირში!.. ნუ თუ ასე ძალიან ავადა ვარ? ვკვდები? ვგება, მკვდარიც ვიყო, მაგრამ ეს ჩემი „ვილაცა—თინათინი“ რას უყურებს მერე? ვგება ვერ მატყობს?.. აბა ერთი ვანიშნო... მაგრამ როგორ? ხმა არა მაქვს:.. ველარ ვინძრევი!.. თვალებით ვანიშნებ, მაგრამ ვერ მიხვდა... ახა, ღმერთო! ქირის ოფლი მასქდება... აი, სახლმა ტრიალი დაიწყო... ჰერიც ვარდება... აჰ!

აჰ! აჰ! აჰ! ვაი!.. აქ გამომვლიდა, უეცრათ წამოვვარ-
დი, მივიხედ-მოვიხედე და მივხვდი, რომ სიზმარში ვი-
ყავი. მიამა, მაგრამ ცულ-გუნებაზე კი ავდექი მაინც.
მზე მალლა იყო წამოსული. ამ სიზმრის შემდეგ, თუ-
მცა სული მიმდიოდა, მენახა, მაგრამ ხუთი დღის გა-
ნმავლობაში ველარსად შევხვდი თინათინს, თითქოს ცამ
ჩაყლაპაო. ფიქრებმა წამიღეს. ვაი, თუ წავიდა სადმე?
ან თუ ავათ არის-მეთქი? ვწუხდი და კანკალი მომ-
დიოდა. თურმე მართლა უღონოთ ყოფილიყო... მეექვსე
დღეს შორს მოვატანე თვალი და მივაშურე. რამდენიც
გუახლოვდებოდი, იმდენი უფრო ძლიერათ მიძვებდა
გული და რომ მივუახლოვდი, ყელში დამიწყო ცემა!..
კოტა მიეზნიდა უქეიფობას, შემომხედა და გაიღიმა!
გამიღიმა და იმაზედ უტკბესი ღიმილი არც მანამდე მე-
ნახა და აღარც შემდეგ მინახავს!.. დიდხანს შევჩერე-
ბოდი უხმოთ გრძობა-მორეული და მის აღერსიან
სიტყვებს პასუხს ნაწყვეტ-ნაწყვეტათ ვაძლევდი. საკვი-
რველია, რაც მეტს მივჩერებოდი, უფრო და უფრო
მაგონებდა იმ ჩემ „ვილაცას“ და მით, რალა თქმა უნ-
და, უფრო ძლიერათ იზიდავდა თვისკენ ჩემ გრძობა-
გონებას. ამ გვარათ დღეს-ხვალიობით იმდენზე მიმი-
ყვანა, რომ უთინათინოდ სუნთქვაც აღარ მეხერხებო-
და, ნელ-ნელა ჩემი „ვილაცა“ თან-და-თან მავიწყდებო-
და. მაგრამ ეს რა ვთქვი? მავიწყდებოდა კი არა, თინა-
თინად იქცეოდა და ბოლოს სულაც გამითინათინდა!..
შევტოპე სიყვარულის მორევში, შევეტოპე და კიდეც
დამძირა!.. ყოველ დღე ვხედავდი იმ ჩემ სატრფოს, მაგ-
რამ მაინც კიდეც ვერა ვძლებოდი მისი ქვრეტით!.. ის
შეუწონე მთელ ჩემ სიცოცხლეს და მთელ ქვეყანას,
მის მეტი აღარა მაგონდებოდა რა და თუ კიდეც რამ

სხვაც მომწონდა, მისით და მის გამო. ვგრძნობდით, რომ ერთმანერთი გვიყვარდა, მაგრამ გამოთქმას ვერ ვბედავდით...

გარბოდნენ ღღეები, მათ თან მისდევდნენ კვირეებიც, ზაფხული იწურებოდა. ერთხელ მთვარიან ღამეში მარტო ვისხედით ორივე და ერთმანეთს ჩვეულებრივად უხმოდ შევეტრფოდით. თინათინმა გაიშვირა თითი ცისკენ და მითხრა:—ხედავ იმ ორ ვარსკვლავს? აი, იქ... შორს... ცის კიდეში, სხვებზე მოშორებით რომ კაშკაშებენო?

— როგორ არა-მეთქი! მივუგე.

— საყვარლებსა ჰგვანან!.. შეიძლება მართალიც იყოს. ბუნებაში ყოველიფერს სიყვარული აკავშირებს ერთმანეთთან...

— შეიძლება!—წამოვიძახე მოუფიქრებლათ და უაზროთ.

— თუ აგრეა, მაშ, ერთმანეთს განზე რაღათ უღგებინან? რატომ არ მოწყდება ის მოდილო ვარსკვლავი და არ დაეკონება იმ მომცროს? ვინ უშლით?..

— მერე და რომ იწყინოს მეორემ?

— რათ უნდა იწყინოს? განა იმას კი არ სურს თუ?..

— თუ აგრეა, რატომ თვითონ არ დაეკონება?

— უთუოდ კრძალვია მისი ბუნების თვისება,—ერიდება!..

— ვითომ? ჰმ... ძლივს ამოვიკენესე. თინათინმა თავი ჩაღუნა და გაჩუმდა. დიდ ხანს არც ერთს ხმა არ ამოგვიღია. გული საოცრათ მიცემდა და თინათინის გულის ბგერაც მესმოდა. ის ხან-და-ხან აიღებდა ხოლმე თავს, შემომხედავდა, თითქოს რაღაცის თქმა უნდაო,

და ისევ დახრიდა ხოლმე ძირს უკმაყოფილოთ. ბოლოს თქვა:— „გვიან არისო!“! წამოდგა და ზარმატათ წავიდა შინ. მეც მუნჯივით გავაცილე სახლამდი და დავბრუნდი შინ, ჩემ თავზე გაჯავრებული. რა კარგი მიზეზი მქონდა, რომ ჩემი სიყვარული შემეტყობინებია მისთვის! ის ორი ვარსკვლავი!.. მაგრამ არა, არა, ისე წამცდა, უბრალოთ... მაინც უხეირო ვარ, რატომ არ ვუთხარი? მერე და რომ სწყენოდა? რათ უნდა სწყენოდა? მოდი ერთი, ვეტყვი, რაც გახდეს—გახდეს! რომ შერცხვეს, მეც ძალიან შემრცხვება, მაგრამ არ შევხედავ თვალეში... ეგება კი არ შერცხვეს? რომანებში რომ არ რცხვენიათ ხოლმე? მოდი ერთი, დავუჩოქებ და არაფერს კი არ ვეტყვი, სანამ თვითონ არ მკითხავს... თვითონ მიხედეს!.. არა, არა, ამას ხომ სხვებიც შერებიან სხვებთან? მე მინდა, რომ ჩვენ სულ განსხვავებული ვიყოთ! ჰმ... ხვალ სწორეთ ვეტყვი... ვეტყვი და ვეტყვი!.. მეორე დღეს საღამომდე ვემზადებოდი და ვფიქრობდი, თუ რა უნდა მეთქვა და როგორ? კარგადაც მოვემზადე ჩემს გუნებაში, მაგრამ, მივედი იმასთან თუ არა, ფიქრები ამერია, პირში წერწყვი მიშრებოდა, ყელში რაღაც გამეხირა ბურთივით და სულ სხვაზე დავიწყე როშვა!.. დიდ ხანს ვიტანჯებოდი ამ გვართ! ვიჩემებდი... ჩემს თავს სიტყვას ვაძლევდი, როცა მარტო ვიყავი და რომ მოვდიოდი, ველარას ვბედავდი!.. თითქმის თავი შემძულდა. ზაფხული კი თან-და-თან ილეოდა, დრო მოდიოდა ქალაქში გადასვლისა.

ერთხელ თინათინის წერილი მომივიდა: „ულონოთ ვარ და მოდი, მნახეო“. წიგნის წაკითხვა და სატრფოსკენ გაქანება ერთი იყო. მივდიოდი ჩქარი ნაბი-

ჯით და გული თან აღარ მიმყვებოდა: ვაი, თუ მართლა მძიმეთ ავით იყოს—მეთქი.

თინათინ მარტოკა იყო სახლში და მიმელოდა. როგორღაც ახირებულათ იყო ჩაცმული და ახლათ დავარცხნილი თმა მხრებზე ტევრათ ეყრებოდა. შემომცინა და აღერსიანათ მითხრა: „ვაი, თუ შეგაშინეო! ცოტათი გავცივდი და გარეთ აღარ გამოვდივარ, თორემ სხვებ არა მიჭირს რაო!“ ამ სიტყვებით ნუგეშ-ცემული ახლოს დაუფეკი და დავიწყეთ სხვა-და-სხვა ამბები. გახურებულ საუბარში რომ ვიყავით, ერთი უეცრათ დაიძახა: „მქვალი! მქვალიო!“ და წამოვარდა ზეზე. მე გული გადამიტრიალდა... წამოვვარდი მეც და ქუდს მოვაველე ხელი, მინდოდა ექიმთან გავქცეულიყავ, მაგრამ თინათინმა დამიშალა:—საჭირო არ არის, ისეც გადამივლისო, მე ასე ვიცი ხოლმეო; გაიძრო კაბის ზედა-ტანი და მიაგდო იქით.—აბა ახლა კარსეტიც გამიხსენით, მგონია, მიჭერსო... მრუდეთ არის ზორნები გამონასკვეული და მოკლე თავს მისწიეო... მივეარდი და ხელების კანკალით შევეუხსენი, როგორც იქნა; ისიც გაიხადა და დააგდო სტოლზე. მისმა უსახელო და ღრმათ გულ-ამოჭრილმა განიერმა პერანგმა უცბათ ძირს დაიწია. „წელზე ხელი მომდევია, არ წავიქცეო!“—მითხრა. მოვხვიე ხელი და მომეყრდნო გულზე. მუხლები ამიკანკალდენ და ჩავჯექი. ისიც გულ-აღმა დაეშვა ჩემს მუხლებზე. ლოყები წამოუწითლდა, ტუჩები ზღნათ გაეპო, თვალები დახუჭა და უცნაურათ სუნთქავდა... ყელ-მოღერებულათ თავგადაკიდებულს შავი თმა ტევრათ ძირს ეყრებოდა. მოვინდომე გასწორება: თავი ავუწიე, მაგრამ მეტი მომივიდა და უცბათ მისი ტუჩები, დახრის ღროს, ტუჩებზე მომხვდენს.. ქალი სუროსავით

ყელზე შემომექლო და მომიჭირა გამეტებით ხელე-
ბი. მაშინვე თავბრუ დამეხვა და თავიც მივეც დავიწ-
ყებას!.. რომ გამოფხიზლდი, თინათინ მხართეძოზე იყო
წამოწოლილი და მე კი მის მკლავზე მედვა თავი.
სახე-მღელვარეთ მისვამდა შუბლზე ხელს და წყნარათ
მკოცნიდა. „წყალი ხომ არ გინდაო? მეკითხებოდა.
მომიტანა სტაქნიღ ცივი წყალი, დამალეინა, მერე ამა-
ყენა და მითხრა: „ახლა კი წადი კარში! სიგრილვე მო-
გიხდიბაო!“ მე, ჯერ კიდევ გამოურკვეველი, უსიტყვოთ
დავემორჩილე მის ნებას.

იმ ღამეს ტკბილათ ჩამეძინა და მეორე დღეს რომ
გამომეღვიძა, სულ სხვა გუნებაზე ვიყავი. თავს ველარა
ვცნობდი, თითქოს რაღაც ძღვევა-მოსილობა, ამირან-ამი-
რანობა მომენიჭა-მეთქი და თამამათ გავსწიე საყვარლი-
სკენ. გული თუმცა ჩვეულებრივათ აღარ მიცემდა, მაგ-
რამ რაღაც შეფერებული სიამოვნებით კი იყო დამძი-
მებული. თინათინი ახალი გამოღვიძებული იყო და ყა-
ვასა სევამდა. მაცდურათ შემომხედა და მორცხვათ ჩა-
ლუნა თავი. „რა ყმაწვილია-მეთქი!“ ვიფიქრე გუნებაში
და მივიწიე წმისკენ, ვითომ ყურში ჩასაჩურჩულებლათ,
მაგრამ ამ დროს გარედან ფეხის ხმა მომესმა და გავსწორდი.
ოთახში ერთი დიდ-ულვაშა კაცი შემოვიდა. ამ ვაჟ-
ბატონს ხშირათ ვხედავდი ხოლმე ადრევეც თინათინთან
და მომწონდა. მომწონდა მისთვის, რომ ის, როგორც
ვატყობდი, მისი სასიამოვნო სტუმარი იყო, მაგრამ
დღეს კი ისე უმიზეზოთ ამომეთვალწუნა. რაღაცა მკბენ-
და გულზე. თითქმის მიკვირდა: ჩემდა უნებურათ აქ
რა უნდა-მეთქი?.. ამისთანა უსაფუძვლო, სულელური-
რამ ჯერ არა მეგრძნო რა და გავიბუტე!.. გავიბუტე,
მაგრამ თინათინის ერთი შემოხედვა საკმაო იყო, რომ

ის ჩემი ღრუბელი გაეფანტა. დიდხანს ვიყავი მთვრალი მისი ეშხით. სიყვარული თან-და-თან მეგზვნებოდა უსაზღვროთ და უზომოთ, თუმც ახლა სულ სხვა გვარათ კი ვგრძნობდი მის ძალას. ერთხელ რამდენიმე დღით გავემგზავრე ქალაქისკენ. სასოებით, თვალ-ამღვრეულათ გამოვეთხოვე ჩემ სატრფოს და წაველ. შემთხვევამ ისე მოიტანა, რომ იმ საღამოსვე დაებრუნდი და პირ-და-პირ მივაშურე თინათინს. ვფიქრობდი: ახლა ის ჩემი ნეტარება მარტო იქნება... მოწყენილი... ან წიგნს კითხულობს და ან სტოლზე იდაყვ-დაბჯენილი ოცნებობს ჩემზე. მე მივალ, მივეპარები ნელ-ნელა... ფეხ-აკრეფით, შევაფრთხობ... ის წამოვარდება ზეზე, შემკრთალი, ერთს შემომკივლებს და, გაქარხლებული, მომეხვევა კისერზე...

ამ ოცნებით შევიპარე სახლში. ზალა ჩუმათ გავიარე, ფეხებს ძირს აღარ ვაკერებდი; მხოლოდ გულს კი გაქონდა ბაგა-ბუგი, თითქოს გულზე ბამბას მაპნეტავდენ. წყნარათ შევადე საწოლი ოთახის კარები და შევძვირი. იმისთანა თქვენმა მტერმა დაინახა, მე იქ ვნახე: კოტრიალა-კოტრიალა!.. უღვაშებიანი ვაჟბატონი წამოვარდა ზეზე, აიფხორა ინდოურივით და თითქოს რაღაც დააპირა, მაგრამ ბოლოს წიგნს მოავლო ხელი და, ვითომ ვკითხულობო, ჩაღუნა თავი. ქალბატონმაც რაღაც წაიბუტბუტა! ერთ ხანს აშფოთებული იყო, მაგრამ ბოლოს შემომხედა და შეჰყარა წარბები. მე ზარდაცემული, გაქვავებულსავით ერთი ადგილიდან ფეხს ველარ ვიცვლიდი. თქვენ რა გინდათ აქაო? შემომძახა. ვინ მოგცათ ნება ასე კანდიერათ აქ შემოსვლისაო? არ გეკადრებათ მზვერაობაო და სხვანი. მე ველარა გავიგე-რა! სულ დავიბენი და თვალე-დაქყეტილი მივჩერებო-

დი, როგორც მართლა დამნაშავე. თითქმის მზათ ვიყავი, რომ იმის წინ მუხლ-მოყრით ბოდიში მომეხადა, მაგრამ ვერ ვახერხებდი და ის კი უფრო და უფრო მიყვიროდა გააფთრებული: გადი აქედან! გაეთრიე, აღარ დაგინახოს ჩემმა თვალებმაო!.. მაგრამ მე მაინც არ ვინძრეოდი, სანამ კიდევ არ მომადახა ზიზლით: „არ გესმის, შე ლოქო, შენაო?!“ ამ სიტყვამ კი გამომათხიზლა!.. ეს სიტყვა სადაც ადრე ეკლათ მეჩხვლიტა გულში, ახლაც სწორეთ იმავე ადგილას განმეორებით ფინთიხით მეცა და გამწარებული გავვარდი კარებში ბალისკენ. აღარც გზა მიძებნია და აღარც კვალი! მეტი აღარა მახსოვს-რას მხოლოდ რამდენიმე კვირის შემდეგ გამოფხიზლდი საავადმყოფოში. ჩემმა ექიმმა საიმედოთ მითხრა: აწ აღარა გიჭირს-რაო!.. შენს ახალ-გაზღობას მამადლობდე, თორემ ვერ აიტანდი მაგ ანთებასო!.. რომ მოუყვანიხართ აქ, მაშინ არ უთქვამთ, თუ რა მიზეზით მოგსვლია ეგ ანთება, მაგრამ მე კი ისიც შეგატყვეო: —უთუოდ წყალში ჩავარდნილხარო.

— როგორ თუ წყალში და რითი მიხვდით-მეთქი?

— ეგ ადვილიაო! ამაყათ მიბრძანა: როცა გაბოდებდა, სულ ლოქოს ახსენებდიო!..

ლოქოს გაგონებაზე ხელ-მეორეთ შემიწუხდა გული. მას შემდეგ ავერ მეოთხედი საუკუნე გარბის და მე ლოქოს ხსენება დღესაც კიდევ მეჯავრება.

II

ქ ა ნ ა

ულვაში საგრეხათ მქონდა. წვერი მებუქუქებოდა; ვაშკაცობის კალაპოტში ვიყავი ჩამჯდარი. ოცნებას ფრთა შეეკვეცა და გონება გამითავადლა. პირველი სიყვარულის სენ-მოხდილს, სურვილი ნდომათ მქონდა

გადაქცეული და გრძნობა—გულის ფხანვით. ვიცოდი, რომ სიყვარული „მოგატყუე-მომატყუე“-ს ბურჭალობა იყო და ამიტომაც კიტრათ ვაფასებდი: ახალ-ახალი მენატრებოდა და ძველი აღარ მინდოდა!.. ჩემი „არჩევანი“ ყოველთვის მოხერხებული იყო! ერთგვარობას ვერიდებოდი და ერთფერობა მოხერხებული მქონდა. ერთ ადგილას ფეხ-მოკიდებით ცხოვრება მეძნელებოდა.

ერთხელ სალხინოთ მიმიწვიეს და იმ დროს მივედი, რომ ლეკური კიდევ დაეწყათ. საზოგადოთ ლეკური არ მიყვარდა, მაგრამ, როდესაც ჩურჩული დაიწყეს: „მათიკო გამოდის, მათიკო“ სულმა წამძლია და წინ წავდექ. ის მე ახალი გაცნობილი მყავდა და ჯერ არ მენახა მისი ლეკური, თუმცა გავონებით-კი ბევრი გამეგონა. წყნარათ გამოვიდა შვენიერი თვალ-ტანადი ქალი, ზდილობიანათ დაუკრა თავი მის გამომთხოვ ახალგაზდა კაცს და ჩამოუარა. უნდა გამოგიტყდეთ, რომ იმ დღემდე ლეკური მხოლოთ ფეხების პარტყუნი მეგონა და ხელების გრეხა. მაშინ კი დავდვეი ფასი: ჯერ დავლურში ყოველი მისი ფეხის გადადგმა, ლერწამ-ტანის მიხერა-მოხერა, თავის აღებ-დაღება, გახედვ-გამოხედვა და შეჩერება თვით განხორციელებული მაცდურობა იყო!.. კვალში მისდევდა აშფოთებული ქაბუკი და რხევით შეტრფიალებდა. გასწყვიტეს დავლური და ყელი მოიღერეს სალექუროთ. ერთი ჩამოიქროლა ქალმა შერხევით, თითქოს ფრთები გაშალაო და გაიტაცა კაცი!.. დაქანცული ხან აძლევდა თავს დასაქერათ და ხან ისევ მკვირცხლათ გამოუსხლტებოდა ხოლმე ხელიდან. შეჩერდა და მიუშვა მისი მოკამათე ნებაზე. აღელვებული ქაბუკი დიდხანს უტრიალებდა გარს, როგორც ჰეპელა სანთელს და ბოლოს ფრთებ-შეტრუსულივით გა-

იქცა... გამოუდგა ქალი, შეაჩერა იმავე ადგილზე, სადაც წინეთ თვითონ იდგა, და იწყო მის წინ რხევა; შემოაუ-რბინა ირგვლივ, თითქო ჯადო გაუკეთაო, და შერე კი ჩამოეცალა ნელ-ნელა! ერთიკ კიდევ ჩამოუარა და შე-ჩერდა.... ჩამოაუშვა მოხდენილათ ხელები, დაუკრა მა-ყურებლებს თავი და მიიმალა...

— ძალიან მუშტრის თვალით სინჯავს სიცილით წა-მილაპარაკა ერთმა ნაცნობმა ქალმა.

— მართლა რომ შნოიანი ყოფილა!..

ჰმ... ფრთხილათ, ვაჟბატონო!..მათიკოს „ვერ იცა-ნი“ ჰქვია. თავმომწონე ქალია: თაყვანის-მცემლების გუნდს იხვევს, მაგრამ...

— მაგრამ?

— ჰხრუკავს და არ ათბობსო, ამბობენ. ჰმ! საკვი-რველია ზოგიერთის ბედი: ჩვენ რომ ორჯელ-სამჯერ ვინმე დაგველაპარაკოს, რას არ იტყვიან ჩვენზე? და მა-გას თვალითაც რომ უყურონ, არ დაიჯერებენ! თქვა გულ-დაწყვეტით და მომშორდა.

ცოტა ხნის შემდეგ შევნიშნე, რომ მათიკოს ეჩუ-რჩულებოდა და ჩემსკენ იხედებოდენ. წასვლის დროს მე და ჩემი ნაცნობი ქალი ერთად მოვხვდით კიბეზე და სიცილით მითხრა: „სხვა ვარსკვლავზე ყოფილხარ დაბა-დებულიო; ხვალ ჩემთან გელი და სალამოს სხვაგან არ-სად წახვიდო“. დანიშნულ სალამოს რაღაც სხვა გუნე-ბით ველოდი და ბევრ რამეს ახირებულათაც ვფიქრო-ბდი. ისეთი სიამოვნებით ძვირათ სადმე გამიტარებია დრო, როგორც მაშინ. იქ დიდი მოღებენა იყო საზო-გადოთ და მასპინძლის გულ-გაშლილობას საზღვარი არა ჰქონდა. ყოველი ღონისძიებით ცდილობდა, რომ მე და მათიკო ერთად ვყოფილიყავით და კიდევ ახერხე-

ბდა ამას. მათიკო კარგი მოლაპარაკე იყო: ისეთ ალერსიან სიტყვებს მეუბნებოდა და მასთან მაცდურ რამეებსაც მეკითხებოდა, რომ, თუ გამოცდილი არ ვყოფილიყავი, მწვანე კიტრსაც დამავიწყებდა და გოგრასაც დამაკარგვინებდა.

მათიკო მომღერალიც იყო. ბევრს ეხვეწენ, მაგრამ არ იქნა, არ იმღერა: „არა ვარ გუნებაზე“—და ჯერ სხვები ამღერეს. ყველაზე უკეთ ერთი ვიღაც ახალ-გაზდა მღეროდა. იმ დროს მე და მათიკო ერთად ვისხედით და საზოგადოთ გრძნობაზე გვექონდა ბაასი. როდესაც მომღერალმა უეცრათ წამოიძახა: „სძგერს გლახგული, საყვარელო!“—მე შევჰკრთი და გულმა შემითამაშა... მათიკომ თვალი მომავლო ღ გრძნეულათ გაიღიმა. ჩაღუნა თავი და დაუგდო ყური სიმღერას; სახემ დღეღვა დაუწყო, გულისპირი ენძრეოდა. ადგა ხმა-ამოუღებლათ, მივიდა კუთხეში და მუთაქას გადააწვა მარცხენა გვერდით. შეწყდა თუ არა სიმღერა, მათიკომაც ხმა გაისწორა; ყველამ მისკენ მიიხედა. მარცხენა იდაყვზე თავ-დაბჯენილმა, მოიღერა ყული და შემოსძახა კვენესით: „ქმუნვის მახვილი გულსა მსობია“-ო. მაინცა-დამაინც დიდი ხმა არა ჰქონდა, მაგრამ კილო კი მოხერხებული იყო და ისეთი გრძნობითაც ამბობდა, რომ გულს იპარავდა. თვალეები გახელილი ჰქონდა, მაგრამ არავის კი არ უყურებდა ამ ქვეყნათ, თითქოს სხვაგან სადმე მიმოაფრენს სურვილსაო! თვითოეულ სიტყვას თავ-თავის შესაფერ ძალას აძლევდა. რომ მივიდა იმ ლექსამდე: „არ გესმის ოხერა, ოხერის მიზეზო“-ო!—მე გულმა ძგერა დამიწყო და გათავების დროსაც, როცა წამოიკვნესა ნაღვლიანი სასოწარკვეთილებით: „სიცოცხლის ძაფი მან სწყვიტოს, რადგანაც გასაწყვეტია“-ო!

და მოხდენილათ წინ წაიქნია ხელები, მე გული ყელში გამეჩარა!.. გიჟივით წამოვევარდი და მივაშურე ხელზე საკოცნელათ. სევდიანი ღიმილით ჩამიდგა ხელი-ხელში. ტუჩებმა იგრძნეს, რომ ის ხელი ოდნათ თრთოდა. იმ დღიდან ჩემი გრძნობა-გონება საკუთრად იმან მიიზიდა და ჩვეულებრივით იმედინათაც გადავუგდე ანკესი.

ზოგიერთი თევზია, დაინახავს თუ არა ანკესს, შორიდან მოაშურებს, მაგრამ, რომ მიუახლოვდება, ხერხიანათ დაიწყებს ცურვას: ხან ბოლოს გაუქნ-გამოუქნევს, ხან ზურგით წაეფხანება და ხან ფრთებით, მაგრამ თავს კი ყოველთვის არიდებს. მეთევზეს სული მიუღის: ჰა, თუ აგერ წამოვევას და ჰა აგერაო!.. ინძრევა ძაფი; მე-ანკესე იმედინათ ამოჰკრავს მკედს, მაგრამ ცალიერი ანკესი რჩება ხელში: თევზს მოუგლეჯია მის მოსატყუებლათ ანკესზე აცმული ჰია და წასულა უვნებლათ. მონადირეს გული მოსდის, ჟინზე ისევ ხელ-ახლათ აგდებს ანკესს წყალში, მაგრამ მაინც ვერას აწყობს: არ ედება გაეშმაკებული თევზი.

სწორეთ ამ გვართ ჩამითრია მათიკომაცა!.. „არაფერია!“ ვამბობდი გუნებაში—„ეს უღვაში არა მსხმია, თუ ვერ დაგიჭირო! ათასი ხერხი ვიცი და რომელ ერთს გადაურჩები-მეთქი?!“ იმას კი აღარ ვფიქრობდი, თუ შეიძლებოდა, რომ იმას ერთით კიდევ მეტი სცოდნოდა ჩემზე. ჟინმა გამიტაცა, თავ-მოყვარება აღარ მასვენებდა და მის მაგიერ მე თვითონ ვეხვეოდი ტრფილების ბადეში. მათიკომ რომ შემატყო, აღარა ხუმრობსო, განზე გამიდგა და მძიმეთ დაიჭირა თავი. მე გუნება გამომეცვალა; ხასიათი ისე გამიფუქდა, რომ წამ-და-უწუმ ვანჩხლობდი. მცირე რამეზე მომდიოდა ხოლმე ჩხუბი

მათიკოსთან ზე ჩემ თავს სიტყვას ვაძლევდი—სამარადისოთ
ღამენებებია თავი, მაგრამ მცირე რამე აღერსიანი
მოქცევა მისი მხრით ისევ მავიწყებდა ყოველიფერს.
ყმაწვილს დავემსგავსე და ბუტიაობა დავიწყე. ქვეყნის
თვალში ამ გვარი რამ არ დაიმალება. ჩემ ქვეყნასაც
თვალ-ყური მიადევნეს; მნახეს დამარცხებული და არა
სწყენიათ. რაღას ვიზამდი? გავიმაგრე გული ზე რამდენიმე
წლით გაშორება მოვიწლომე.

წასვლის წინა დღეს ერთ ოჯახში, სადაც მათი-
კოც იყო მიწვეული, ისეთ ნაირათ მოვილხინე, რომ
მეტი აღარ მოხერხდებოდა! მიზეზათ ვამბობდი: „ჩემი
დიდი ხნის სურვილი რომ სრულდება და მივდივარ, ის
მიხარია-მეთქი!“ ვამბობდი, მაგრამ გული-კი სხვას მე-
უბნებოდა. ამ სიტყვებზე მათიკოს შეეჩერებოდი, მა-
გრამ არა ეტყობოდა-რა!.. ისეთ სახეზე იყო, რომ თი-
თქოს თხა მიუღიით საბალახოთ და იმის ამბავს ამბობე-
ნო. გამოთხოვების დროს ხელი მომიჭირა და მითხრა:
„იმედია, უნახავი არ წახვალთ და ხვალ კიდევ შემო-
ივლით ჩვენსკენო“. მეორე დილას ადრე მიველ იმასთან
გამოსათხოვრათ. ის ისე დამხვდა, ვითომ არც კი მიმე-
ლოდა და გაუკვირდა: „ასე ადრე რა უნდაო?“ მისე-
ლის მიზეზი რომ ვუთხარი და გამოვეთხოვე, ცივათმი-
თხრა: „მართლა? „ნეტავი თქვენ, რომ მიდიხართო!“
ერთი კარგი ლაზათიანი მთქნარებაც მისაგზოლა და გამი-
სტუმრა... მაშინ კი სწორეთ შემეზიზნა და ვთქვი: „ღმე-
რთმა შემარცხინოს, თუ ეს ან ერთ კიტრათ ღირდეს-
მეთქი! ამას როგორ გადავეყვი, თუ მე ჩემს ქუაზე
ვიყო-მეთქი? და გავჩქარე... სახლს რომ გვერდით ჩა-
ვუარე, მაღლა ავიხედე ფანჯრისკენ. ფარდის პირი

აეხადა მათიკოს, გამოეყო თავი და შეწუხებული სახით მიყურებდა. დამინახა და ფარდა დაუშვა...

მგზავრობას, რომ მეგონა, ისე ვერ გადავაცოლდე გული და ვერც უცხო მხარემ შემიყოლია. ყოველგან და ყოველთის თვალ-წინ ფარდა მებლანდებოდა... წამ-და-უწუმ ვეკითხებოდი ჩემ თავს: „ვუყვარვარ თუ არა მათიკოს-მეთქი?“ და გადაწყვეტილს ვერას ვამბობდი. მე კი მისი სიყვარული თან-და-თან მერეოდა. მისთანა არა იქნებოდა-რა, არც ავი და არც კარგი, რომ მისი სიყვარულის გულისათვის სიამოვნებით არ ჩამედინა, თუ კი სჭიროთ დავინახავდი. „აბა ეს ყოფილა ნამდვილი სიყვარული-მეთქი!“ ვამბობდი. „შორით ბნედეა, შორით ტანჯვა, ნიადგ მოგონება და ხალვა!“ ვფიქრობდი ჩემთვის... გავტარიელდი, ვითომც ჩემ გუნებაში, და დავემორჩილე ბედს!.. დავემორჩილე, მაგრამ ვერ ავიტანე კი და სამი თვის შემდეგ ისევ დავბრუნდი. ჩემი ჩქარი და მოულოდნელი დაბრუნება ბევრს გაუკვირდა და მათიკოს-კი სიხარულიც დაეტყო. პირველ ნახვაზე (გზაში შემეყარა), შეკრთა, ცოტათი წამოწითლდა და თვალეზი აუბრიალდა, მაგრამ მალე შეიმავრა თავი და ჩვეულებრივი სახე მიიღო. მგზავრობის თაობაზე ერთი სიტყვაც არ უკითხავს, მხოლოდ ჩვეულებრივი მოკითხვის შემდეგ მითხრა: „გამხდარხართ და თვალეზი სიყვითლეს შეგპარვიათო! ასეიცის უცხო ქვეყანაში გაუწყვეტლათ ლხინში და სიამოვნებაში ჩაქანცვამაო!“ და უმატა მწარის ამოკენესით და გამშორდა. რამდენსამე დღეს ვიმაგრებდი თავს: არ მინდოდა მათიკო მენახა, მაგრამ უცნაურათ კი ვიტანჯებოდი: მადა დაკარგული მქონდა, სიცხეს მაძლევდა და წამ-და-უწუმ წყალ-

სა ვსვამდი. ველარ ავიტანე! გავხწირე თავი და წაველ სანახავათ...

ლამის მეთე საათი იყო. მათიკო მარტოკა იჯდა ბუხართან. შინაური, ხალათური კაბა ცოტათი მუხლზე-ბზე ჰქონდა აწეული, გულ მოლიაღებულს ფეხებზე ისეთი მაღალ-ყელიანი წინდები ეცვა, თითქოს ობობას ქსელიაო. შიგ ხორცი ვარდის ფრათ გამოსქვირდა. ცალი ფეხი ოდნათ ჰქონდა წითელი ხავერდის ფოსტალში შეყრილი და ცალიც ისე, მხოლოდ ზევიდან ედვა. სახე წამოწითლებოდა, ხელები ცეცხლისკენ მიეშვირა და თბებოდა... რომ დამინახა, ვითომ შეკრთა!.. ჯერ მორცხვით გული შეიკრა, მერე დაიხედა ფეხებზე... „უიო!“ — წამოიძახა და სიჩქარით დაუშვა კაბა... უკაცრავათ! მითხრა რაღაც გრძნეულათ და მიმიწვია იქვე სკამზე... დიდხანს არც ერთს ხმა არ ამოგვიღია. მეპირი მიშრებოდა და ის კი თითქოს რაღაცის თქმა ეპირებოდა, მაგრამ ვერა ჰბედავდა. ბოლოს სკამი დასწია უკან და თქვა: „ცხელაო!... თქვენც ხომ არ გაწუხებთ ცეცხლიო?“

— რომელი ცეცხლი: ბუხრისა, თუ გულში რომ მიკიღია-მეთქი? ძლივს გავბედე თქმა ხმის კანკალით. მათიკომ შემომხედა, ხმა არ გამცა. ისე აღელვებული ჯერ არ მენახა: გულმკერდი ებერებოდა. მერე კიდევ მომაჩერდა და ძალიან რბილი ხმით თქვა: „ნეტავი კაცებმა მოტყუება არ იცოდეთო!“ ერთი ამოიხვნეშა და ჩაღუნა თავი. მე ტანში რაღაც სიცივე ვიგრძენი, ერთი გამაჟრჟოლა და ამიტყდა თრთოლა... დიდ ხანს ხმა ველარ ამოვიღე. შემდეგ გავბედე, როგორც იქნა:

— მათიკო, ნუ თუ შემიცოდებია რამე თქვენთვის, რომ ამოდენი ხანია მტანჯავთ?!

პასუხის ნაცვლათ მიბნედილი თვალები გაშტერებით მომაპყრო და აღელდა...

— არიან შისთანა წამები, როდესაც კაცს აღარ შეუძლია იფარისეფლოს!.. ეგება უკანასკნელიც იყოს დღევანდელი ჩვენი საუბარი და ნურას მიწყენს!.. ხომ ხედავ, რომ ვიტანჯები? ვიტანჯები გამოუთქმელათ!.. ჩემი სიცოცხლე—სიცოცხლეთ აღარ არის სახსენებელი!.. მეტის ატანა მოუხერხებელია!.. ღმერთმა ხომ იცის, რომ ყოველი ღონისძიება ვიხმარე გასაქარვებლათ, მაგრამ ძნელი ყოფილა ნამდვილი სიყვარული: ის არა ჰგავს არც ყმაწვილობის ოცნებას და არც წამიერ გულის გადაყოლას!.. ვერა ეწინააღმდეგარა—ვერც დრო და ვერც ვითარება...

— ჰმ... კმარა! კმარა! კმარა ეს მალულობა!... გამაწყვეტია მათიკომ. ვიცი, ვიცი, რომ ძნელი ყოფილა სიყვარული და მისი ატანა კიდევ უარესი... მაგრამ ჩვენ თუ ავიტანთ ხოლმე, ქალები უფრო სუსტები არა ვართ კაცებზე?!

— არა, არა!.. თქვენ არ შეგიძლიათ ის იგრძნოთ, რასაც ახლა მე ვგრძნობ... თქვენთვის ნამეტანი იქნებოდა!..

— მართლა აგრე გგონიათ?.. აბა, ერთი ახლა ჩემს გულშიც ჩაიხედეთ!.. თქვენ მხოლოდ თქვენი გიკვირთ და სხვისას-კი აღარ კითხულობთ!.. ეგება ჩვენც გვიყვარდეს... ჩვენც ეგ სენი გვმსჭვალავდეს, მაგრამ ვითმენდეთ და საიდუმლოთ ვიტანჯებოდეთ... განა ჩვენ-კი ქვის გული გვაქვს!... ეჰ, დარწმუნდით, რომ მეც მიყვარს!.. მინდოდა მეკითხა: ვინა-მეთქი? მაგრამ ვფიქრობდი: ვაი, თუ სხვა ვინმე იყოს და მე კი საუკუნო სასოწარკვეთილებამ მიმსხვერპლოს-მეთქი!

— განა მე ველარ ვხედავ, რომ გიყვარვარ?—განა-გრძო მათიკომ, მაგრამ რა ექნათ? შეუძლებელი უნდა დაეთმოთ. იმდენი ბედნიერება მე, რამდენი ღამე გამეტეხოს შენზე ფიქრით...

— როგორ თუ ჩემზე?!.. განა მე ვარ აგრე ბედნიერი?!.. ძლივს წამოვთქვი ხმის კანკალით.

— დიად! რაღათ დაგიფარო? მიყვარხარ მეც! მიყვარხარ ისე, რომ მეტი მოუხერხებელია! მაგრამ...

— მაგრამ რაო? რაღა ეწინააღმდეგება ჩვენს სურვილს?

— მოვალეობა! ხომ იცი, მე თავისუფალი არა ვარ და ლეჩაქის მოხდა გამაუბატიურებს?.. რაც თქვენთვის, კაცებისათვის, საქება, ის ჩვენთვის სამარადისო ჩირქია! მართალს ამბობდა. პირველათ დავფიქრდი მეცამაზე, დავეთანხმე და სასოწარკვეთილებით მივიფარე თვალეებზე ხელი, მეშინოდა, რომ ცრემლები არ წამომცვენოდა.

— გიყვარვარ!.. კიდევ დაიწყო მათიკომ. — ჰმ... განა მარტო შენგან მესმის ეგ პირველათ? მაგრამ პასუხს კი მარტო შენ გაძღვე და გეკითხები: რა მსხვერპლის მოტანა შეგიძლია ჩემი სიყვარულის გულისთვის?

— თვით შეუძლებელიც!..

— კარგი მე მაგდენს არც გთხოვ!.. მაშ, მეც გაძღვე ფიცს, რომ ამიერიდან შენ გეკუთვნოდეს ჩემი გული, შენი მეგობრობით ვისულდგმულო, მხოლოდ ნუ ამხდი ლეჩაქს და გიყვარდე ისე, როგორც და! ჩემი ნატურა ამდენათაც ვერ კანდიერდებოდა და, რა საკვირველია, გული მოულოდნელი სიხარულით ამეცსო! დავვარდი მის წინ მუხლებზე, მოვხვიე ხელები და ხან ერთსა და ხან მეორე მუხლზე სასოებით ვეამბორებოდი. გრძნობა-მიხდილსავით ჩავუღდევი თავი კალთაში და გავ-

ქვავდი. ცალ გვერდს ცეცხლი მიხურვებდა, მაგრამ საკირეშიაც რომ ჩავეგდეთ, ველარას გავიგებდი. მათიკო წყნარათ აცოცებდა თავის პაწაწა ხელებს ჩემს თმებში... მერე ამიწია თავი, ამომდო ორივე ხელები ყბაში და ჩამაჩერდა... სულს ძლივს-ღა ვიბრუნებდი. მის ფუნჩულა ლოყებზე იქით-აქეთ მარგალიტივით მოჰგორავდენ ცრემლები და თვითონ კი ტკბილათ იღიმებოდა. ერთ ხანს მიყურა, მიყურა, თითქო რაღაცას ამოკითხვავუნდაო, ერთიც გააჟრჟოლა, უეცრათ დამეკონა და ისეთი მაკოცა, რომ შეგონა ორკეცა ტყავი ამაძრო ტუჩებზე-მეთქი!.. მერე მკრა გამეტებით ხელები გულზე და კიტრით გამაგორა!.. სანამ მე წამოვდგებოდი, ის საწოლ ოთახში შევარდნილიყო და წამოეკეტა კარები. დავბრუნდი შინ ეშხით მთვრალი და ბედისაგან დაგვირგვინებული... „აი ეს ყოფილა თურმე ნამდვილი სიყვარული, რომელიც სახორციელოს არას ითხოვს-მეთქი!“ — ვამბობდი გუნებაში და ვემორჩილებოდი უზომოსა და უსაზღვრო სიყვარულს! ასე, ამ ყოფაში გაირბინა ზამთარმა.

ერთხელ, ახალ-გაზაფხულის პირზე, ჯერ კიდევ რომ ცოტათი ცივოდა, ავდრიან საღამოს ჩემ სატრფოსთან ვიყავი და შევხაროდი. ვახშმათაც დავრჩი. ახალ ნაგახშმევს ისეთი ელვა-ქექა ატყდა ქუხილით, რომ შინ წასვლა ძნელი იყო და მათიკომ მირჩია მისას დარჩენა. შუა ოთახში დამიგეს და მომასვენეს. ჯერ კარგათ არა მქონდა რული მოკიდებული, რომ ჭრიჭინი მომესმა!.. გავახილვე თვალები, — ვერა დავინახე რა!.. კიდევ დაიჭრიჭინა და გაიღო კარები... საშინელი სიჩუმე იყო; ვერა შევნიშნე-რა, თუმცა ძალიან კი ვაკვირდებოდი. ჩემი სრული გონება კარებისკენ იყო მიქცეული. ვილაცამ ხელები მომისო... შევკრთი!.. „სსუუუო!“ მომა-

ძახა და საბნის პირი აიღო... მე ცოტა კედლისკენ გავიწიე და სული შემეხუთა!... დილას რომ გამომეღვიძა, ჩემ გვერდით აღარავინ იყო ..

„ჰე! თუ ამითი დაბოლოვდებოდა, ეს ამოდენი ხნის ჟინი რაღა იყო! ჰმ... თურმე საიდუმლოება ყოფილა საჭირო!.. მართალი ყოფილა, რასაც ზღაპრულ დედოფლებზე ამბობენ. ესეც ახლა, ძალა რომ ხელთა ჰქონდეს, საიდუმლოს დასაფარავათ უბრძანებდა მონებს, რომ ზღვაში გადავეგდეთ!.. ჰმ!... მაგრამ რას ვამბობ? რა უსინდისო ვარ! ფუი! შერცხვეს მამა-კაცების წვერ-ულვაში! ქალმა ტანჯვა ველარაიტანა, თავი გაიწირა... უმან კოცება მიმსხვერპლა და მე კი, მადლობის მაგიერათ, რაებს ვეწამები-მეთქი!“ ვამბობდი გუნებაში. ვამბობდი და თანაც სადიდებლათ ვუკმევდი გრძნობა-გონებას!.. სასტუმროში რომ გამოვედი, მათიკო ისე შემეყარა, თითქოს ირაფერი ამბავი ყოფილიყოს!.. მხოლოთ ეს კი შევნიშნე, რომ ყოველ მის სიტყვას ბრძანებითი კილო ჰქონდა.

იმ დღიდან უფრო სამჭიდროთ შეიცვალა ჩვენი განწყობილება. მართალია, აღრინდული აღტაცება აღარ მეტყობოდა, მაგრამ სიყვარული კი ძლიერათ მქონდა გამჯდარი მთელს ჩემ არსებაში და სიკვდილამდე ვერც არას შევეუწონიდი იმას! ვაფასებდი მათიკოს თავ-განწირვას და უზომო მადლობა იყო მისი სიყვარულის ბუდე. ჩვენს მეგობრობას აღარა შეედრებოდა რა!.. ერთმანეთს, რასაკვირველია, აღარას ვუფარავდით. მარმარილოს მსგავს ბეჭის ფრთასთან ერთი პატარა წითელი ნიშანი ჰქონდა მათიკოს, რომელზედაც ამბობდა: „ეს მიტომ გამიჩნდა, რომ დედა-ჩემმა განგებ, გამოსაცდელათ სწორეთ ზედ ამ ადგილზე მოიციხო ტყლიპიო!“

არ მახსოვს, რომ ჩემი ტუჩები უთრთოლველათ იმას მიჰკარებოდნენ როდესმე... ის მიმაჩნდა ჩემ საუკუნო ნეტარებათ და სიცოცხლის ნიშნათ...

ერთხელ ყმაწვილმა კაცებმა თავი მოიყარეს ერთი ამხანაგისას. მეც იქ ვიყავი. ჩამოვარდა ბაასი ამაოთ მორწმუნებაზე და, სხვათა შორის, ტყლიპზედაც გადავიდნენ. ერთმა ყმაწვილმა კაცმა წამოიძახა: „მე ვიცი ერთი ქალი, რომელსაც ბექის ფრთასთან აქვს ტყლიპის ნიშანიო და, როგორც მიაშბო, დედა მისს ორსულობაში უსინჯავსო!“ ეს რომ გავიგონე, შევეკრთი, მაგრამ ისევ მალე მოვეგე გონს: „სხვა ვინმე იქნება, თორემ ეს ყოველისფრათ ჯაბანი კაცი მათიკოსთან რა სახსენებელია-მეთქი?“—ვიფიქრე. ვიფიქრე, მაგრამ მაინც გამოსაცდელათ წამოვიძახე: „მაგისთანა ვინმეს ერთს მეც ვიცნობ; სწორეთ იმასაც ზედ ბექის ფრთასთან აქვს ის ნიშანი მეთქი!“ ამ ყმაწვილმა ისეთის მოშურნის თვალით შემომხედა, რომ მე მართლა ექვი შემვივიდა გულში...

ცოტა ხნის შემდეგ უქეიფობა მოვიგონე, გამოვეთხოვე ყველას, წაველ ვითომ შინ, მაგრამ ნამდვილათ კი მათიკოსკენ გავეშურე. საყვარელმა ჩვეულებრივათ მიმიღო. ცოტა ვიალერსეთ, მერე ბოდის-მოაუხდელათ მივწეკ სკამ-ლოგინზე და ამოვეუშვი ხერინვა. არ გაუვლია ნახევარ საათს, რომ ზარის წკარუნი მოისმა. მათიკომ ბევრი მანძრია, მაგრამ ვერ გამომადლიდა... შემოვიდა ჩემი რაყიფი, გაჩერდა მათიკოს წინ და მოკითხვის პასუხათ გულბიწათ უთხრა: „თქვენ რა გენადვლებათ, როგორც უნდა ვიყო?“ მათიკომ ტუჩებზე ხელი მიადო: „სსუუუო“, უთხრა, შემოახედა და გაიტაცა საწოლ-ოთახისკენ... დავრჩი მარტო. წამოვდექი ნელა და კარებს მივაყურე. მე სისხლი მიშრებოდა... ისინი ჩურ-

ჩულობდენ რალაცას... ბევრი ვერა გავიგონე-რა... მხოლოდ ამას კი მოვკარი ყური, მათიკო რომ ეუბნებოდა: „რა ყმაწვილი ხარ?!.. არა გრცხვენია?!.. მე ის ისე მიყვარს, როგორც ჩემი ყურში (ყურში მის პატარა ფინიას ერქვა). შენგან კიდევ სხვა უნდა ვიფიქრო ვინმე? აი, კაცები სულ ეგრე ხართ.. ურწმუნო!.. გაუტანლები!.. ძალიან კი გიხდება ეგ გაჯავრება. ჰოი, შენ კი გენაცვალოს შენი მათიკო!“ და ამასთან ერთი მაგარი ტლოშნის ხმაც გამოვიდა... მეტი ვეღარ მოვითმინე, ნაღვლიანათ გადვიხარხარე და გაავკოტრიალდი ისევ სკამლოგინზე. მათიკო გამოვარდა სანთლით ხელში და მკითხა: რა მოგივიდაო!.. მე დამშვიდებით ვუპასუხე, რომ ახირებული სიზმარი ვნახე და იმან გამაცინა-მეთქი. ვითომ მწვანე კიტრი მეჭირა ხელში, უცბათ დამიმუქავდა და გამივარდა... იქ ერთი ღორი იდგა, იმან მოავლო პირი და გაიქცა! აი, ამისთანა ახირებულ რამეს ნახავს კაცი ძილში-მეთქი—დავუმატე სიცილით. რომ თვითონაც აშფოთებული არ ყოფილიყო მათიკო იმ დროს, შეჩატყობდა რამეს სახეზე, მაგრამ მაშინ-კი ვეღარა გაიგო რა, მართალი ეგონა ჩემი სიტყვები და ღიმილით მითხრა: „კარგი სიზმარი გინახავს. არაფერია, შენ კი გენაცვალეო... ახალმა კიტრმა ახალი ამბავი იცის, დამუქავებით—მტერი დაგიმუქავდებაო!“

— ღორი?.. ღორი რაღა არის-მეთქი? ვკითხე.

— ყოველივე ცუდი მოგშორდებაო... მიპასუხა ჩვეულებრივი აღერსით... მეც აღერსიანი ღიმილით შევხედე, მაგრამ გულში კი შემეზიზნა იმ დროს არა თუ მარტო ის—ყოველი ქალი!.. საათი ამოვიღე, დავხედე და ვთქვი: „უჰ, დამგვიანებია, სხვაგან მაქვს საქმე-მეთქი“ და გამოვეთხოვე. მათიკოსაც, რასაკვირველია, აღარ და-

უშლია წასვლა. მასუკან აგერ თხუთმეტი წელიწადზე მეტია და მწვანე კიტრს ისე ვერ შევხვდავ, რომ ნაღვლიანათ არ გამეცინოს.

III

ს ა მ დ ვ ი ლ ი

(მ ა ს კ ა)

თმაში ქალარა შემომებარა... ვარდს უეკლოთ ველარვისახავდი. ოცნება გამიქარწყლდა, ნატვრა მოთმინებათ გადამექცა და გულის-წყრომა—სიბრაალულათ. აწმყოზე უმადური და წარსულით გულ-დაწყვეტილი, საიმედო მომავალს მივსდევდი, საპირადოს აღარას ვეძებდი: ამოღებული მქონდა საზოგადო ლელო და მისკენ ვეძალეზოდი. ღიმილს ცხოვრების ფასათ ვხმარობდი; მხოლოთ მარტოობაში, მოცლის დროს, სხვის დაუნახავათ სახე მეღრუბლებოდა და ვამბობდი გუნებაში: „ოჰ, რა ძნელია სულით ობლობა! ნუ თუ ეს ჩემი გრძნობა ჩაკირული უნდა ჩამრჩეს სამუდამოთ გულში? ვერვის გავუზიარებ? რატომ ვერა? მაგრამ სად არის... სად... თანამოზიარებ?!“—ოხვრით ვიტყოდი ხოლმე დავიხურავდი გულს. გადიოდა დრო, სახეს ნაღვლიანობა ეტყობოდა და ენას—სიმწარე; გული კი კერძოობისათვის აღარ იშლებოდა; მხოლოთ ხან-და-ხან პატარა ყმაწვილებთან კი შეითამაშებდა ხოლმე, რადგანაც მათი უმანკოება და მომავლის იმედი მალამოთ ეცხებოდენ და ასე, ამ გვარათ, თუმცა გარეგნობის დაჩაგრულობით, მაგრამ შინაგანის

ტკბილ მედიდურობით კი, ვლევდი ჩემ დღეთა სოფელს. დღიურ ზრახვებით გულ-გაბოროტებულს, საღამ-საღამობით მიყვარდა ხოლმე მარტოობაში სულის სიმშვიდის მოპოება. არის რაღაცა მომხიბლავი ძალა ბუნების საიდუმლო სიჩუმეში... იმ დროს ოცნებისაგან შორს გატაცებულს და ფერად-ფერადი იმედებისაგან სასიცოცხლოთ სულ ჩაბრუნებულ ადამიანს, რაღაც, სხვა დროს სიუწლომელი ძალა სქვალავს და ნეტარებას უორკვებს: სიკვდილი და სიცოცხლე ერთ გვართ ენატრება; ზეცა და ქვეყანა თანასწორ ტკბილათ ეჩვენება; გამოუთქმელი სიტკბოებით დატვირთულს გული არევით უცემს, სული ეგუბება, სახე უღელავს და თვალები ცრემლებს აფრქვევენ... მაგრამ ის ცრემლები „არა ჰგვანან ქვეყნიურსა“, არც ნაღვლით არიან შეზავებულნი და არც ოხვრით გადმონაშხეფნი!.. არა!.. ისინი, როგორც სასუფეველის წვეთები, მარგალიტებრ მოჰგორავენ აღტყინებულ ლაწვებზე. ნეტავი იმას, ვისაც ბევრჯელ გამოუცდია ამ გვარი ნეტარება!.. ერთხელ მეც გადამიტყუა მწუხრის ვარსკვლავმა და ქალაქს გარეთ, ბაღში, წყლის პირათ, გულ-აღმა მწვანეზე წამოწოლილი ოცნებით შევტრფოდი გაშლილ ცის კამარას. დედა-მიწას უკუნი აწვა და აქა-იქ მხოლოდ ციციანათელები ზარმაცათ შლიდენ ფრთებს და ანათებდენ, თითქოს ჰაერში ნაპერწკლებს ისერიანო! მოწმენდილ ცაზე ვარსკვლავები გუნდ-გუნდათ იჩენდენ თავს და ძლიერათ კაშკაშობდენ. მწუხრის ვარსკვლავი ცის კიდეს მიეწურა, სასწორი დაეშვა და ხარი-პარია მალლა წამოვიდა. წვრილ-წვრილი ვარსკვლავები კი ზედი-ზედ ცვივოდენ, თითქოს ცას ჰბერტყავენო. მაგრამ ხმაც კი მაინც არსაიდან ისმოდა... რაღაც საიდუმლო მყუდროებას მოეცვა არე-მარე.

ზედ ჩემს თავზე შეირხა რტო, ფოთლებმა შრიალი იწყეს, რაღაცამ დაიფრთხილა და დაიძახა, ბულბულმა ერთხელ—ორჯელ ზედიზედ ჩაიქიკქიკა, თითქოს ხმას ისწორებსო, და დაჩუმდა, მაგრამ, როცა თანა-მოგვარე-ებმაც სხვა-და-სხვა კუთხიდან ხმა მისცეს, მაშინ-კი ისევ ჩვეულებრივად დაიწყო ხანგრძლივი სტვენა. ის რომ დაცხრა, მერე სხვამ შემოსძახა, მერე კიდევ სხვამ და ამ გვარათ ერთიერთმანეთს აცლიდენ, თითქოს ერთმანეთს ეჯიბრებიანო. არც ერთხელ და არც ერთს მათგანს ერთი და იგივე ჰანგი არ გაუმეორებია და ბოლოს კი ყველამ ერთად დაიწყო სტვენა. მათი შეერთებული გალობისაგან ყურთა-სმენა აღარ იყო. ის-ის იყო მედიდურათ ამოჰყო თავი მთვარემაც და გაანათლა დედამიწა. სწორეთ ამ დროს შემოვიდენ ბაღში ნაცნობები, რომელთაც წინ ხარხარით მოუძღვოდა ელიკო. ნინოს შემდეგ, დიდი ხანია ისე აღარავინ განთქმულა საქვეყნოთ შევნიერებით, როგორც პატარა ელიკო. ის ჯერ ისევ სასწავლებელში იყო, რომ ხშირათ იგონებდენ და რაკი-ლა გამოვიდა, მაშინ ყოველგან და ყველასაგან გუნდ-რუკი ეკმეოდა... მოხუცებულნი მისი ჰერეტიტ სტკებ-ბოდენ, ახალ-გაზდები აღტაცებაში მოდიოდენ, გასათხოვრები შურით ივსებოდენ და მათი დედები კი გულზე სკდებოდენ, თითქოს რაც სასიძო იყო, ყველა ელიკოსთვის ყოფილიყოს და მათ ქალებს კი აღარავინ დარჩენოდესთ. მართლაც რომ შესანიშნავი რამ იყო ელიკო: ზომიერი სიმაღლისა, რიგზედ ნაკეთი, სწორეთ საუცხოვო თვალ-ტანადი იყო. საკვირველი ტკბილი ხმა, საამური, შნოიანი ღიმილი და სამაგალითო, თითქოს გამოზომილი, მიხვრა-მოხვრა აგვირგვინებდენ მის იშვიათ შევნიერებას. ის ჯერ კიდევ არ იქნებოდა ჩვიდმეტ-

თვრამეტის წლისა. შემოვიდნენ ბაღში თუ არა, ისინიც იქვე შორი-ახლოს, წყლის პირათ, ჩამოსხდნენ გძელ სკამზე. შორიდან მისი შემჩერე, მეც ჟიქრებმა წამილო და ასე ვამბობდი ჩემს გუნებაში: შევნიერება ერთ უძლიერეს ციურ ნიქთაგანია კაცისათვის, თუ კი კეთილათ მოიხმმარა, მაგრამ ვაი, რომ ძნელია!.. რისიც კი გამეტება შეძლება ბუნებას, აღარ დაუზოგავს მისანიქებლათ ამ ქალისათვის!.. დღეს ის, ვარდივით გადაშლილი, სულით უმანკოა და გულით წმიდა. ჯერ კიდევ ყოველიფერი ვარდისფრათ ეჩვენება. ახლა ეჭირვება მაგას ზნეობრივი საზრდო, მაგრამ სად უნდა მოიპოვოს და ვისგან? ვინ არის, რომ უმოძღვროს? ვინ მიუთითებს სიმართლით ავზე და კარგზე? ყველა მოერიდება, ყველა მოეფარისევლება; საწყენ სიმართლეს არავინ ეტყვის!.. რაც უნდა თქვას—დაეთანხმებიან... რაც უნდა ჰქნას,—მოუწონებენ მისთვის, რომ ის ლამაზია და მისი ალერსი და ღიმილი ყველას ენატრება!.. საჭირ-ბოროტოთ საფრხეში ჩავარდნილი, გამოუტდელიობით თავ-გასულათ გაიწევეს ცხოვრებაში და თუ ერთი ფეხი როგორმე აუსხლტა, მშვიდობით დროებითო ბედნიერებავ! მაშინ-კი სიმართლევ აღარ გაუვა და ვინც დღეს თაყვანსა სცემენ, ისინივე შეუბრალებლათ მიაყრიან ქვასა ჭ გუნდას! ასე ყოფილა, ასეა და ასევე იქნება ამ სოფლის კანონი და მისი სიმღერა. ერთი ვინმე დაიწყებს, მეორე მოსძახებს, სხვები ბანს მიაცოლებენ და გაიმართება საერთო ფერხული და „ვარხარალო“!.. გინდა თუ არა, შენც უნდა ჩაჰყვე ამ ფერხულში. იმას ნულარ დაეძებ, სამართლიანია თუ არა!.. სულ ერთია, სხვისი სათვალავი შენც უნდა გაიმეორო; ამას მოითხოვს სოფლიური უგუნურება, ის უგუნურება, რომლის ძლიერებას მრავალ-ფე-

როვანი საუკუნოები ებრძვიან, მსხვერპლსაც მსხვერპლ-ზედა სწირვენ, მაგრამ სამარადისოთ-კი მაინც ვერ ამარ-ცხებენ. ადრე თუ გვიან, ეს მოელის ელიკოსაც!.. ქვეყნის შური გასწირავს, უმადურობა გულს ატყენს და უსამართლობა დასჩაგრავს!.. მაშინ დღევანდელი სიცი-ლი ოხვრათ გადაექცევა, ეს შეფერებული მედიდურობა მკრთალ მორცხვობათ, სახე ჭმუნვის ბეჭედს დაისვამს და ვინ-ღა იცნოს ადრინდელი ელიკო?!.. კიდევ კარგი, თუ ბუნება თანაზიარია: შეურიგდება სოფლის ბრუნვას, დამორჩილება საზოგადო უგუნურებას, ჩაერგვა საერთო ფერხულში, გაიმეორებს სხვების სათვალავს და მხიარუ-ლათ ეტყვის საზოგადოებას: „მეც თქვენი თქვენთანაო!“ და თუ არაა, — შეიძლება გაკერპდეს, გადაუბრუნდეს გული და მისი ბუნებრივი სიმდიდრის წყალობით სახრ-წნელ ჩირქათ მოედოს საზოგადოებას. ამ გვარ ფიქრე-ბისაგან რომ ვიყავი წაღებულის, სწორეთ იმ დროს მო-იბინა ჩემთან ელიკომ თავისი მხლებლებით და სიცი-ლით მკითხა: „უკაცრავათ, მაგრამ ცოტათი უნდა შე-გაწუხოთ: ამ ყმაწვილებთან დანაძლავებული ვარ ერთ-ერთ რამეზე და თქვენს მეტს არავის შეუძლია მისი გა-დაწყვეტა!“

— ბძანეთ!..

— რაზე ფიქრობდით?

— ეგებ თქვენი შესატყობი არ არის?!

— საპირადო იყო თუ საზოგადო?

— საზოგადო.

— მაშ, დასათვარავი არა ყოფილა!..

— მაინც რა გინდათ შეიტყუოთ?

— მე ვამბობდი, რომ თქვენ სამწუხარო რამეზე

ჰფიქრობდით და ესენი-კი ამტკიცებდენ, რომ ვარდ-ბულბულზედაა!

— თქვენც მართალი ხართ და ვგენიც.

— ეგ როგორ შეიძლება?

— განა არ მოხერხდება, რომ სამწუხარო რამეს ჰფიქრობდეს კაცი ვარდ-ბულბულის გამოისობით? თუმცა პირ-და-პირ ისინი კი არ გამომისახავს, მაგრამ ნამდვილათ-კი მათ შეეხებოდა.

— მაშ, ჩვენ მოგვივია!—წამოიძახა ტაშის კვრით ერთმა კუდაბზიკა ახალგაზდამ.—ვარდი ელიკო იქნებოდა, ბულბულები კი ჩვენ! ხომა?

— თუმცა ხან-და-ხან კი შეუსტვენთ ხოლმე, მაგრამ ჯერ კიდევ ბულბულათ არ წარმომიდგენიხართ და თუ მაინც-და-მაინც გნებავთ, აგრე იყოს!.. სწორეთ ვარდ-ბულბულზე ფფიქრობდი და იცით რას? საზოგადო აზრია, ვითომც ბულბულს ვარდი უყვარდეს, მისი ემზით თვრებოდეს და თავს ევლებოდეს.

— განა ტყუილია?

— რასაკვირველია!.. ვარდმა ქიალუას დახვევა იცის გულზე, დილის ნამსაც ფურცლებზედ იჩერებს და იმისათვის დაჰფეთქენ თავს ბულბულები, თორემ...

— კი, მაგრამ როცა ვარდი დაჰკნება და ფურცლები დასცვივა, მაშინ რომ აღარ იცდის ბულბული?— იკითხა ერთმა ახალგაზდათაგანმა.

— მეტს მეც არას ვამბობ! თავს ხომ არ იკლავს? ერთი ვარდიდან ჰეორეზე გადადის და მეორედან — მესამეზე. მისთვის ყველა ვარდი ერთია, ოღონდ-კი საკენ-კი არ გამოელიოს.

— ნუ თუ ყველა ბულბულები მაგისთანები არიან?—

ნაღვლიანათ იკითხა ელიკომ და თვალი გადაავლო მთელ კრებას.

— მხოლოდ ბარათაშვილის ბუღბუღია სხვა გვარი.

— ბარათაშვილისა?

— დიახ, ის ბუღბუღი, რომელიც ვარდს ამას ეუბნება:

„ვარდო, ვარდო, მტანჯ ჩემო!
გვედრებ გულით შტკინავი,
შადინსე, თუ როგორ არს
კაშლა შენი შლიმავი?“

ის ბუღბუღი, რომელიც მარტო ვარდის შევენებით არ არის დაკმაყოფილებული, გონების თვალითაც უმზერს და მიზევს იკვლევს, თუ როგორ გაიშალა, აპყვავდა და და ან როგორ დასცვივდა შემდეგში ფურცლები მის ვარდს!..

ამ სიტყვებზე ელიკოს მწუხარე ღიმილი მოერია, წარბები შეიკრა და ცოტა სიჩუმის შემდეგ ნაღვლიანათ მითხრა: „დღევანდელ ჩვენი სიხარულის ვარდს სწორეთ ჭია-მყარალა დაუსვა გულზე თქვენმა სიტყვებმაო!“ თქვა სევდიანათ, გატრიალდა და მომშორდა.

შემდეგ ამისა დიდ-ხანს არსად მინახავს, ისე გაირბინა რამდენმამე თვემ. რასაც ვფიქრობდი, გამართლდა: საზოგადო თავ-გადასავალი ველარც ელიკომ აიცდინა!.. გაიტაცეს ჩიტირეკიებმა, ჩადგა საქარაფშუტო წრეში; მით დღითი-დღე გონებას საზრდოს აკლებდა და გრძობას კი აჭარბებდა. კეკლუცობა ძვალ-რბილში გაუჯდა და მოტრფილეთა გუნდს იმრავლებდა. აღრინდელი შეფერებული თამამობა თავხედურ შეუპოვრობათ გადაეჭცა. ქვეყანა მისი საფეხთამტვერო ეგონა. აიყოლია გულმა, ხშირათ ნახავდენ ხოლმე ხან აქ, ხან იქ ყმაწვი-

ლების კრებაში სულ მარტო-მარტოს. არავის ერიდებოდა, არაფერს ეკრძალებოდა; ყოველთვის და ყოველგან თამამად ჰქონდა გული! საზოგადო ჩვეულების დარღვევა და წესის შეუპოვრობა ბევრს, რასაკვირველია, არ მოსწონდა. თან-და-თან შურს და სიხარბეს ნიადაგი ემზადებოდა: მისი ტოლები ქვეშ-ქვეშობით ორმოს უთხრიდენ, მათი დედებიც ცბიერათ თავს აქნევდენ ხოლმე და ფარისევლურათ სიბრაღულის ცრემლებსა ჰღვრიდენ ელიკოს ხსენებაზე. ამით ბევრი არა წაუხდებოდა-რა ელიკოს, თუ კი კაცებთან მაინც ჰქონოდა საქმე რიგიანათ დაჭერილი, მაგრამ ვერც ისინი ჰყავდა მომადლიერებული: ბევრ მოტრფიალეს დასწყვიტა გული მოულოდნელი გაკიცხვით... ბარე ორ საქმროთ გამზადებულებს ამოსცხო ნიშადური და მათი სიყვარულისიძულებილათ გადაიკეთა. ცხოვრების დღევისაგან გატაცებული, ის თან-და-თან მიექანებოდა უფსკრულისაკენ და ვერ ატყობდა, რომ მზათ იყვენ დედამიწასთან გაესწორებიათ ურჩი ქმნილება, მაგრამ ჯერმეთაურს ელოდენ, რამე ნიშანს უცდიდენ და ისიც მალე აუსრულდათ.

ერთხელ ჩვეულებრივათ ქალაქს გარეთ გავიდა ცხენ და-ცხენ ელიკო და ერთი ვინმე კუდა ბზიკა ახალგაზდაც თან იახლა. როგორღაც გზა დაბნეოდათ და თითქმის განთიადისას შემობრუნდენ ქალაქში. ეს ამბავი ყველამ გაიგო და ჩაიციენეს გუნებაში. მეორე დღეს ახალგაზდა კუდა-ბზიკას შემოერტყენ გარს ყმაწვილები და დაუწყეს ლაპარაკი გადაკვრით. კუდა-ბზიკას გულით უნდოდა, რომ შეეფერებია, რასაც ეწამებოდენ, მაგრამ სინიდისმა კიდევ აღარ მიიყვანა იქამდე, რომ პირ-და-პირ დაეწყო ტრაბახი და დიდი ფიცით დადგა უარზე, მაგრამ

ისეთ გვარათ კი ჰფიცავდა, რომ ის მისი უარი დასტურზედაც უარესი გამოდიოდა. შეიქნა ერთი ჩურჩული, ასტყდა ყაყანი, გაიმართა მითქმა-მოთქმა, დააბეს ფერხული და იმ დღიდან ყბად-აღებულნი ელიკოს ლეჩაქმა უკუღმა შეიფრიალა. მისი სიტყვა-პასუხი, მიხრა-მოხრა, სიცილი, მოწყენა თუ მოლხენა, ერთი სიტყვით, ყოველ გვარი მისი მოქმედება სულ სხვა გვარათ ეჩვენებოდათ. მაშინ-კი დაფიქრდა ელიკო. ჩაიხედა გულში, გამოფხიზლდა ცოტათი და პირველათ შენიშნა ვარდ ქვეშ ეკალი. იკბინა ნეკზე და გაიმაგრა გული. იმ ხანებში ერთგან წვეულება იყო. სხვათა შორის ელიკოც იქ დაესწრო. გუნებაზე ველარ იყო, მაგრამ, სხვების დასანახავათ, თავისას მაინც არ იშლიდა და საზოგადოების მასთან ცალ-ყბათ მოქცევას ვითომც ვერც კი ამჩნევდა. სადილზე ერთმა მექორე ქალბატონმა ტყემლის საწებელი მიაწოდა ღიმილით და სხვებს კი აქეთ-იქით თვალით ანიშნა. ელიკომ ზდილობიანათ ჩამოართვა მოსაკითხი და გადადგა განზე. პირის-სახე აენტო, თვალები აუბრიალდა, ცხვირის ნესტოები ებერებოდნენ, აღელვება დაეტყო, მაგრამ შეიმაგრა თავი და სიცილით ზუბასუხა: რატომ თქვენ კი აღარ მიირთმევთ? კბილები ხომ არ მოგკვეთიათო? — და მეზობელს დაუწყობაასი. ცოტა ხნის შემდეგ მიუბრუნდა ისევ ის ქალბატონი: „ქალო, რატო მაგრე დაგკარგვიათ მადა? სხვას ხომ არას გააყოლეთ? ეგება მანემ შეგაშინათ სადმე ტყეში და თვალ-ნაკრავი ხართ? შეალოცვინეთ!“ ელიკომ ზიზლით შეხედა და ხმა-მაღლა უთხრა: „არა, ჩემო ბატონო, თქვენ, როგორც ძველი დროს ადამიანი, ძველ რამეებს იგონებთ!.. ამ ჩვენს დროში მანენები, კუდიანები და ქაჯები ტყეებში აღარ ჰბუღობენ!.. ოჯახებში სცხოვრებენ, საზოგადოებაში

გამოდინან, მაგრამ შიშით-კი ველარავის აშინებენ, მხოლოდ გესლს ანთხევენ და ქვეყანას ამყარალებენო!“ ამ სიტყვების შემდეგ მეჭორე ქალბატონს სახე წამოუწითლდა, კავების სწორებით რალაცის ბუტბუტი დაიწყო, მაგრამ ელიკოს ყურადღება აღარ მიუქცევია: მეზობელთან გაერთო საუბარში.

ეს იყო პირველი უსიამოვნება. ამას თუმცა ადვილათ გადარჩა, მაგრამ შემდეგშია ც კიდევ ბევრჯელ გაუმეორეს მისი მხრით ყოვლის უმიზნოთ და მათი ატანა მით უფრო ძნელი იყო, რომ მომხრეთ და მოსარჩლეთ ველარავის ჰხედავდა ელიკო. სადამდისაც შეიძლო, იბრძოლა მარტოთ-მარტომ და ბოლოს, რომ ველარ აიტანა ცხადი უსამართლობა, მოშორდა ქალაქს და გადავიდა ბიძასთან სოფლათ. ამით სულ უფრო გაიტეხა სახელი: მეჭორეებმა მოალოგინეს, ვაჟი შესძინეს და კიდევაც გაუბარეს ბიძასთან... აღელდა საზოგადოება, მაგრამ, ზღვისა არ იყოს, რომელიც, რაკი გამოაპყრის ხოლმე ნაპირათ, რაც კი შუა გულში აქვს, სცხრება. საზოგადოებაც დაწყნარდა და ერთი თვის შემდეგ ელიკოს ხსენებაც აღარ ყოფილა... დაივიწყეს და მოისვენეს.

ერთხელ, როგორღაც ჩემდა უნებურათ, მასკარადში მოვხვდი. გაკვირვებული მასკები ზედი-ზედ ჩემთან სატიტინოთ მოდიოდენ, მაგრამ თვითო-ოროლა პასუხის შემდეგ კი უკმაყოფილოთ გარბოდენ. ერთი ვილაც ამედევნა; არც მშორდებოდა და არც არას ამბობდა. — „ჩემო კარგო, რა გინდა-მეთქი?“ — ვკითხე.

— შენი ყურის გდებაო! მიპასუხა.

მაშ, მოდი დავსხდეთ და ვისაუბროთ.

— შენთან? არა! მიჩვენია, სხვას რომ ემუსაიდები, მაშინ გიგდო ყური.

— ეგ რაღა ჟინია?

— როცა სხვებთან საუბრობ, მიყვარს შენი ყურის-
გდება და ჩემთან რომ ილაპარაკო, არა მსურს, მეძნელე-
ბა!...

— გეძნელება?!

— ღიახ, ვაი თუ მეც ისე უგულოთა და აგდებით
მიპასუხო რამ, როგორც სხვებს, და მით გული დამწყვი-
ტო. უნდა იცოდე, რომ შენგან ცოტაც მეწყინება.

— რათა გგონია, რომ უთუოდ საცინლათ აგიგ-
დებ?

— მაშ, ჩემთვის ხომ ვერ მოიშლი ჩვეულებს?

— ვინ გაგაცნო მაგ გვართ ჩემი თავი?

— შენვე. თუმცა ბევრჯელ არ მინახავხარ, მაგრამ
კარგათ კი გიცნობ.

— ვინა ვარ?

— ის, ვინც ადრე მძულდა და ვგმობდი და ახლა
კი მიყვარს და ვლოცავ.

— ოჰ, კარგათ შეგისწავლია სამასკარადო ხრიკები!..

— დამერწმუნე, რომ წმინდის გულთ გეუბნები.

— მეც ხომ გიცნობ?

— გარეგნობით. და შინაგანათ-კი ვერა! რაცა გგო-
ნივარ, ის არა ვარ.

— მართლა?!

— „ვინც კი კაცთ მიაჩნიათ, უყვარსთ და პატიუსა
სცემენ, იმას არც ატყუებენო“—ეს შენგან მაქვს გაგო-
ნილი. მე შენ ვერ გეტყვი ტყუილს.

— კი, მაგრამ აქ ისეთი ადგილია, რომ...

— სხვებისათვის და არა ჩემთვის!.. მე მხოლოთ
აქ ვიხდი ხოლმე პირ-ბადეს. საკვირველი გულის მოსაფ-
ხანი ადგილია მასკარადი: რამდენს შეარცხვენ, რამდენს

გაამხნევებ, რამდენს ანუგეშებ და რამდენს შეაშინებ!.. პირში თქმა მიღებულია...

ამ დროს მოვიდა ჩემთან ერთი ჩემი ნაცნობი და მითხრა: „ააა! ახლა კი მივხვდი! ეს ერთი ხანია ეგ მასკა დადის აქ; აქაურობა აურ-დაქურია, ქვეყნის საიდუმლო იცის და მასთანაც ენა-ბასრია: ზოგს დასცინის, ზოგს არცხვენს, ზოგს აპირშავებს და უაზროთ და უგანძრახვოთ კი არას ჩადის. ცდილობენ, მაგრამ აქაურათ ვერ უცვნიათ. ახლა-კი ცხადია მაგის უცხოობა და აქაურ ამბებს შენი დარიგებით იმეორებსო“

→ უკაცრავათ! შემცდარი ბძანდებით—უბასუხა მასკამ.—მე იმ კაჭკაჭთაგანი არა ვარ, სხვის სიტყვებს რომ იმეორებენ... გნებაეს ისეთი რამ გამხილო, რომელიც ამან არცკი იცის? ოთხშაბათ დილას, უფროსთან რომ ბრძანდებოდი, რად ესარჩლებოდი ბამბურიძეს? საკადრისია, განა ქვეყნის ორგულის ქომაგობა? მაგრამ, ეჰ, ჭკუიანი კაცი ბძანდები და გინდა სხვისი ქება გაასესხო: კარგათ იციან შენისთანა კაცებმა, რომ ფარისევლობას დიდი სარგებელი მოაქვს. ნურას უკაცრავათ, მშვიდობით!—დაცინვით დაუკრა თავი და ჩაირბინა კიბე. ცოტა არ იყო, ჩემი ნაცნობი წამოწითლდა და თქვა: „ვიღაცხერი მაიმუნი უნდა იყოლო!“ მაგრამ მე კი სულ სხვას ვფიქრობდი. ბევრიც ვეცადე და ნაცნობათ ვერ წარმოვიდგინე. იმ კვირაში ყველა სახლობა ჩამოვიარე, ნაცნობი არავინ დამჩენია უნახავი; განძრახ ვებაასებოდი ხან ერთსა და ხან მეორეს, ვაკვირდებოდი მათი საუბრის კილოს, მაგრამ იმ მასკისებური არა მესმოდა რა. სწორზე ისევ გაჩნდი მასკარადში. დიდ ხანს ველოდებოდი იმ მასკას, მაგრამ აღარსად იყო. გულ-დაწყვეტილი შევედი საწიგნეში და მიუღუჯეკი გაზეთებს. ფიქრისაგან შორს წა-

ღებულს, მხარზე მარაო დამკრეს; მოვიხედე და ვნახე, რომ ჩემი მასკა მადგა თავზე.

— ვინ შენ და ვინ მასკარადები? კიდევ მოსულხარ?.. რა ამბავია?.

— შენთვის მოვედი, შენ გელოდი!.. ასე რათ დაიგვიანე?

— მართლა? აბა ერთი შემომხედე! მინდა შეგატყოს სახეზე: მართალს ამბობ, თუ საცინლათ მიგდებ? არა, სწორეთ მართალს ამბობ!.. მაშ, ახლა მეც გამოგიტყუდები, რომ საკუთრათ შენთვის მოვედი და დაგვიანებას პრანქიობათ ნუ ჩამომართმევ. ახალმა დრამამ „სამშობლომ“ შემეიყოლია, სანამ არ გავათავე, ველარ დაგვანებე თავიო...

— მართლაც, დრამა „სამშობლო“ მეტათ მოხვდა გულზე ჩვენს ხალხს. თეატრში ტევა აღარსად იყო. უმთავრესი აზრი თხზულებისა ისე მოსწონდათ, რომ წვრილმან ნაკლულევენებას ველარ ამჩნევდენ. მე მინდოდა, მასკის აზრიც შემეტყო და ვჰკითხე: როგორ მოგწონს „სამშობლო“ მეთქი?

— სიამოვნებით წაეიკითხე, მაგრამ მოწონებისას-კი ბევრს ვერას ვიტყვიო,—მომიგო.

— თუ გესიამოვნა—მოგწონებია.

— არა, ეგ დრამა მითია კარგი, რომ ბევრს ჩაახედებს გულში და დააფიქრებს ისეთ რამეზე, რომლებზედაც მანამდის არ ეფიქროს, თორემ თავის-თავად ბევრი არა არის რა!.. ერთი რომ—ისტორიული სიმართლე არ არი და ამას გარდაც დიდი ცილის-წამებაა ქართველ ქალებზე.

— როგორ თუ ცილის-წამება?

— მაშ, ის საზიზლარი ქეთევანიგანა საზოგადო სა-

ხეა ქართველი ქალისა? ახლანდელი ქალების მიხედულებით თუ ვიტყვი, მეტიც ითქმის, მაგრამ ჩვენი დედები კი სულ სხვა გვარათ სახსენებელნი არიან. რა ერთი მაგალითი ყოფილა, რომ გრძნობა დაეწმოს, სიყვარული მოეკლას და თავის პირადობა ქვეყნისთვის ემსხვერპლოს ქართველ ქალს!

— მარტო რჩეულებზე რათ მითითებ? საზოგადოთ რას იტყვი? ვგებ, ქეთევანი საზოგადო სახე იყოს ქალებისა? აკი ამბობს ქეთევანი, რომ „მე ქალი ვარ და ჩემი სამშობლოც სიყვარულიაო?“

— სიყვარულიც არის და სიყვარულიც! ის გრძნობა, რომელიც ვერ აგვამალდებს, განა სიყვარულია? წრფელი უნდა იყოს სული, რომ მიიზიდოს სიყვარული და გულიც წმინდა, რომ ის იტვირთოს, თორემ ნაორგულევი, შებლაღულული და დამდაბლებული გრძნობა რაღა სიყვარულია?

— ასე არ ამბობენ სხვები.

— ეგ მათი ნებაა, მაგრამ მე კი ასე მომიხსენებია და...

— როგორც წელანდელი შენი სიტყვიდან ჩანს, შენ უიმედო უნდა იყო ჩვენს ეხლანდელ ქალებზე!

— ვინ მოგახსენათ? დარწმუნდით, რომ დღევანდელი ქალებიც ისე მდიდარნი არიან ბუნებით, როგორიც ყოფილან ჩვენი დედები... მხოლოთ...

— მხოლოთ რა?

— ის, რომ ლიონიძეები და ხიმშიაშვილები აღარსად არიან!.. ეჰ, მართალია, უსიამოთილიმებით და აგდებით ლაპარაკობთ დღევანდელ ჩვენს ქალებზე, მაგრამ მეც საზიზღრათ მიმაჩნია დღევანდელი კაცებიო, — დაუმატა ნალვლიანათ და მიმატოვა.

იმ ღამეს ძილი გამიტყდა: სულ იმ მასკაზე ვფიქრობდი, მაგრამ ვერავის ვამსგავსე; დავრწმუნდი, რომ ის ჩემი ნაცნობთაგანი არ იყო და მიკვირდა. დიდ ხანს სახლიდან ფეხი აღარსად გამიღგამს, მხოლოდ მასკარადს არ ვაკლდებოდი; დღესასწაულივით ველოდებოდი ხოლმე... ჩემ მასკას ყოველთვის ვხედავდი და ისეც გამიტაცა, რომ უმისობა აღარ შემეძლო. მასთან საუბარი და მსჯელობა სულ სხვა გუნებაზე მაყენებდა. არც ერთხელ ჩვენს კერძობაზე არა გვითქვამს-რა; თავის ვინაობას მიმაღავედა, მხოლოდ ერთხელ კი, უკანასკნელ მასკარადში, გამომიტყდა:

— ახალ-მოსული ვარ! არსად დავდივარ, გარდა მასკარადისა, და აქაც მხოლოდ შენი გულისთვის, რადგანაც მას შემდეგ, რაც შენი სიძულვილი სიყვარულათ შემეცვალა, შენ მიმაჩნობარ ჩემ საყვარელ ძმათ და უკეთეს მეგობრათ.

სიამოვნების ჟრუანტელმა დამიარა ტანში და აღშფოთებით ვკითხე:

— მითხარი მაინც: ან რამ შეგაძულა ჩემი თავი და ან მერე ვინ შეგაყვარა-მეთქი?

— მცირე რამ შემთხვევამ!— მიპასუხა წყნარათ და ისევე განაგრძო:— ამ რამდენისამე წლის წინათ... მძშინ მე სულ ყმაწვილი ვიყავ და მეტად თავ-გასული... საღლაც ფანტს ვთამაშობდით. მე უნდა მივსულიყავ და მეკითხა ყველასათვის: „რა გსურსთ ჩემთვის-მეთქი?“ და მათაც ყურში ჩამჩურჩულეს პასუხი. ყველამ სასიამოვნო და გულ-საფხანი რამ მითხრა. მაშინ შენც იქ იყავი; თუმცა შექცევაში არ ერეოდი, მაგრამ მე მაინც მოვედი და გკითხე: „რა გსურს ჩემთვის-მეთქი?“ შენ რაღაც სხვა ნაირათ შემომხედე და მკითხე: „შესაძლე-

ბელი, თუ შეუძლებელია?“ შესაძლებელი-მეთქი!..

„მაშ—სიკვდილია!“ მიპასუხე ზე მომშორდი. მე სულ სხვა პასუხს ველოდი და უნდა იცოდე, თუ როგორ მეტკინა გული!.. გაანჩხლებულმა წავიბუტბუტე: „თვითონ შენა-მეთქი“ და დაგანებე თავი. იმ დღიდან შენზე უსაძაგლესი აღარავინ მეგონა ქვეყანაზე.

—მერე რალამ შეგიცვალა გული?

—მცირე რამემ! ერთ დროს სევდისაგან გარემოცულს და გულ-დანადგლიანებულს, როდესაც უფსკრულის კიდზე ვიდექ და ნუგეშს აღარავისაგან ველოდი, ახალი გაზეთი მომიტანეს, სადაც სამკურნალო რამ სიტყვები ეწერა. ის სიტყვები, მაშინ იმ გაზეთიდან ამოჭრილი, დღესაც ავგაროზათ მადევს გულზე...

— ნეტავი რა იყო მაგისტანა?

— აი რა! ამოიღო გაზეთის ნაგლეჯი და მომცა. მეც ჩამოვართვი და დავიწყე კითხვა: „როცა ჯერ უმანკო, ბუნებისაგან საიმედოთ და საქებრათ გაჩენილი ახალ-გაზდა შემხვდება ხოლმე ჩვენში, მე გულზე ნაღველი მენტხევა და მის სიკვდილსა ვნატრობ, რადგანაც ვიცი, რომ ეს ჩვენი მონებითი საზოგადო ცხოვრება, უეჭველათ გააუკულმართებს მის აღამიანობას... და ნუ თუ სპეტაკათ საფლავში ჩასვლა არა სჯობია ცოცხლათვე ზნეობითად მკვდრობას!“ რომ გადავიკითხე, აღელვებით შევხედე მასკას.

— გაათავეო?—მკითხა. შენ ეგება სახუმროთაც დასწერე, მაგრამ მე კი ბევრი ლამე გამათენებზეს უძილოთ მაგ სიტყვებმა...ჩამაფიქრეს... ღრმათ ჩამაფიქრეს!.. მაშინ მომაგონდა ფანტის დროს შენი ჩემზე ნატვრა... მივხვდი და აღთქმა დავდევი, რომ გამემტყუნებზე!.. არ ვიცი, ავასრულე თუ არა, მაგრამ ეს კი ვიცი, რომ

ის აღარა ვარ, რაც ვიყავი და ან რაც უნდა ვყოფილიყავ უმისოთ!

მომეტებულმა სიამოვნებამ თავ-ბრუ დამასხა... ხმას ველარ ვიღებდი: ვგრძნობდი, რომ ჩემს მახლობლათ იდგა ის, ანუ ერთი იმათგანი, ვისზედაც მე მთელი ჩემი სიცოცხლე ვფიქრობდი. ბოლოს, როგორც იქმნა, ვუთხარი:

— თუ ეს ყველაფერი მართალია, მაშ, ეგ უჩინრობა რაღა არის? განა ძმასა და მეგობარს ემალებიან?

— ეგებ შენ არ იყო ჩემი აზრისა, არ შეგეძლოს ჩემი თანხმობა!.. და რათ გავიკიცხო თავი? რათ დავიწყვიტო სამარადისოთ გული?

— მასკა! ღმერთია გულთა-მხილავი, რომ სცდები: დიდი ხანია, რაც შენი მეგობრობა გადაიწყვიტა ჩემმა გულმა. ვინც უნდა იყო—ერთია!.. ველარა შეშლისრა!..

— ახლა კი მრწამს,—მითხრა მასკამ, ცალი ხელი მე გამომიშვირა და მეორეთი აიხადა პირ-ბადე... ჩემ წინ იდგა ელიკო; ის, რომელიც მე აღარც კი მახსოვდა... მაგრამ რას ვამბობ? ელიკო კი აღარა, დარბაისელი ელენე იყო: სახეს აღრინდულ უმანკოების წილ ჭმუნვის ბეჭედი მიეღო, ადრე გაშლილი წარბები ახლა მრისხანეთ შეეყარა, თვალები ძველებურათვე უელვარებდნენ, მხოლოთ ცოტა ნალვლიანობა კი ეტყობოდათ! შევაჩერდი და წარმომიდგა სხივ-მომფინარე, ხელში მახვილით, ძლიერი სამოთხის მცველი!..

რამდენიმე თვის ჩამოსული იყო ელენე სოფლიდან, მაგრამ ჯერ არსად გამოდიოდა და არავინ ეხლა... მე-კი ყოველ დღე ვხედავდი და მის სიახლოვეს რაღაც გამოუთქმელ სიამოვნებასა ვგრძნობდი. ადრეც მყვარებია

დედა, და, მეგობარი და საყვარელი, მაგრამ არც ერთ-ხელ ამისთანა არა გამომიცდია-რა! თითქოს ყოველგვარმა სიყვარულმა ერთად მოიყარა თავი ჩემ გულშიო!.. ერთმანეთს ისე შევეთვისეთ, რომ, თითქმის, ერთმანეთში განვხორციელდით და უერთმანეთოდ აღარა გვეხერხებოდა-რა. სამართალი მოითხოვდა, რომ ჩვენ ჩვენი მომავალი ერთმანეთთან დაბოლოებით შეგვეკავშირებია. მე არა ვფარავდი ამას, მაგრამ ელენე-კი როგორღაც შორს იჭერდა, თითქოს არ უნდაო. რამდენიმე თვემ ისე გაირბინა ამ ყოფაში, რომ ვერც-კი შევნიშნეთ; თვალსა და ხელს შუა გვეპარებოდა დრო. არა თუ საქმეს, გულის-თქმასაც აღარ ვუფარავდით ერთი მეორეს... ვიცოდით ჩვენ ჩვენი აწმყო, შეტყობილი გვქონდა ჩვენი მომავალის ძრახვა-იმედები... მაგრამ წარსულზე კი ბევრი არა გვითქვამს-რა. ერთხელ ჩამოვადეთ სიტყვა ყმაწვილობაზე და მე ჩემი თავ-გადასავალი გავიხსენე: მოვიგონე თინათინის სიყვარული, მათიკოს ცბიერობა და სხ. და სხ... ელენესიამოვნებით მიგდებდა ყურს და მერე ღიმილით მითხრა: „გამოცდილება, როგორც ცხოვრების გვირგვინი, ყველასთვის საჭიროა, როგორც კაცისათვის, ისე ქალისათვისაც, მაგრამ რისაგან არის, რომ ერთი და იგივე მოქმედება კაცებს ღირსებას გიმატებსთ ქვეყნის თვალში და ქალებს-კი სახელს უტეხსო!

ერთხელვე ასე დაუწესებია ქვეყანას-მეთქი,— ვუპასუხე.

— მერე და სამართალია? შენ როგორ-ღაჰფიქრობ? აი, მაგალითად, მაგოდენი რამეები გადაგხტდია... ბევრჯელ გყვარებია, მაგრამ ჰმითხ ჩემს თვალში შენ არა გაკლდება-რა!.. არცა მწყინს, იმიტომ, რომ წასული სა-

ქმეა... ახლა კი, ეგ რომ მოგივიდეს, ველარ ავიტან, გული მეტკინება... მაგრამ რაც ყოფილა, რა მენაღვლეება... და თქვენ კი, კაცები, სულ სხვა ხართ!.. მეც რომ მაგ გვარი რამეები გადამხედოდა, რას იტყობდი? არ აპყვებოდი ქვეყნის ხმას?

— ქვეყნის ჩვეულება, მართალია, იგივე სჯულია, მაგრამ, გეფიცები, ელენე, რომ ვერაფერი თავ-გადასავალი შენ ვერ დაგამცირებდა ჩემს თვალში!.. შენს ღირსებას მითი არა დააკლდებოდა რა! მე იმას არ მოვიხსენიებდი!..

— როგორ? სულ-გრძელობით დაივიწყებდი?

— არა, მე მაგას არ ვამბობ!.. პირადათ ჩემთვის უმნიშვნელო იქნებოდა.

— მართლა? მაშ, აღარ დაგიფარავ ჩემს წარსულს და გეტყვი ჩემს თავ-გადასავალსაც. მომკიდა ხელი, შემომაჩერდა თვალეში და ღიმილით მითხრა: „ხომ გაგიგონია ჩემი ამბავი და ჩემი თავ-გადასავალიო?“

— კი, მაგრამ მე ის არ შემეხება... და მით ჩემი თავ-მოყვარება არ დაჩაგრულა! ვუთხარი მე.

— კეთილი! ისიც ხომ გაგიგონია, რომ შვილი მყავს?

— მერე რაო?

— ის შვილიც ხომ უნდა სახლში შემოგვევარო, რომ დაგეთანხმო ცოლობაზე!.. ის ხომ შენთვის უცხო იქნება?

— არა! იმას მომგერი, როგორც ჩემს ნამდვილ შვილს.

— მერე შენი სისხლი და ხორცი რომ არ იქნება?

— მამობა განა მარტო სისხლისა და ხორცის გადაცემაა? ამას ხომ პირუტყვებაც ახერხებენ? ნუ თუ მეტი

ალარა დარჩენილა-რა? ვისაც ჩემს გრძნობა-გონებას გავუზიარებ, ჩემს სურვილებს და ძრახვებს გადავცემ, ვისაც იმედებს ვანდობ და ისე გამოვზდი, ნუ თუ შვილი არ იქნება ჩემი? ელენე, რამ გაფიქრებია, რომ შენი შვილი ჩემთვის უცხო იქნებოდა?!

ამ სიტყვებზე ელენეს ცრემლები მოერია; ღიმილი კი მაინც არ მოუშლია. ხელი გამომიშვირა და მითხრა:

— ახლა კი დროა, გამოგიტყდე და თამამათ გითხრა, რომ ყველაფერი ტყუილია და მხოლოდ შენი გამოცდა მინდოდა! მე არავისი სიყვარული არ გამომიცდია და პირველი შენა ხარო! მითხრა აღტაცებით და მომადგა გულზე თავი. ამ სიტყვებმა ისე ამიტაცეს, რომ თავი ვეღარ დავიჭირე და მოვხვიე ხელი. ავთრთოლდი, გონება გრძნობათ გადამექცა, თვალები დამიბნელდა!.. მეგონა, თუ ნათლის სვეტი შემოგვებურა და ყოველივე დაჰფარა-მეთქი!.. ყურებმა წივილი დამიწყო და მალე ტკბილი ხმა მესმოდა: „და იყონ იგინი ერთ სულ და ერთ ხორცო!“

აბრსკილ (ამირანი).

(აფხაზური ლეგენდა, ჩაწერილი. ნიკ. ჯანაშიასაგან)

ძველ დროში აფხაზეთში ცხოვრებდა შვენიერი ქალი, სახელოვანი და მდიდარი ოჯახის ასული, რომელმაც პატარაობიდანვე მისცა აღთქმა ღმერთს, რომ ქალწულათ დავრჩებიო. მშობლებს ძლიერ გაუხარდათ, რომ მათმა ქალიშვილმა ღვთის მსახურებას და ვედრებას თავი შესწირა. რამოდენიმე წლის შემდეგ ეს ქალწული დაარსულდა. მშობლებს არ სწყენიათ ეს გარემოება, რადგანაც დარწმუნებული იყვნენ, რომ მათი ქალი ზეგარდმო ძალით იყო ორსულათ. ქალს ეშვა ვაჟი. ეს ვაჟი ძალიან ჩქარა იზრდებოდა. ათი წლის რომ გახდა, ნამდვილი ვაჟკაცი იყო სახითაც, ღონითაც, მამაცობითაც და გულადობითაც. ამ ვაჟს სახელათ დაარქვეს აბრსკილ. აბრსკილმა ჩქარა მოიპოვა სახელი მთელს აფხაზეთში თავისი გულადობით და ვაჟკაცობითა, ქერივ-ობოლთ და დაჩაგრულთ მფარველობით. მისი დიდების ამბავი მთელ ქვეყანას მოეფინა და ვერც ერთი მტერი აფხაზეთისა აბრსკილის შიშით ვეღარ გაბედავდა აფხაზეთის მთა და გორი გადაელახა თავისი ფეხით. აბრსკილის დროს აფხაზეთის მტერთა მახვილნი თავისსავე ქარქაშებში იჟანგებოდა, ვერავინ ბედავდა აფხაზეთის წინააღმდეგ მათს მოხმარას. ამიტომაც ყოველი აფხაზი—დიდი თუ პატარა, ღარიბი თუ მდიდარი, ქალი თუ კაცი, თავადი, აზნაური თუ გლეხი აბრსკილთან დაახლოვებას, დანათესავებას ეძებდა, რათა მისი მტერთათვის შემზარავი სახელის დიდების ქვეშ მყუდროებაში ეცხოვრა! აბრსკილის დროს ტურფა აფხაზეთი მი-

სი ძლიერებით მტრების შემოსევა-დარბევისაგან დაფარულ-დაცული ჰყვავოდა და სიგრძე-სიგანით იზრდებოდა.

მისსავე დროს აფხაზები შინაურ მავნე კაცთა და მცენარეთაგანაც იყვენ დაფარულნი და დაცულნი. გმირი სადაც წააწყდებოდა ქერაქრელ-თვალეზიან კაცებს აღარ ტოვებდა ცოცხალს, რადგანაც ამათ შეეძლოთ თავისი ავი თვალეზით ხალხის გაფუჭება (გათვალყვა): ამავე აზრით გრძნეულებით შემოსილ გვარებს—აშუბა და ქაცვბას—არ აყენებდა დედამიწაზე; აგრეთვე არც ერთს კაცისათვის მავნე მცენარეს არ ტოვებდა. მაგალითად, არ ახარებდა გვიმრას. მისს დალოცვილ დროში ძროხა და კამეჩი ღღეში სამჯერ იწველებოდენ, თხა-კი ღღეში ოთხ-ხუთ ჯერ, რადგანაც ყველა მინდვრები შვენიერი მობიზინე ბალახით იყო შემკული და არა გვიმრითა და საქონელისთვის ურგები ბალახებით.

მისი სახელი მოეფინა მთელს დედამიწას (აღუნეთ). მძლავრი მტრებიც მასთან დაახლოვებას და კავშირის დაჭერას ცდილობდენ. ყველა სცემდა მას თაყვანს. ამით გმირმა აბრსკილმა თავის თავი ღმერთის სწორათ მიიჩნია და ყოლიფერში ურჩობა დაუწყო მას. ღმერთი მას მიაჩნდა ტოლათ ღ აშხანაგათ და არა უფროსათ. ასე გასინჯეთ, ორ ხეს შუა გახლართულ ვაზის ქვეშ არ გაიარდა აბრსკილი, თუ თავდაუხრელათ მას ქვეშ შეუძლებელი იყო გასვლა. თავი რო დაეხარო, იტყოდა გმირი, ღმერთს ეგონება თაყვანს მცემსო! ამიტომ ამისთანა ვაზს, სადაც ნახავდა, ჩეხდა.

ბევრი ღონისძიება იხმარა ღმერთმა, რომ აბრსკილი გონზე მოეყვანა და თავისთვინ თაყვანი ეცემინებია, მაგრამ ამაოთ. მაშინ ურჩი გმირზე განრისხებულმა შემოქმედმა უბრძანა თავის ანგელოზთ დაეჭირათ აბრსკილი,

შებოქვილ-შეკოქვილი ჩაეგდოთ ქვესკნელში და საშინლათ ეტანჯათ მანამ, სანამ გონს მოვიდოდა და ღმერთს თაყვანს არ სცემდა.

ანგელოზებიც შეუდგენ ღვთის ბრძანების აღსრულებას.

გაიგო თუ არა აბრსკილმა ეს, მაშინვე აიჩიოა ორი უშიშარი ბინა: ერთი მთა ერცახუს მწვერვალზე და მეორეც შავი ზღვის პირათ. ამ ალაგთაგან ერთ-ერთზე ისვენებდა თვითონ გმირი და თავის რაშხაც ასვენებდა, სანამ მისი დამჭირავი ანგელოზები მიუახლოვდებოდნენ მას. მაშინ ის შესკუპდებოდა თავის ერთგულ რაშზე, რომელიც ერთი გადახტომით გაჩნდებოდა მეორე ბინაზე. აქ ისევ ისვენებდა ანგელოზების მოსვლამდის. როცა კი ეს უკანასკნელნი მიუახლოვდებოდნენ, ისევ ისე გაჩნდებოდა პირველადგილზე. *)

დიდათ შეწურებულმა ანგელოზებმა, რომ უფლის ბრძანება ვეღარ შეასრულეს, მიმართეს საშველათ ერთს გრძნეულ დედაბერს, რომლის რჩევეთაც ერთ-ერთს აბრსკილის არჩეულ ადგილზე ქონ წაცხებული ხარის ტყავები დაათინეს. თვითონ ორ დასათ განიყვენ, ერთი ამ ტყავების ახლოს ტყეში მიიმალა, მეორე გუნდი კი გაექანა აბრსკილისაკენ. როცა პირველ გუნდისაგან

*) მეორე ვარიანტი: აბრსკილს ერთი ყვარჯენი ჰქონდაო, რომლის შემწეობით ერთი გადახტომით მთის მწვერვალთან შავი ზღვის პირათ გაჩნდებოდა და აქედან მთის მწვერვალზეო. გრძნეულმა დედაბერმა (იხ. ქვემოთ) ანგელოზთ მისცა ერთი მატლი, რომელმაც გადაუხრა აბრსკილს ყვარჯენი (ალაბაშა). გმირმა ეს არ იცოდა, დაეყრდნო ალაბაშას და გადახტომა მოინდომა—ყვარჯენი შუაზე გადატყდა, აბრსკილ დაეცა და დაჭერილ იქმნა.

შეშინებულმა აბრსკილმა გაახტუნა თავისი რაში და დასკუპდა გაქონილ ხარის ტყავზე—რაშს ფეხი წასცდა, დაეცა და დასცა თვისი მხედარიც. მაშინვე ანგელოზნი მოცვინდენ და აბრსკილ შეკოქეს; შეკოქეს გმირი, რომლის მზგავსი ცასქვეშეთს არ მოვლენია.

დიდმა მწუხარებამ მოიცვა მთელი აფხაზეთი თავის საყვარელი და მისი კეთილდღეობის ერთგული დარაჯის დაქერის გამო; დიდათ დალონდა, მაგრამ რას იზამდა! თავის მწუხარება-ვარამს მჩქეფარე ცრემლებში-ლა აღნობდა, მარტო ტირილში-ლა იშვებდა ცოტას მაინც. ტიროდა ყველა, ტიროდა და ცხვირ-პირს იხოცდა, იკაწრავდა და მოსთქვამდა: „ვინ გაუწევს საწყალს აფხაზეთს აბრსკილობას და ვინ დაიცავს გამხეცებულ მტერთაგანო.“ რა ლონისძიება არ იხმარეს აბრსკილის გამოსახსნელათ, მაგრამ ამაოთ!.. ღმერთს წინ ვინ აღუდგებოდა!

ყველა იყო დანწუხრებული აბრსკილს დაქერით, გარდა აშუბა და ქაცვბასი და ქერა ცისფერ თვალებიან კაცებისა. მთელი ბუნება ტიროდა გმირის დაკარგვას, გარდა გვიმრისა და მავნე მცენარეთა!

ანგელოზებმა, იმავე დედაბერის რჩევით, რაში დაამწყნდიეს ძალიან ღრმა მღვიმეში. ამ მღვიმეში უშველებელი რკინის პალო ჩაარქვეს მიწაში, რომელზედაც აფხაზეთის გმირია ვეება ჯაქვებით მიბმული. აქვე მას გვერდთ გდია დიდი ურო (ჩაქუჩი). ამ მღვიმეშივეა დაბმული აბრსკილს რაში, რომელსაც ღვთისაგან საქმელათ მიჩნეული აქვს ფოლადი. უფალმა აბრსკილს მცველათ მიუყენა ერთი. პა-

ტარა ჩიტი — „ადარგანწუხვა“*). როცა დასჯილი გმირი იმოდენათ დაასუსტებს პალოს, რომ ერთი-ღა ამოწევავა საჭირო, რომ პალო მიწიდან ამოაგდოს, მაშინ ეს ჩიტი პალოს თავზე დააფრინდება და ძალზე დაღლილ გმირს გული მოუდის ხოლმე და რაც ძალი და ღონე აქვს— უროს ჩიტს მოუქნევს, მოვკლავო; ჩიტი თვალ-დახელ-შუა გაძვრება. ურო-კი ეცემა პალოს, რომელიც ისევე ჩაერქობა მძლავრათ მიწაში. ასე და ამ რიგათ დღესაც იტანჯება აბრსკილ იმ მღვიმეში. **)

აბრსკილს დღეს თავისი პირადი მწუხარება ისე არ აწუხებს, როგორც უბედური მღვთმარეობა აფხაზეთისა.

ერთხელ აბრსკილის პატივისმცემელნი წავიდნენ მის დასახსნელათ. თან წაასხეს თორმეტი ვირი, სანთლებით დატვირთული, რომლითაც მღვიმეში გზას ინათებდნენ. ამ სანთლების შემწეობით ეს თავდადებულნი აფხაზნი იმდენათ მიუახლოვდნენ, რომ მისი ხმა ესმოდათ. ამ დროს სანთლებიც შემოაგლიათ. თავისი გარემოება აბრსკილს შესჩივლეს. მან აუხსნა აფხაზთ, რომ მასთან მისვლა ყოველათ შეუძლებელიაო, რადგანაც, ღვთის ბრძანებით, იმდენათ გშორდებით, რამდენათაც. თქვენ მიახლოვდებითო; ამიტომ ურჩია შინ დაბრუნებულნიყვენ.

— ჩვენ სანთლები არა გვაქვს, როგორ და რითი დავბრუნდეთ უკანო? გზას ვეღარ გავიკვლევთო!“

*) ადარგანწუხვა პატარა მოტილო ნაცრის ფერი ჩიტია. ეს ჩიტი, როცა დედამიწაზე დადის სულ მუდამ კუდას აქნევს. ეს ვარიანტი იმერეთშიაც არის და ამ ჩიტს ჰქვია ბოლოქანქალა (მაბზაკუნა).

შესჩივლეს. მაშინ აბრსკილმა ურჩია, ვირები დაებრუნები-
ათ უკან და მათ გაჰყოლოდნენ.

გმირს გულმა არ მოუშინა და გამოჰკითხა მათ
მდგომარეობა აფხაზეთისა. ჰკითხა: „ისევ გამრავლდენ
აშება და ქაცება, ქერა ცისფერ-თვალეზიანი ადამიანი?
გვიმრა მავნე და უსარგებლო ბალახები ისევ გამრავ-
ლდენ და არ აძლევენ სასარგებლო მცენარეს ზრდა-
სო? ისევ ღღეში სამ ჯერ იწველება ძროხა და კამეჩიო
და თხა ოთხ-ხუთჯერო? გარეშე მტერი ისევ აწუხებს
აფხაზეთს, როგორც ჩემს დაბადებამდის აწუხებდაო?“
როცა აფხაზთა აწინდელი უნუგეშო მდგომარეობა
აფხაზეთის უამბეს აბრსკილს, მან მწარეთ წამოიძახა:
„ნუ მეტყვიტ ჩემის საყვარელი აფხაზეთის შესახებ მეტსო?
აღარ შემიძლია მეტის მოსმენა და ატანაო!“ გმირმა საუ-
კუნოთ თავი დაღუნა და მწუხარებას მიეცა, რომ მას
შველა აფხაზეთისათვის არ შეეძლო.

ვიარებმა ეს აფხაზნი მშვიდობით გამოიყვანეს სინა-
თლესში.

**) მეორე ვარიანტი: ღმერთმა ამ მღვიმეში აბრსკილის თვალ-
ყურის გდება უბოძანა იმავე დედაბერს, რომელსაც ამასთანავე უბრძა-
ნა გმირისთვის არ ეკმია საჭმელი, სანამ ის არ შეინივებდა
თავის დანაშაულს და ღმერთს შენდობას არ თხოვდა. ბებერს შე-
ეცოდა აბრსკილი, ღვთის ბრძანება გასტეხა და საჭმელი აჭამა გმირს,
რისთვისაც უფალმან ლეკვით გადააქცია. აბრსკილს პალო რაშის
ტყვეროს მამო როცა გადაიქცევა ძაღვის ოდენათ და მისი გადატეხა
შესაძლებელ იქნება, ამ დროს ეს ლეკვი საჭმელს ჭამს (მინამლი
ადკრძალული აქვს ჭამა) და გამოძდება თუ არა, პალო ისევ უწინდელის-
სიზოთ იქცევა. გმირსაც ეკარგება იმედი ახლო განთავისუფლებისა-

ხალხური ლექსები

(შეკრებილი სისიკო მეტევილაძისგან)

თვის ანგარიშს მოგახსენებ
დამდგომ გიორგობისთვისო,
თოვლი დიდი ჩამოყარა,
ტოტი სულ ამტვრია ხესო.

ქრისტეშობისთვის რო დადგა,
ქარიშხალი აუღვესო,
სულ გაყინა წისქვილები,
კეტით ველარ აავდესო.

იანვარი ამას ამბობს:
„მე მოვიყვან კაი მზესო,
გამობკვებავ ჯანდაგებსა,
შუადლისას უთბობ წელსო.“

თებერვალი ეუბნება:
„მეც შენ მოგიმართავ ხელსო,
მეშეშეები მოდიან,
კარ-კარ აქენებენ ცხენსო,
სახლებში ჩაგვიდგებიან,
გამოგვიცლის ქერს და ბზესო,
არ გაუშვებენ ქათამსა
შავსა, თეთრსა, არცა კრელსო.“

თვეები შექუჩებულან,
უძახიან ერთმანეთსო,

მარტის თვე უკან დამრჩალა,
მოდის და მოიქნევს ხელსო:

„ხომ იცით ჩემი ამბავი,—
ავდრით დავივარცხნი წვერსო,
მე რომ უკან გეგულებით,
უჩემოთ ვინ აწერთ ხელსო?
ქალაქის გზაზე შევდგები,
ცოდვას დავაბრუნებ ბევრსო,
ზოგსა მინდორში დავლუპავ,
ჯანდვას გზაზე მოვწყვეტ წელსო“.

აპრილი ეუბნებოდა:
„ნუ იქ, მამიშენის მზესა!
მოდის, კაი კაცობა ჰქენ,
ყველა ქებას ვიტყვით შენსა,
თორემ გიჩივლებ, მეცა გთხოვ
უწინდელსა ჩემსა სესხსა“.

— მე სესხისა არა ვიცი,
წადი, თხოვე დედა ჩემსა.

მოვიდა და მოახსენა:
„შვილი შვრება ბევრს ავებსო,
ხალხი სულ გაადარობა,
ველარ კვებენ ჯანდაგებსა.“
— რა ფინთი საქმე უქნია
ჩემ შვილს, ი არ გასაზღდელსა,
სალამოზე შინ ხომ მოვა,
სულ ცემით მოვსწყვეტავ წელსა.

აპრილი ამას ამბობდა:
„მე გავაშრობ ტყეს და ველსა,
ძველ ბალახს კი არ შევარჩენ,
მალ-მალ დაუნამავ წელსო.“

—
„მაისსა, ღმერთო, დამასწარ—
ხარი უძახოდა ღმერთსო—
მე მანამდინ ვერ გავძლები,
მაშინ ამოვიყვებ ფერდსო,
შეფვტინდები ვითამაშებ,
პატრონს იამება ჩემსო.“

—
თიბათვე მოჩანჩალობდა,
მოიქნევდა ნამგალ-ცელსო:
„ამ ცელით ბალახს გავთიბავ,
ამ ნამგლით მოვხიხნი ქერსო“.

—
მკათათვეს მამითადი ჰყავს,
უკივიან ერთმანეთსო,
ზოგიერთი კარგი მუშა
ოფლსა ხელით მოიწმენდსო,
ზოგიერთი ცუდი მუშა
ლლეტით გაატარებს დღესო,
საბარო ურემს შეაბამს
შიგ ჩააგებს ფოთელს ბევრსო,
იმის კარავს გააკეთებს,
იქ დაემალება მზესო,
სალამოზე შინ რომ მოვა,
ქათამს დაუკლავენ ჭრელსო,
ძალიან თბილათ დახურვენ,

ოფლში არ გაგვიცივდესო,
ძალიან გაირჯებოდა,
ოფლს გამოუშვებდა ბევრსო,
იმისი ნამუშაიარი
სამი ათეული თქვესო.

მარიამობის თვე დადგა,
კახებს*) უპირავენ კვერსო,
პურსა ორმოში ჩაპყრიან,
საბძელში შეპყრიან ბზესო.

ენკენისთვე რო დადგება,
ვაზებს გადაუსმენ ხელსო,
მოწყვეტენ და შეინახვენ,
ზოგით გაიტკობენ ყელსო.

ღვინობისთვე რო დადგება,
ბევრი გოგო დათხოვდესო,
მაყრიონიც მხიარულათ
ქვევრებს მოუღერენ ყელსო;
ხურდება ცეკვა-თამაში
სიმღერას იტყვიან ბევრსო,
მკვდრებსაც მაშინ შეუნდობენ,
აღღერძელენ მთას და ბარსო,
მოიგონენ სოფლის მუშებს,
ვინც ქვეყნისთვინ დებენ თავსო.

*) კაყებს

უწყლოთ, უპუროთ, უღვინოთ,
ჟამი აროდეს იწირვის,
მცირე მერცხლისა კლანჭითა
არწივი არ დაიჭირვის,
თუ კაცსა ღმერთი არ სწყალობს,
ცუდია, რასაც იჭირვის.

ოდეს კაცსა ღმერთი სწყალობს,
ციდან მოუვა წესია:
ნაფუძვარივით მოუვა,
თუნდ კლდეზე დაუთესია.

თემის გამტეხსა ვაშკაცსა
ნუ დაეღევა ჭირიო,
შეურცხვეს ყველგან უღვაში
და გაუშავდეს პირიო!

ავი პატარძლის ყოლასა
სახადი გიჯობს სახლშია:
ჯამ-ჭურჭელს ჩხუბი მოსვლია
წუნწუნშია და ლაფშია,
ქოთანი კარში მიტორავს,
ციცხვი კი იცემს თავშია.

ვა, ცუდი ცხენის ყოლასა!
უი, სულ უცხენობასა!
ვა, ცუდი ცოლის ყოლასა!
უი, სულ უცოლობასა!

ლამის-ყანელი ხუცესი
შემომეპარა ყურძენში,
კალთები შემოეგბირბლა,
მერე იყრიდა უბეში.

ჯოჯოხეთის ამბავს გეტყვი,
სათქმელათ საზარელია!
მეტადრე ცოდვიანისა
სულის ამოხდა ძნელია;
დედ-მამის მაგინებელსა
ეხვევა ჭრელი გველია,
ამხანაგის არ გამტანსა
ცეცხლს უდევს ენის წვერია,
მამულისა მოლაღატეს
პირ უჯის მორიელია!..

—
ნუ დასდევ ჭრელსა პეპელსა,
გაგიფრინდება, წაგივა,
არცარა ხორცი გიხორცებს,
ტყავი სულ არათ გაგივა.

—
ს—ხსა რჯული ვინ მისცა,
წიგნი ვინ დაუწერაო,
შაბათი ღამე აქამა, '
კვირა არ გაუთენაო.

—
დავეხსნათ ქირვეულობას,
სუფრას ნუ ავარევინებთ,
ნურც მეტსა ვეტყვით ერთმანეთს,
ნურც მეტსა დავალევინებთ.

—
ჩვენი გოგია გეშია
მოკაკულია წელშია,
თიაქარი მოსწოლია
ცოტა მარჯვენა ყურშია.

რა გენაღვლება იქროლოს
ზენა ქარმა და ქვენამა!
ეგებ ერთადა შეგვყაროს
ჩვენმა ბედმა და წერამა!

—

ამ რაზმაძიანთ გაბუამ
მთაზე წაიღო ორხელი,
ცხენი ჯეჯილში გაუშვა,
სოფელი ნახა ოხერი!
ანანურიდან მორბოდენ
სამი დამშეული მგელი,
ერთმანეთს ეუბნებიან:
„აგერ არის გაბოს ცხენი,
ორმა ტანი ვიწილადოთ,
ერთმა გავას გავჰკრათ ხელი,
ძუა გაბოს შეეუნახოთ,
საცერი აქვს მეტათ თხელი“.

—

მე ხომ ხობელი არა ვარ,
ცერცვი გავფინო ბანზედა?
მე ბერშუელი არა ვარ,
ბატონი მოვკლა კარზედა?
მე ხომ კირბლელი არა ვარ,
კურდღელს მივდიო კვალზედა?
მე ხომ ზერტელი არა ვარ,
ნიორი მედგას კარზედა?
გახლაეარ მეჯვრის-ხეველი
ნაქები გუთან-ხმაღზედა!

—

თახვის წამალი ასწავლეს,—
არ იშოვება ჩვენშია;
ვანო ტყავაძეს ჰქონია
ცოტა, დიდ სკივრის გვერდშია;
ადგა გოგია წაიდა,
ფული არ ჰქონდა ხელშია,
მივიდა—თანაც სირცხვილით
იხლაკნებოდა წელშია,
მორიდათ უთხრა ივანეს:
—„ჩავეარდი გლახა დღეშია,
რავარც მე ვიყო ავათა,
გაგიხდა ისე მტერია,
არის დასკენილი ორი თვე,
არ გამითბია კერია,
ქვეც მებათრება უფულოთ,
იმან დამისხა ფერია,
წამალს გთხოვ, მანდო ცოტა ხნით
ფული არ წამომყოლია“...
ამ სიტყვაზე შეიშმუშნა
ივანე გვერდზე მწოლია:
—„რა, ვუყო ჩემო გოგია,
ვერ მოგცემ გითხრა სწორია,
ფულის სიძვირე დავარდა,
ნუ გეგონება ქორია,
გავყიდე, რაც რამ გამაჩნდა:
ქათამი თხა და ღორია!..
გოგიამ უთხრა: „რათა ხარ
აგრე გამოყრუებული,
რომ უსაშველო ავათყოფს
მიშვებ სულ გაცრუებულის“;

რავარც ქე არ ხარ ყველასგან
გაქირდვით აბუებული,
თუ რამე მთხოვე, მეც შეგხვდე
მაგრე ყურ მოყრუებული
და უსაციქლო გაგიშვა
შენ კულ-ამოძუებული.

გამხიარულდი, ბუხარო,
უშეშობას ნუ სწუხარო!
არ გამოგიღვეთ შეშასა,
ჩვენ ნუ გგონივართ უხარო,
დაიგვიზგვიზე ნაკვერცხლათ,
გულჩახვეული ნუ ხარო,
ნახდისხან ჩემ ძმას ეხვეწე,
სულ ჩემს ამარა ნუ ხარო.

სიკვდილმა ჩამოიარა,
ობოლი დახვდა წინაო,
— „სიკვდილო მე წამიყვანე
ობლობა მამეწყინაო“.
— „ახლა რომ შენ წაგიყვანო,
ვინლა დაგრჩება შინაო,
არც გაქვს სანთელ-საკმეველი,
არცა სუდარი შინაო,
ერთი ზებერი დედა გყავს,
ისიც არა გყავს შინაო.
მინდა ქართლისკენ გადვიდე,
კაცი მიმიძღვის წინაო,
ცხრა ძმანი გამრავლებულან,
იმათი ნახვა მინდაო;

მინდა ისინი გავყარო,
ცალ-ცალკე მივცე ბინაო,
იქიდან რომ ჩამოვივლი,
მაშინ დამიხვდი შინაო.

ქვეყანაძემ დამპატიჟა,
ღვინო შემასვა ტკბილია,
აშკარაზე წამოვედი,
იქ მომეკიდა ძილია,
სადაც კარგი ჩრდილი ვნახე,
იქით წამეყო ცხვირია;
იმ ძილში გამომაცალეს
ჩემი ქამანჩა სტვირია...
ჩემი სტვირის მომპარავსა
დაუსივდეს ცხვირ-პირია,
დღეის სწორამდინ მენახოს
იმისი ცოლი ქვრივია,
ჩემი ძმისთვის მომეყვანოს
და გამეწიოს ლხინია,
რომ მზითევში მოყოლოდეს
ის ჩემი კრელი სტვირია!..

სია იმ პირთა, რომელთაც ეგზავნება «კრებული»

დ. ახალ-სენაკი

- 1 ქავთარაძე, ლევან მიხეილისძე (ძველ-სენაკში).
- 2 ჯორჯიკია ივანე (ს. ხობი).
- 3 თავართქილაძის წიგნის მალაზია
- 4 ქოჩაქიძე, თ'დი ვლადიმერ მანუჩარისძე
- 5 ყიფიანი სამსონ
- 6 ქავთარაძე ბესარიონ
- 7 ადამია, ნიკო
- 8 ქავთარაძე, ლევან
- 9 დადიანისა, კნ. კეკელა.
- 10 ძიმისტარიშვილი ს.
- 11 თუთბერიძე ნ.
- 12 მატარაძე ს.
- 13 ლიფონოვა, პახვალა როსტომის ძე.
- 14 კახიანისა, ნადეჟდა სერაფიონის ასული
- 15 ხოფერია, ივლიანე გაბრიელის ძე
- 16 ხოხია, ლევან ბურტყუს ძე
- 17 დადიშქელიანისა, კნ. ანეტა
- 18 გეგენავა, მურძაყან ეგნატეს ძე

ახალციხე

- 1 მღვდელი ივანე გვარამაძე
- 2 მეფისოვისა, მაგდალინა პეტრეს ასული
- 3 გამრეკელისა, მარიამ გრიგოლის ასული
- 4 ბურჭულაძე გრიგოლ
- 5 სახალხო ბიბლიოთეკა

სად. ალიკენტი

- 1 კლანდარიშვილი, გიორგი დავითის ძე

დ. აბაშა

- 1 ავალიანისა, ანნა ლუკას ასული
- 2 ბაბილუა, აექსენტი ისიდორეს ძე
- 3 ნარსია ანდრია
- 4 დოლიძე, ბაგრატ ივანეს ძე
- 5 კაჭარავა, სპირიდონ დიმიტრის ძე

სად. აქსტაშა

- 1 კიკნაძე, ივანე სვიმონის ძე
- 2 ჯავახიშვილი, ვლადიმერ მიხეილის ძე
- 3 გორდაძე მიხეილ
- 4 ელიკაშვილი ალექსანდრე
- 5 აზარიაშვილი მიხეილ

სად. ალაბაშლი

- 1 ცხვედაძე, მიხეილ გრიგოლის ძე
- 2 ვაშაკიძე, რაჟდენ ანდრიას ძე
- 3 ჯავახიშვილი, მიხეილ დიმიტრის ძე

ალექსანდროპოლი

- 1 დუმბაძე, სამსონ ანტონის ძე
- 2 ჟორჟოლაძე, ლავრენტი არქიპოს ძე

სად. აჯიკაბული

- 1 დედოფანი, პანტელეიმონ ისიდორეს ძე
- 2 გიორგობიანი, სერგეი გიორგის ძე
- 3 სილადაძე, სტეფანე სვიმონის ძე
- 4 გეგეშიძე, იასონ დიმიტრის ძე
- 5 სარჩიმელია, დავით გიორგის ძე
- 6 მინდაძე, მიშო დავითის ძე
- 7 მელივა, პროკოფი იესეს ძე
- 8 ნიკოლაიშვილი, პარმენ სიმონის ძე
- 9 გახელაძე, მიხეილ ანდრეას ძე

ახალ-ქალაქი

- 1 ალხაზიშვილი ილია
 - 2 შატბერაშვილი გიორგი
- 50

ასხაბადი

- 1 წერეთელი სამსონ
- 2 ბაბილუა ანტიპ

არგინო (უარსის ოლქი)

- 1 მაღრაძე, დავით როსტომის ძე
- 2 ასათიანი, ნიკოლოზ გაბრიელის ძე

სად. ბელაგორი

- 1 ორჯონიკიძე, სიმონ გიორგის ძე
- 2 კიკნაძე დასკალ
- 3 ვეფხვაძე ერმალოზ (ბლად. მღვდელი)

- 4 კიკნაძე, სპირდონ ანტონის ძე
- 5 კიკნაძე ალექსანდრე
- 6 კიკნაძე მელქისედექ
- 7 ლოლობერიძე, ივანე ზურაბის ძე

ბორჯომი

- 1 ნიკოლაიშვილი, დიმიტრი თედორეს ძე
- 2 ბონიავა, ალექსი ბეკოს ძე
- 3 ფეიქრიძე, მურმან გიორგის ძე

ბაჰო

- 1 შაფათავა, ანდრია იაგორის ძე
- 2 ლოლობერიძე, დავით ბესარიონის ძე
- 3 წერეთელი, სვიმონ სამსონის ძე
- 4 ჯორჯაძე, თ'დი დავით გიორგის ძე
- 5 კიკნაძე, ვლადიმერ სამსონის ძე
- 6 კახიანი, გარსევან როსტომის ძე
- 7 მიმინოშვილი, ერმალო კიმოთეს ძე
- 8 დადიანი, თ'დი იოსებ იულონის ძე
- 9 წერეთელი, თ'დი ალექსანდრე დიმიტრის ძე.

სად. ბარგუშეთი

- 1 სვანაძე, იოკიმე ალექსანდრეს ძე

ბათოში

- 1 ცეცხლაძე ნიკოლოზ
- 2 იმნაძე ანტონ
- 3 კაჭყაძე მოსე

- 4 იმნაძე, სერგეი ივანეს ძე
 - 5 მასხარაშვილი იაკინთე
 - 6 მიქელაიშვილი ალფესი
 - 7 კაკაბაძე ვასილ
 - 8 მუჯირი, ანტონ მაქსიმეს ძე
 - 9 კაკაბაძე, სარდიონ ალექსის ძე
 - 10 ანჯაფარიძე, თეოფილე კონსტანტინეს ძე
 - 11 ქურთოევი, იაკობ ივანეს ძე
 - 12 ვოლსკი, გრიგოლ იოსების ძე
 - 13 ელიავესი, მარიამ ივანეს ასული
 - 14 ნაკაშიძისა, კნ. სოფიო ნიკოლოზის ასული
 - 15 გურგენიძე, სპირიდონ ალექსანდრეს ძე
 - 16 კვანჭატირაძე, თომა გიორგის ძე
 - 17 ქადეიშვილი, სამუელ ოთარის ძე
 - 18 კაკაბაძე, ივანე ივანეს ძე
 - 19 ფილიპოვი, ფილიპე სვიმონის ძე
 - 20 კახიანი, რაჟდენ მიხეილის ძე
 - 21 დავითაშვილი, მიხეილ გაბრიელის ძე
 - 22 ჭეიშვილი, გერასიმე გლახუას ძე
 - 23 გალუსტოვი დ. ს.
 - 24 ბერძენიშვილისა და ლომინაძის მალაზია
 - 25 კლდიაშვილი, დავით სამსონის ძე
 - 26 საბაევი, ნიკოლოზ ანტონის ძე
- 100
- 27 ბერძენიშვილი, ექვთიმე სვიმონის ძე
 - 28 მჭედლიშვილი, ლევან ლუკიანის ძე
 - 29 მჭედლიშვილი, პავლე ლუკიანის ძე
 - 30 მესხი, ივანე სვიმონის ძე
 - 31 სურგულაძე, სილიბისტრო გაბრიელის ძე
 - 32 მხეიძე, კონდრატე არჩილის ძე
 - 33 მხეიძე, სეფე ივანეს ძე

- 34 დეკანოზიშვილი, ზაქარია ნიკოლოზის ძე
35 ჩხატარაიშვილი, მიხეილ ამბაკოს ძე
36 ფირალოვი, ვლასა ზაქარიას ძე
37 ქიქოძე, ლეონიდე სვიმონის ძე
38 ჭყონია, პავლე შერმანდინის ძე
39 მგელაძე, ყარამან ქაიხოსროს ძე
40 გრიგოლია, ლევან მაქსიმეს ძე
41 მგალობლიშვილი, ივანე კონსტანტინეს ძე
42 ელიავა, ნესტორ ბესარიონის ძე
43 დიღია, ვიქტორ ნიკოლოზის ძე
44 შანიძე, ნიკოლოზ ელიზბარის ძე
45 ენუქიძე, სვიმონ ზაალის ძე
46 ცეხონოვსკი, ილარიონ აბრამის ძე
47 აბაშიძე ვლადიმერ
48 დგებუაძე, ქსონტე ალექსანდრეს ძე
49 შერვაშიძისა, კნ. ნინო გრიგოლის ასული
50 გრიგოლია, ილარიონ გერმანის ძე
51 ქუთათელაძე, სარდიონ ლევანის ძე
52 საბახტარიშვილი, იასონ ბეჟუკის ძე
53 ეზოვი, პავლე იაკობის ძე
54 სიმონიშვილი ივანე
55 ელბაქიძე ლუკა
56 იმნაძე, ივანე ბესარიონის ძე
56 ქავთარაძე, ივანე ლუკას ძე

ბუხარა

- 1 ბახტაძე ვრასტი

სად. გომი

- 1 ამირაჯიბი, თ'დი ალექსანდრე ალექსანდრეს ძე
(ს. აბისში)
- 2 ფალავანდიშვილისა, კნ. მარიამ ივანეს ასული
(ს. ჰატაკა თამარაშენში)
- 3 ბაგრატიონ-დავიდოვი, თ'დი დავით ალექსანდრეს ძე
- 4 სიხარულიძე იორდანე
- 5 კონტრიძე ბენიამენ (მოხისის მღვდელი)
- 6 მღვდ. სვიმონ ნიკოლოზის ძე წერეთელი (ს. ვაჟა)

სად. გრაკალი

- 1 თარხანიშვილი, თ'დი მიხეილ ევგენის ძე
- 2 შერვაშიძე, თ. მიხეილ ელიზბარის ძე
- 3 ერისთავისა, კნ. მარიამ
- 4 ზაქარია გიორგის ძე თ'დი ჯავახიშვილი

გორი

- 1 აბაშიძე, თ'დი სვიმონ დიმიტრის ძე
- 2 ილურიძე, მიხეილ ივანეს ძე
- 3 ჩაჩანიძე, ივანე გრიგოლის ძე
- 4 ხარატაშვილი, ალექსანდრე სოლომონის ძე
- 5 ცერცვაძე, ალექსი ივანეს ძე
- 6 ნათიძე ნიკოლოზ (მღვდელი)
- 7 კავკასიძე დავით (ბჭად. მღვდ.)
- 8 ტატიევი ნიკოლოზ (ბჭად. მღვდ.)
- 9 სასულიერო სასწავლებლის მასწავლებელთა კორპორაცია
— 150
- 10 კორინთელი, დიმიტრი ივანეს ძე
- 11 ხუციევი ნიკოლოზ (მღვდ.)

- 12 ლომაური, ნიკოლოზ იოსების ძე
- 13 სანთლიკუდოვისა, ეკატერინე გარსევანის ასული.
- 14 კიასოვი, ლევან ქრისტეფორეს ძე
- 15 ლოლაძე, გრიგოლ დავითის ძე
- 16 მეჯვრის ხევის სახალხო ბიბლიოთეკა
- 17 ქიტიაშვილი, ალექსანდრე დიმიტრის ძე
- 18 გოგლიჩიძე, სვიმონ ჰაველეს ძე
- 19 ჟურული, ბაგრატ ბეგლარის ძე
- 20 ლაზრიევი, ივანე ივანეს ძე
- 21 გარაყანიძე, კონსტანტინე ზურაბის ძე
- 22 კალანდაძე, არსენ ივანეს ძე
- 23 ამილახერისა, კნ. ნინო კოსტანტინეს ასული
- 24 ბეგთაბეგოვი, თდი ივანე ავთანდილის ძე
- 25 ფანცხავა, რომანოზ სპირდონის ძე
- 26 რომანოვი, გიორგი რომანის ძე
- 27 მერაბიშვილი, ნიკოლოზ ალექსანდრეს ძე
- 28 ტატუხოვისა, ეკატერინე გრიგოლის ასული

სად. გერანი

- 1 ჯაიანი, კონსტანტინე დარისპანის ძე

გუდაუთი

- 1 ელენტი ლევან
- 2 თოფურიძე ამბაკო (მღვდ.)
- 3 ბაღდავაძე, გრიგოლ ესტატეს ძე
- 4 ხორავა, ტაგუ გრიგოლის ძე
- 5 რეკვავა, ანდრია დავითის ძე
- 6 ჯანაშია ნიკო

სად. დაღმამებლი

- 1 ჩიქოვანი, კალისტრატე მანუჩარის ძე
- 2 შათირიშვილი, ნოე ამბაკოს ძე

ღუშეთი

- 1 დედაბრიშვილი შიო
- 2 ხიმშიაშვილისა, კნ. ბარბაღე რაფიელის ასული

ღარუბანდი

- 1 მენაბღე ნესტორ

სად. ელისავეტოპოლი (განჯა)

- 1 დოლიძე, სოლომონ იესეს ძე
- 2 კალანდაძე, თეოფილე შვეარდენის ძე
- 3 გეთაშვილი, ვასილ გრიგოლის ძე
- 4 უშვერიძე, მიტროფანე ზაქარიას ძე
- 5 გოცირიძე, დავით გიორგის ძე
- 6 ყაზბეგი, სოლომონ დავითის ძე
- 7 გოგუაძე, სამუელ ილარიონის ძე
- 8 ზალდასტანოვი, გიორგი შერმაზანის ძე
- 9 კურხული, ზაქარია სოლომონის ძე
- 10 ჟორდანიას, იოსებ ბეთანის ძე
- 11 წერეთელი, დავით პარმენის ძე
- 12 მაჩაბელი, მიხეილ ალექსანდრეს ძე
- 13 ბაქრაძე, გიორგი ივანეს ძე
- 14 გოგობია, ივანე ჩერემეხის ძე
- 15 ცხვირავეშვილი, ნესტორ იაკობის ძე

- 16 ჩიქვანიძე, სამუელ დიმიტრის ძე
- 17 გოგებერიძე, იაგორ თომას ძე
- 18 ჭკუასელი, ილარიონ იესეს ძე
- 19 ნოღია, თეიმურაზ მარკოზის ძე
—200
- 20 ქუჩუკაშვილი, ივანე ნიკოლოზის ძე
- 21 პაპავა, ივანე სიკოს ძე
- 22 ჭეიშვილი, მაქსიმე საბას ძე
- 23 სიხარულიძე, ლევანტი იორდანეს ძე
- 24 ადგიშვილი, გრიგოლ გლახუნას ძე
- 25 გენძეხაძე, ერმილე ვასილის ძე
- 26 ხარაძე, ლუკა გიორგის ძე
- 27 სიხარულიძე, გრიგოლ ანტონის ძე
- 28 კანდელაკი სოფრომ
- 29 წიკლაური იოსებ
- 30 თოფურიძე, მიხეილ გრიგოლის ძე
- 31 ძიძიგური, ფილიპე მანუჩარის ძე
- 32 წურწუმია მერაბ.
- 33 მესხიფვი, გიორგი პეტრეს ძე

სად. ევლასი

- 1 ცქიტიშვილი, ტარასი ზურაბის ძე
- 2 კახაძე, სტეფანე დიონისის ძე
- 3 მესხი, იოველ სპირიდონის ძე
- 4 ცხომელიძე გიგო

სად. ვარვარინო

- 1 ბოკერია, დავით სვიმონის ძე
- 2 გედევანიშვილი, სიმონ ნიკოლოზის ძე
- 3 ლალიძე, სიმონ დავითის ძე

მარშაზა

1 ჩერქეზიშვილი, თ'დი ალექსანდრე ივანეს ძე

კავკაზი

- 1 კახიძე, ტიტე ბენედიქტეს ძე
- 2 ჭიჭინაძე, ალექსი ბესარიონის ძე
- 3 გუბნელოვი, ივანე თედორეს ძე
- 4 მოზდოკელაშვილი იოსებ ვასილის ძე
- 5 პაპოვი, სტეფანე იაკობის ძე
- 6 ევანგულოვი ბულდან
- 7 ჩითაშვილი ივანე
- 8 ელერდოვი, ისიდორე ზაქარიას ძე
- 9 მესხიშვილი, ზაქარია სიმონის ძე
- 10 ბარათაშვილი, გიორგი ბესარიონის ძე
- 11 ბარახუსტოვი იოსებ
- 12 ჯონჯოლაძე, გიორგი ივანეს ძე
- 13 ილურიძე ივანე
- 14 სხირტყლაძე სპირიდონ
- 15 გუბნელოვი, ივანე თედორეს ძე (ორი ეგზემპ.)

ზუზდიდი

- 1 შენგელაია ევგენი (ბლად. შდვდ.)
- 2 ასათიანი, ნიკოლოზ საყვარელის ძე
- 3 ბერიძისა ეკატერინე
- 4 აბესაძე, სპირდონ მარკოზინ ძე
- 5 გოციურიძე, ვარლამ ლუარსაბის ძე
- 6 გელოვანისა, კნ. მარიამ
- 7 ქანღარია, ანტონ გიორგის ძე

თელავი

- 1 ფშავლიშვილი გრიგოლ
- 2 ბერ-მონაზონი ნიკიტორე (შუამთის მონასტრისა)
- 3 ბერ-მონაზონი კირილე (აწყვერის ეკლესიისა)
- 4 ხირსელოვისა, მარიამ დავითის ასული
- 5 ზარაფოვისა, სოფიო პაატას ასული
- 6 ზარიძე, ივანე (მღვდ.)
— 250
- 7 ერისთავისა, კნ. ეკატერინე ალექსანდრეს ასული
- 8 მაყაშვილისა, კნ. ანნა რევაზის ასული
- 9 მაყაშვილი, თდი დიმიტრი ივანეს ძე
- 10 ჯორჯაძე, თდი იორამ იოსების ძე
- 11 ანდრონიკაშვილი, თდი იოსებ ზაქარიას ძე
- 12 ცისკარიშვილი, დიმიტრი გაბრიელის ძე
- 13 აბელოვი, დავით გრიგოლის ძე
- 14 ვახვახიშვილისა, კნ. მარიამ ესტატეს ასული
- 15 ომიანიძე, სამსონ შიოს ძე
- 16 გლურჯიძისა, ალექსანდრა ვასილის ასული
- 17 სულხანიშვილი, ნიკოლოზ პაატას ძე
- 18 კოლელიშვილი ივანე
- 19 „ობშჩესტვენოე სობრანიე“
- 20 გოგნივეისა, პელაგია როსტომის ასული
- 21 გებტმანი, მარიამ ზაქარიას ასული.
- 22 ანდრონიკაშვილი, თდი იოსებ ზაქარიას ძე

თიონეთი

- 1 სახალხო ბიბლიოთეკა
- 2 გოციურიძე ვარდენ
- 3 ჯავახიშვილი, ლუკა ანტონის ძე

- 4 ვაჩნაძისა, კნ. ივლიტე მიხეილის ასული
- 5 ჯანდიერიშვილისა, კნ. ქეთევან
- 6 ფიცხელაური, ილია ეგნატეს ძე
- 7 ცისკარიშვილი იოსებ
- 8 გოჯიაშვილი, ალექსანდრე გიორგის ძე
- 9 ოზიაშვილი იოსებ
- 10 ბაძაშვილი იოსებ

თბილისი

- 1 ილუმენი კირიონი
- 2 მამაცაშვილი, ქრისტეფორე იოსების ძე
- 3 პაპიტაშვილი ნიკოლოზ
- 4 ვაჩნაძე, თ'დი რევაზ ქაიხოსროს ძე
- 5 გურული, ფილიპე პავლეს ძე
- 6 ჯავრელოვი, სოლომონ ესტატეს ძე
- 7 მაისუროვისა ანნა
- 8 სავანელი, ალექსანდრე ივანეს ძე
- 9 მაჭავარიანი, პეტრე სამსონის ძე
- 10 თოროშელიძე, მალაქია გიორგის ძე
- 11 ჩამახოვისა ეფემია
- 12 მეთაფოვი, პატრი ვასილი
- 13 ლაშხი, ალექსანდრე ივანეს ძე
- 14 ქუთათელაძე არისტო
- 15 მოლოდინოვი ალექსანდრე
- 16 ჩხარტიშვილი ესტატე
- 17 ესებუა, პეტრე საველის ძე
- 18 ქართველიშვილი, გიორგი დავითის ძე
- 19 გოგიტიძე, ნიკოლოზ გიტოს ძე
- 20 იოსელიანი, გიორგი ნიკოლოზის ძე
- 21 ცხვედაძე, ნიკოლოს ზებედეც ძე

- 22 კახიანი კოწია
- 23 აღნიაშვილი ლალო
- 24 კახეთელიძე, ივანე ონისეს ძე
— 300
- 52 მახარობელიძე, იოსებ დიმიტრის ძე
- 26 მირიანაშვილი, ალექსი ივანეს ძე
- 27 „საბალოსნო საზოგადოება“
- 28 ჩეხრეკიძე, მიხეილ ნასყიდას ძე
- 29 კირვალიძე ილიკო
- 30 გიორგობიანი, ილიკო გრიგოლის ძე
- 31 არხიმანდრიტი ლეონიდე
- 32 შოშივეი სოლომონ (ბღაღ. მღვდ.)
- 33 ფურცველაძე, ერეკლე ესტატეს ძე
- 34 გომართელი, ვიქტორ ნიკოლოზის ძე
- 35 ჯაფარიძე, ილია ალექსის ძე
- 36 მალაღიშვილი, გრიგოლ გრიგოლის ძე
- 37 ანდრიაშვილი, სოლომონ ანტონის ძე
- 38 ნანობაშვილი გიორგი
- 39 გოგებაშვილი, იაკობ სვიმონის ძე
- 40 თოიძე ალექსანდრე
- 41 გოგოლაშვილი, სვიმონ პავლეს ძე
- 42 თუთაევი ალალო
- 43 თარხნიშვილი, თქლი იოსებ რევაზის ძე
- 44 ფერაძე, ილია ივანეს ძე
- 45 თაყაიშვილი, ექვთიმე სვიმონის ძე
- 46 მუხრანბატონი, თქლი კონსტანტინე ივანეს ძე
- 47 „ივერია“
- 48 „კვალი“
- 49 „კავკაზი“
- 50 „ნოვოე ობოზრენიე“
- 51 „თბილისის ლისტოკი“

- 52 ორბელიანისა, კნ. ნინო
53 ერისთავი, თ'დი რაფიელ
54 აბაშიძისა, კნ. პუპი
55 მაჩაბელი, თ'დი ივანე გიორგის ძე
56 როსტომაშვილი, ივანე პავლეს ძე
57 ეპისკოპოსი, ყ'დ-სამღვდელო ალექსანდრე
58 ლულაძე, ანდრია სოლომონის ძე
59 მესხი, კონსტანტინე სიმონის ძე
60 დიასამიძე, თ'დი გრიგოლ ნიკოლოზის ძე
61 გუნცაძე, ირაკლი ალექსანდრეს ძე
62 სირაძე იასონ
63 ჩერქეზიშვილი, ვასილ ნიკოლოზის ძე
64 როინაშვილი, ალექსანდრე სოლომონის ძე
65 პაპიტოვი, გრიგოლ ნიკოლოზის ძე
66 სოხაძე სვიმონ
67 დეკანოზიშვილი, ალექსანდრე გრიგოლის ძე
68 მაჩაბელი, თ'დი ვასილ გიორგის ძე
69 ჯაფარიძე, ერასტი თეიმურაზის ძე
70 ნიჟარაძე, იოსებ პატას ძე
71 ჩხეიძე, ჩიტო ალექსის ძე
72 ქავთარაძე ქაიხოსრო
73 „ცნობის ფურცელი“
74 ნანობაშვილისა, ნატალია თომას ასული
— 350
75 ბარათაშვილისა, კნ. ბარბაღე გიორგის ასული
76 მერკვილაძე, იოსებ ნიკოლოზის ძე
77 ჩიკვაძე ნიკო
78 ჯუმუხაძე გ.
79 ბარბაქაძე, იოსებ ბეჟანის ძე
80 არხიმანდრიტი ბერძნისა ნიკიფორე
81 კალანდაძე, იოსებ ივანეს ძე

- 82 აბრამიშვილისა ელისაბედ
- 83 გაგუა, ივანე უჩაიას ძე
- 84 მონაგაძე, ქრისტესია ნიკოლოზის ძე
- 85 სამთელაძე ისიდორე
- 86 ხუციშვილი, გიორგი აბრამის ძე
- 87 ზაალიშვილი, გიორგი ნიკოლოზის ძე
- 88 ერგემლიძე ვახტანგ
- 89 მაქავეარიანი, დავით პაატას ძე
- 90 ფირცხალაძე ალექსანდრე
- 91 ქელიძე, სვიმონ სოსიას ძე
- 92 წერეთელი, პავლე სვიმონის ძე
- 93 სოხაძე, კოსტა გაიოზისძე
- 94 ჯაფარიძე, ილია კონსტანტინეს ძე
- 95 შავდია, მელიტონ მანუჩარის ძე
- 96 ჯუმბაძე, კოსტანტინე ტირონის ძე
- 97 სირაძე, იაკობ ლუკას ძე
- 98 მახარობლიძე, სვიმონ დიმიტრის ძე
- 99 ჯიოშვილი რაჟდენ
- 100 კიწმარეიშვილი, ვარლამ იესეს ძე
- 101 ქუმასიშვილი, ვასილ გრიგოლის ძე
- 102 ჩახავა მაქსიმე
- 103 ერქომაიშვილი, გრიგოლ ლუკას ძე
- 104 ხაქაპურაძე, ნესტორ ივანეს ძე
- 105 ჩალაძე, მიხეილ ივანეს ძე
- 106 დოლიძე, ალექსი ბეჟანის ძე
- 107 სალაყაია, ონისიმე დავითის ძე
- 108 ხელაძე, ლუარსაბ დიმიტრის ძე
- 109 მჭედლიშვილი სოსიკო
- 110 კიკნაძე მიხეილ
- 111 მერკვილაძე, ნოშრევან ნიკოლოზის ძე

- 112 კეცხოველი ვანო
- 114 სხირტლაძე გიორგი
- 115 ჯაჯანაშვილი, სამსონ მიხეილის ძე
- 116 ლორთქიფანიძე, გიორგი პავლეს ძე
- 117 ციმაკურიძე, გიორგი მიხეილის ძე
- 118 სანადირაძე, გრიგოლ ტარიელის ძე
- 119 კირვალიძე, ვასილ ივანეს ძე
- 120 გრიგორიანცი კარაპეტ
- 121 მეტრეველი, ნიკოლოზ ივანეს ძე
- 122 სილაქაძე გრიგოლ
- 123 გაჩეჩილაძე ლავრენტი
- 124 ციციშვილი, კნ. სოფიო ირაკლის ასული
- 125 მკერვალიშვილი ილიკო
- 126 მესჩერსკისა, მარიამ ესტატეს ასული
- 127 საპიცკისა, ელისაბედ სოლომონის ასული
- 128 ჩინჩალაძე, ტარასი ომანის ძე
- 129 ქარუმიძე, ნიკოლოზ დავითის ძე
- 130 ჩოდრიშვილი მიხეილ
- 131 ქაჯაია ილიკო
- 132 თოხაძე იოსებ
- 133 სათაყვად-აზნაურო სკოლა
- 134 მთვარელიშვილი ნიკო
- 135 კარიჭაშვილი დავით
- 136 რატიშვილი ივანე
- 137 თარხანიშვილი ნიკო
- 138 აღლაძე გიორგი
- 139 მგალობელიშვილი იოსებ
- 140 ჯაჯანაშვილი რაჟდენ
- 141 ჩხიკვაძე ზაქარია
- 142 ნათაძე ალექსანდრე

- 143 ცინცაძე კალისტრატე (მღვდელი)
144 ჯვარიშიშვილი ათანასე
—400
145 გედევანიშვილი ვლადიმერ
146 „წერაკითხვის გამავრცელებელი საზოგ.“
147 ლოლობერიძე, ნიკოლოზ ბესარიონის ძე
148 ქიქინაძე, ვარლამ იოსების ძე
149 გაბაშვილისა, ეკატერინე რევაზის ასული
150 მესხიევისა, ოლღა ნიკოლოზის ასული.
151 სარაჯოვი, სოლომონ პეტრეს ძე
152 ვაჩნაძე, თ. რევაზ ქაიხოსროს ძე (ორი ვგზ.)
153 მელიქიშვილი, იოსებ გრიგოლის ძე
154 მათიაშვილი, ნიკოლოზ ზაქარეას ძე
155 ყიფიანი პეტრე.
156 ერისთავი, სეფე კოსტანტინეს ძე.
157 ოცხელი, სემონ ივანეს ძე.
158 მჭედლიძე, ვასილ ანდრეას ძე.
159 მანსვეტოვი, იაკობ ალექსანდრეს ძე.
160 კვაჭაძე ექვთიმე.
161 ისარლოვი, იაკობ პეტრეს ძე.
162 ჭყონია იოსებ.
163 ბურიკინი, ანდრია ივანეს ძე
165 ფორაქოვი, რომან დავითის ძე.
165 ჯამბაკურ-ორბელიანისა, კნ. მარიამ ვახ-
ტანგის ასული.
166 შერვაშიძისა, კნ. მარიამ დავითის ასული.
167 დემურეასი, მარიამ ივანეს ასული.
168 მამინაიშვილი იაგორ
169 მგალობელიშვილისა ნინო
170 ჯაფარიძე, ივანე ნიკოლოზის ძე.
171 კარგარეთელი, კონსტან. (არქი-დიაკონი)

- 172 კუტივაძე, თეიმურაზ პავლეს ძე
173 კახეთელიძე, სერგო იაკობის ძე.
174 ბაღდუევი პეტრე.
275 ვაშაკიძე, ბართლომე ვასილის ძე.
176 ჩუბინიძე მელიტონ.
177 ლეგრანი, ანტონ კარლოს ძე.
178 მესხი მიხეილ.
179 ჭიჭინაძე ზაქარია.
180 მამაცაშვილი, კონსტანტინე ქრისტეფო-
რის ძე
181 გძელიძისა, მარიამ ივანეს ასული.
182 ამირაჯიბი, თ. სოსიკო.
183 სარაჯიშვილი, დავით ზაქარიას ძე.
184 ხაფთასი, ლუკა ნიკოლოზის ძე.
185 არჯევანიძე, ნიკოლოზ ივანეს ძე.
186 ფარნიაშვილი ალექსანდრე.
187 ელიოზიშვილისა, ელენე გრიგოლის ასული
188 ჩოლოყაშვილი, თავ. ბიძინა.
189 ხიმშიაშვილი, თავ. დიმიტრი.
190 ცომია, კონსტანტინე პავლეს ძე.
191 გვარამია პავლე.
192 ქუჩუკაშვილი შიო.
193 მირზაშვილი, ალექსანდრე გიორგის ძე.
194 გურამიშვილი, გიორგი მიხეილის ძე.
—450
195 ჩოლოყაშვილისა, კნ. ანასტასია.
196 ასათიანი, მიხეილ მიხეილის ძე.
197 ჭავჭავაძე გიორგი.
198 ჭავჭავაძე, თ. ილია გრიგოლის ძე.
199 სახალხო ბიბლიოთეკა.
200 ანდრიაშვილი, ნორიოს მღვდელი

- 201 იესევა, შიო ისიდორეს ძე
202 მელიქიშვილისა, კნ. ალექსანდრა მაკარის
ასული
203 თარხნიშვილისა, კნ. ბარბალე მაკარის
ასული
204 ყიფიანი ფილიმონ
205 ანანიაშვილი, ილია პავლეს ძე
206 გვახარია, დავით გრიგოლის ძე
207 შართავა იოსებ
208 ლორთქიფანიძისა, კნ. ბარბალე ნიკო-
ლოზის ასული

ირაკობისკი (ციმბირში)

- 1 ტურსკია, ყარამან გრიგოლის ძე.
2 ონანიშვილი, ნიკოლოზ სოლომონის ძე.
3 ჩიქოვანი ლევან.
4 ნაჭყეზია სვიმონ.
5 ხარბედია ანტონ.
6 საბაშვილი ასლან.
7 ბაქრაძე გიორგი.
8 დადიანი პლატონ.
9 ნეობრეტანსკი, ალექსანდრე ხარლამპის ძე.
10 პეტრიაშვილი ალექსი.

ძ. იურიევი (დიფლ. გუბერნია)

- 1 ქართველი სტუდენტები

იალტა

- 1 ნიკიტის სასწავლებლის ქართ. მოწაფეები

კახი (ზაქათაღის ოღჭი)

- 1 ფურცელაძე ბესარიონ (მღვდელი).

პარაკლისი (ერეგნის გუბერნია)

- 1 კიჭინაუა მალაქია გიგოს ძე.

კაკაბეთი.

- 1 გაჩეჩილაძე ალექსანდრე.
- 2 მატათიევი ალექსანდრე (მღვდელი)
- 3 ჩერქეზიშვილისა, კნ. დარია სვიმონის ასული
- 4 ჩოლოყაშვილი, თდი ლუარსაბ ივანეს ძე.

სად. კრიშსკაია (უგუბანის მხარე)

- 1 დვალიშვილი ალექსი.

სად. კასპი.

- 1 ერისთავი, თავ. ალაქსანდრე ნიკოლოზის ძე.
- 2 ყაზბეგისა, ელისაბედ ნიკოლოზის ასული.

სად. კრასნოვოდსკი. (ზაქათაღის მხარე)

- 1 ჩარგეიშვილი, კაპიტონ პეტრეს ძე.
- 2 დანელია, იაკობ პეტრეს ძე.

კიევი

- 1 ზაბუნძე, იოსებ გიორგის ძე.
- 2 კიევის ქართველი სტუდენტები

კოსტანტინოპოლი

- 1 მიშელ ანდრიას
- 2 ფილიპოვი ალექსანდრე.

დ. ლანჩუთი

- 1 საბაშვილი, ივანე ნიკოლოზის ძე.
- 2 ლანჩუთის სამკითხველო
- 3 გეგეჭკორი აკაკი.
- 4 ქავთარაძე, ივლიანე ალექსანდრეს ძე.

ლენეორანი

- 1 ცინცაძისა ბარბალე.
- 2 სარალიძე, გიორგი ნიკოლოზის ძე.

ლაგოდესი. (სიდნ. მაზრა)

- 1 დონჯაშვილი მიხეილ (პოლკის მღვდელი.)

ლიონი.

- 1 ქვარიანი სიმონ.

მიხაილოვო (ხაშუკი)

- 1 კიკნაძე, ილარიონ არჯევანის ძე.
- 500
- 2 ცინცაძე, ირადიონ გიორგის ძე.
 - 3 ციბაძე, ანტონ თევდორეს ძე.
 - 4 ლოლაძე, ისმაილ ყაფლანის ძე.
 - 5 სარაული, გრიგოლ ზაქარიას ძე.
 - 6 ცაგურია, ბესარიონ ბატას ძე.
 - 7 ამაშუყელი, მელიტონ ივლიანეს ძე.
 - 8 ცქიტიშვილი, ალექსანდრე ყარამანის ძე.
 - 9 კვალაშვილი, გრიგოლ დიმიტრის ძე.
 - 10 სვანიძე, სვიმონ პეტრეს ძე.

- 11 ხარაძე, თომა მურდაყანის ძე.
- 12 ხარაძე, ელფეთერ ბეჟანის ძე.
- 13 ჭანტურაია, ილარიონ ალექსანდრეს ძე.
- 14 იაშვილი, ალექსანდრე მურდაყანის ძე.
- 15 რიქამაძე მალხაზ.
- 16 სუხიაშვილი, ზემო ჭალის მღვდელი
- 17 ფანცულაია იოსებ
- 18 ბარამიძე ალექსი.
- 19 მახარაშვილი, დიმიტრი პავლეს ძე.
- 20 სიჭინავა, ლევან ძოკიას ძე.
- 21 თურმანიძე, მაქსიმე დიმიტრის ძე.

მოსკოვი.

- 1 ხახანშვილი, ალექსანდრე სოლომონის ძე.
(პროფეს.)
- 2 ქართველი სტუდენტები

სად. მოლითა

- 1 კურცხალია, პავლე იოსების ძე.
- 2 ზუმბულიძე, ილია ალექსანდრეს ძე.
- 3 ვეფხვაძე ფარნაოზ (მღვდელი.)
- 4 ყიფიანი, რომანოზ გიორგის ძე.
- 5 შენგელია, მიხეილ პავლეს ძე.
- 6 შატბერაშვილი, ნიკოლოზ ბესარიონის ძე.
- 7 ჩიტაძე, სერგეი ივანეს ძე,

სად. მარელების

- 1 გორგაძე, იაკინთე იოსების ძე (მღვდ.)
- 2 ანთაძე კონსტანტინე (მღვდელი)

სად. მუკუზანი. (კახეთში)

- 1 ჩოლოყაშვილი, თ. მიხეილ ჯიმშერის ძე.
- 2 კარბელაშვილი პოლიევქტი (მღვდ.)
- 3 ქავჭავაძე, თავ. დიმიტრი იოსების ძე.

სად. მიუსუსლი.

- 1 ცომაია, საჩინო იოსების ძე.

მცხეთა

- 1 მარტოლეკიშვილი, პეტრე ზაქარიას ძე.
- 2 სახალხო ბიბლიოთეკა

ნახევანი (ერევნის გუბერნია)

- 1 ბაღრიძე, გიორგი ივანეს ძე (ექიმი.)
- 2 სირაძე მალაქია

ნუსა.

- 1 ბაქრაძე, სპირიდონ იოსების ძე.

სად. ნატანები

- 1 ბოლქვაძე იაგორ.
- 2 ნაკაშიძისა, კნ. ბრილიანტი გიგოს ასული.

სად. ნიგოიტი

- 1 მაჭუტაძისა, კნ. ანასტასია პეტრეს ასული
- 2 მაჭუტაძისა, კნ. ელისაბედ მელიტონის ასული

ონი (რაჭა)

- 1 კიკინაძე, ივანე ფარსადანის ძე.
- 2 სოხაძე კონდრატე.
- 3 გელოვანი, თავ. ქაიხოსრო.
- 4 შარაბიძე, ალექსანდრე (მღვდ.).
- 5 მაჭარაძე, არქიპო.

ოღმესა.

- 1 პეტრიაშვილი ვასილ (პროფ.)
— 550
- 2 მელიქიშვილი, პეტრეგრიგოლისძე (პროფ.)
- 3 ჯაყელი სიმონ.
- 4 ქართველი სტუდენტები.

ოზურგეთი.

- 1 თავართქილაძე, კონსტანტინე ჩითანის ძე.
- 2 კიჭინაძე ტარასი.
- 3 ვადაჭკორია არსენ (ფერმალი)
- 4 მამინაიშვილი, ვვტისი ბესარიონის ძე.
- 5 მენაბდე სპირიდონ.
- 6 წუწუნავა რაქდენ.
- 7 ქადეიშვილი პეტრე.
- 8 თხილაიშვილი სოლომონ.
- 9 ხუნდაძე ვასილ.
- 10 გურიელისა, კნ. ნინო კაციას ასული.
- 11 ოზურგეთის სახალხო ბიბლიოტეკა.
- 12 გოგიტიძე, იოსებ ქაიხოსროს ძე.
- 13 კალანდაძე ბესარიონ.
- 14 ასკანის სახალხო ბიბლიოთეკა.
- 15 თავართქილაძე სილიბისტრო
- 16 ყაზაიშვილისა, სოფიო დავითის ასული
დ. ოჩეხჩიკი. (სოხუმ. ოჯქი.)

- 1 ასათიანი მიხეილ (მღვდ.)

დ. ოლთისი.

- 1 ხოშტარია, დიმიტრი თომას ძე.

პიატიგორსკი.

- 1 ჩითაევი სპირდონ
- 2 ი. ხოტივარი (აფთექაჩი)

პეტერბურლი

- 1 ცაგარელი, ალექსანდრე ანტონის ძე (პროფ.)
- 2 მარტი ნიკოლოზ (პროფ.)
- 3 ნაკაშიძე, თავ. ივანე.
- 4 პეტერბურლის კბილის საექიმო კურსების მოწაფეები.

სად. რიონი

- 1 ტყეშელაშვილი, ირაკლი გრიგოლის ძე

სტავროპოლი

- 1 ჭყონია, მიხეილ სვიმონის ძე
- 2 ფხაკაძე, იაკობ ივანეს ძე
- 3 ჯორჯაძე, თავ. ვასილ ნიკოლოზის ძე
- 4 თვალჭრელიძე, ანტონ ივანეს ძე
- 5 კეიშვილი, სიმონ ზაქარიას ძე
- 6 ალაიშვილი, მიხეილ ტიმოთეს ძე
- 7 ანდრონიკაშვილი, თ. ლეონ გაბრიელის ძე
- 8 ლაგაზიძე, იოსებ ლონგინის ძე

სოხუმი.

- 1 კვიციანიძე ენუქ.
- 2 სიჭინავა ნ.
- 3 კაქარავა. ე. პ.

სად. სალოღლი.

- 1 ანთაძე, ნიკოლოზ ოთარის ძე.

სიღნაღი.

- 1 თუქუშაშვილი გ. (მღვდელი.)
- 2 ნადირაძე გ. ა.

- 3 ნადირაძე დიმიტრი.
 - 4 ბარნაბოვი, ალექსანდრე აბრამის ძე.
 - 5 ანდრონიკაშვილისა, კნ. ნინო სოლომ.
ასული.
 - 6 მაღალაშვილი, კონსტანტინე დავითის ძე.
 - 7 ჩოლოყაშვილი, მიხეილ სოლომონის ძე.
 - 8 ვაჩნაძე, თ. დავით იოსების ძე.
 - 9 ვაჩნაძე, თქდი ალექსანდრე ივანეს ძე.
 - 10 ჯაფარიძე, კონსტანტინე ივანეს ძე.
- 600
- 11 გარსიევი, იპოლიტე იაკობის ძე.
 - 12 ჩოლოყაშვილი, თავ. დავით კონსტანტ. ძე
 - 13 ნასიძე, ივანე გიორგის ძე
 - 14 მჭედლოვი, ნიკოლოზ მალაქიას ძე
 - 15 ტყავაძე, გიორგი იესეს ძე
 - 16 ხელაევი, ვლადიმერ ნიკოლოზის ძე
 - 17 ალადოვი, სტეფანე დავითის ძე
 - 18 კურცხალია, სოლომონ გრიგოლის ძე
 - 19 კარდენახის ბიბლიოთეკა

საჩხერა.

- 1 წერეთლისა კნ ელისაბედ გიორგის ასული.
- 2 ჩხეიძე, ყარამან ტარიელის ძე
- 3 წერეთლისა, კნ. ნინო ალექსანდრეს ასული.
- 4 წერეთელი, თავ. გიორგი დავითის ძე
- 5 აბაშიძე, ილია ზურაბის ძე
- 6 მაჩაბელი, თავ. ანემპოდისტე იესეს ძე
- 7 წერეთელი, თ. დავით როსტომის ძე
- 8 ღამბაშიძე, იასონ ხარიტონის ძე
- 9 წერეთელი, თავ. ამირილონ გრიგოლის ძე
- 10 წერეთელი, კნ. ანნა როსტომის ასული
- 11 იურკევიჩი, ვიქტორ ნიკოზის ძე

სამტკედია.

- 1 სტურუა, ნიკოლოზ ესტატეს ძე
- 2 კოპალეიშვილი ანდრია.

სედლეცი

- 1 ტყავაძე (ზოდზორჭივი)

სართიჭალა.

- 1 საგარეჯოს სახალხო ბიბლიოთეკა.
- 2 კაპანაძე, ანდრია ივანეს ძე

სად. საზირი.

- 1 ნადირაძე, ილია პავლეს ძე

სურამი

- 1 სურამის სასოფლო ბიბლიოთეკა.

ტემრიუკი

- 1 ბაქრაძე, მიხეილ ქაიხოსროს ძე

სად. უჯარა.

- 1 ჩარკვიანი, ალექსანდრე ნიკოლოზის ძე
- 2 მცმარიაშვილი, პეტრე ვენატეს ძე

ფასანაური. (კავკავის გზა.)

- 1 დავიდოვი ზაქარია (ბლალოჩინი მღვდ.)

ზოთი.

- 1 ბერაია, იოსებ კონსტანტინეს ძე
- 2 თურქია, მიხეილ ლევანის ძე
- 3 ქადეშვილი, მიხეილ საყვარელის ძე
- 4 წერეთელი, თომა ალექსანდრეს ძე
- 5 კახრეიძე, იოსებ ივანეს ძე
- 6 კილურაძე, ეფრემ სტეფანეს ძე
- 7 ლაბარტყავა ფარნაოზ
- 8 ხოქოლავა, გიგო თეიმურაზის ძე
- 9 ანდლულაძე, კონსტანტინე ნიკოლოზის ძე
- 10 ზამთარაძე, იოსებ მაქსიმეს ძე
- 11 გაგუა, ავქსენტი ერასტის ძე.
- 12 ცეცხლაძე, ბესარიონ კონსტანტინეს ძე
- 13 ხოშტარია, ეკატერანე ბეჟანის ასული.
- 14 აღანია, მიხეილ ანდრიას ძე
- 15 დიდია გიგო.
- 16 ლოლუა, ანდრია დავითის ძე
- 17 მგელაძე, ალფეზ საბას ძე
- 18 თოფურიძისა, ლიუდმილა ივლიანეს ასული
- 19 ბრელიძე, რაჟდენ ესტატეს ძე
- 650
- 20 კუკუტია, ბახვა ტოტას ძე
- 21 საბაშვილი, ივანე გრიგოლის ძე
- 22 ცალქალამანიძე, გრიგოლ ილიას ძე
- 23 ფირალოვი, ვასილ სტეფანეს ძე
- 24 ახოზაძე, ვლადიმერ ანტონის ძე
- 25 ეპისკოპოსი გურია-სამეგრელოისა,
ყდ სამღვდელი გრიგოლი.
- 26 მაქაროვი, გრიგოლ (დეკანოზი)
- 27 ტულუშისა, ალათი ნიკოლოზის ასული.

- 28 გაბუნასი, პელაგია დავითის ასული
- 29 საბახტარიშვილი, ანდრია ბეჟანის ძე
- 30 გოგიბერიძისა, ანნა ლუარსაბის ასული.
- 31 ქავთარაძისა, პარასკევა სამსონის ასული.
- 32 ხოქოლაეა, ანდრია ივანეს ძე
- 33 ხოფერია, კონდრატე ივანეს ძე
- 34 სარჯვალაძე ნიკოლოზ
- 35 კაჭყაძე ივანე (მღვდ.)
- 36 სამხარაძე ნიკოლოზ (მღვდელი)
- 37 გუგუშვილი, ალექსანდრე დიმიტრის ძე
- 38 მიქაბერიძე, კონსტანტინე იოსების ძე
- 39 ყრუაშვილი, ლუარსაბ მიხეილის ძე
- 40 ნიკოლაძე, ნიკოლოზ იაკობის ძე
- 41 ინოსარიძე, კონდრატე ექვთიმეს ძე
- 42 ქინქლაძე, გიორგი გრიგოლის ძე
- 43 ფანცხავა, იაკობ სპირდონის ძე
- 44 ბერეჟიანი, სევასტი ელიზბარის ძე
- 45 საბახტარიშვილი, გიორგი ალექსანდრეს ძე
- 46 ანდლულაძე, მიხეილ გიორგის ძე
- 47 გვარამაძე, ილია სოლომონის ძე
- 48 ჟღენტი, აფრასიონ გულვანის ძე
- 49 ჭოჭუა, სოლომონ სპირდონის ძე
- 50 ბერეჟიანისა, ნინო ნიტოფოს ასული.
- 51 გეგელაშვილი ნოე
- 52 ქართველიშვილი ნიკო
- 53 კუცია, ბესარიონ საველის ძე
- 54 გუგუნავა, ირაკლი კონსტანტინეს ძე
- 55 ყანჩაველი, ივანე ბესარიონის ძე.
- 56 თურქია, ეგნატე თედორეს ძე
- 57 ცალქალამანიძე იაკობ

- 58 ჩხარტიშვილი, ალექსანდრე ლევანის ძე
- 59 ურუშაძე, პეტრე გიორგის ძე
- 60 ჟღენტო, იოსებ თეიმურაზის ძე
- 61 ქოქუა, სოლომონ სპირიდ. ძე (ორი ეგზ.)
- 62 მოქია, სტეფანე როსტომის ძე
- 63 გოგავა, ვასილ ანტონის ძე
- 64 ნადირაძე, მიხეილ ბესარიონის ძე
- 65 შათათავა, ვლადიმერ ბიჭინას ძე
- 66 ბოხუა გრიგოლ
- 67 ქავთარაძე ყარამან
- 68 ნიკოლაიშვილი, სევესტი ივანეს ძე
- 69 კილურაძე, სილევან ივანეს ძე
- 700
- 70 მამალაძე მიხეილ
- 71 მაქვარიანი, ივანე იოსების ძე
- 72 ბასილაშვილი, იორდანე შვეარდენის ძე
- 73 ჩხიკვიშვილი, დავით დავითის ძე
- 74 კალანდაძე ბათო

ქუთაისი

- 1 ჟვანია ამბაკო
- 2 ზვიადაძე ბესარიონ
- 3 ბარკლაია მიტროფანე
- 4 სარგეჯიანცი, ალექსანდრე ნაზარეთას ძე
- 5 ჯაში, ბარნაბა დავითის ძე
- 6 ყაუხჩევი, ივანე იოსების ძე
- 7 ნებიერიშვილი, ნიკოლოზ პეტრეს ძე
- 8 ქანტურიშვილი, ივანე დიმიტრის ძე
- 9 გაბუნია, ვარლამ ლუარსაბის ძე
- 10 კილაძე, ივანე დავითის ძე

- 11 ლალიძე მიტროფანე
- 12 ცაგარელი ვარლამ
- 13 პატარიძე ერმილე
- 14 უგრეხელიძე პლატონ
- 15 რიყამაძე, ტარასი იოსების ძე
- 16 გრინევი, ივანე ვასილის ძე
- 17 „მეურნის“ რედაქცია
- 18 რუხაძე ვარლამ
- 19 კანდელაკი, იაკინთე ნიკოლოზის ძე
- 20 ნიკოლაძე, ანასტასია იაკობის ასული
- 21 ყ'დ სამღვდელო ბესარიონ, ეპისკოპოსი
ალავერდისა
- 22 კაკაბაძე, ილია პავლეს ძე
- 23 უკრეშიძე, დომენტი თომას ძე
- 24 კოკოჩევი, პეტრე ივანეს ძე
- 25 ბახტაძე, თეოფილე დავითის ძე
- 26 გოკიელი, პეტრე იოსების ძე
- 27 ჩაკვეტაძე, პავლე ნიკოლოზის ძე
- 28 აბულაძე, სიმონ ალექსის ძე
- 29 გაბუნია, ტარიელ დიმიტრის ძე
- 30 კვიციანი, მიტროფანე მათეს ძე
- 31 ქალაქის ბიბლიოთეკა
- 32 ქავთარაძე პეტრე
- 33 ბეჟანეიშვილი ვასილ
- 34 ბაინდუროვისა, როზა თომას ასული
- 35 ლოსაბერიძე, ბესარიონ
- 36 ქაჯაია ელიზბარ
- 37 თუმანოვი, თ. პავლე ალექსანდრეს ძე
- 38 ჩხეიძე კონსტანტინე
- 39 ბურჯანაძე ვარლამ

- 40 მიქელაძისა, კნ. სოფიო
- 41 გიგაუროვი, რაჟდენ (დეკანოზი)
- 42 მახარაძე, ლავრენტი ბეჟანის ძე
- 43 ბაქრაძე (მიწის მზომელა)
- 44 ლორთქიფანიძე, კნიაჟ. ანეტა
- 45 კოკოჩაშვილი, ლევან პეტრეს ძე
—750
- 46 გაბრიელ ეპისკოპოსის ბიბლიოთეკა
- 47 დუმბაძე, ივანე ანტონის ძე
- 48 საღარაძე, თადეოზ ნიკიფორეს ძე
- 49 ბეჟანეიშვილი ვასილ (ორი ეგზემპ.)
- 50 ფაჩულია, ხარიტონ ზურაბის ძე.
- 51 ხუსკივაძე თეოფილე.
- 52 კვირკელია, სპირდონ მათეს ძე.
- 53 ლორთქიფანიძე, თქდი კირილე ბეჟანის ძე.
- 54 ხოჯიგანოვისა ელისაბედ.
- 55 წერეთელი, სავლე გიგოს ძე.
- 56 წერეთელი, თქდი ირაკლი მელქისედექის ძე
- 57 ჩიჯავაძისა, კნ. ოლლა დავითის ასული.
- 58 გამყრელიძე, ილარიონ ოტიას ძე.
- 59 ჩაჩიბაია ვლადიმერ
- 60 კლდიაშვილისა, ეფროსინე ქაიხ. ასული
- 61 ლამბაშიძე, ესტატე ბესარიონის ძე
- 62 ტიქინაძე ექვთიმე
- 63 ქორქაშვილი, კონსტანტინე სიმონის ძე
- 64 ლოლუა, ლუარსაბ თეიმურაზის ძე
- 65 ჯაფრიშვილი პარმენ
- 66 მერკვილაძე, ილია ზურაბის ძე
- 67 დადიანი, თქდი მიხეილ მელიტონის ძე
- 68 „საუბრითერთო ნდობის საზოგადოება“

- 69 ჩიქოვანი, თ'დი ანტონ ზურაბის ძე
- 70 გორდაძე გიორგი
- 71 აფაქიძე (ფოსტაში).
- 72 ჩიქოვანი, ნიკოლოზ სოლომონის ძე
- 73 ბალანჩივაძე ვიქტორ

სად. ქსანი

- 1 კანდელაკი, ნიკოლოზ ალექსანდრეს ძე
- 2 აბაზაძე, ალექსანდრე ლევანის ძე
- 3 ციციშვილი, თ'დი დავით ივანეს ძე

ქობულეთი

- 1 სამსონია მალაქია.

სად. ქარელი.

- 1 კალატოზისშვილი, აბელ აბელის ძე
- 2 ამირაჯიბისა, კნ. მაკინე ქაიხოსროს ასული
- 3 ციციშვილი, თავ. ლუარსაბ ილარიონის ძე
- 4 ავალიშვილი, კნ. ელენე გიორგის ასული.
- 5 ციციშვილი, თავ. ალექსანდრე ნიკოლ. ძე
- 6 ციციშვილი, თავ. იასონ დავითის ძე
- 7 ციციშვილი, თ'დი ივანე ლევანის ძე

ქ. ქერჩი.

- 1 მარჯორი უორდროპ.

სად. შვირილა.

- 1 აბაშიძე, თავ. მიხეილ ზურაბის ძე
- 2 გაზ. „მწყემსის რედაქცია.
- 3 საყვარელიძე, ბესარიონ ალექსანდრეს ძე
- 4 წერეთლისა, თამარა ივანეს ასული.

- 5 ხიდირბეგიშვილი, თავ. ნესტორ კონსტ. ძე
- 6 დვალი, რაფიელ სპირდონის ძე
- 7 ლეჟავა, სპირდონ გიორგის ძე
- 8 ყიფიანი, ილია ყარამანის ძე
- 9 ჯანგალაძე, გრიგოლ ტარიელის ძე
- 10 ჭანტურაია, ივანე კონსტანტინეს ძე
—800
- 11 ლლონტი, კონსტანტინე ივანეს ძე
- 12 იოსელიანი, ომან იესეს ძე.
- 13 დუმბაძე, მელიტონ ანტონის ძე
- 14 წერეთლისა, კნ. ბარბაღე სპირიდ. ასული
- 15 ელიაშვილი, სამსონ სპირდონის ძე
- 16 ბახტაძე, სერგია ლუკას ძე
- 17 ალავეძისა, ნინო ივანეს ასული
- 18 დადიშქელიანი, თ. ლევან თენგიზის ძე
- 19 ერისთავი თავ. კონსტანტინე სვიმონის ძე
- 20 ბაგრატიონისა, უგან. კნ. ნილოტორა აღე-
ქსანდრეს ასული.
- 21 ჯაყელი, ლევან ტიმოთეს ძე
- 22 გაჩეჩილაძე ვიქტორ.
- 23 ხუნდაძე, დიმიტრი ოქროპირის ძე
- 24 კაპანაძე, ტარასი ბეჟანის ძე
- 25 მალლაკელიძე ილია.
- 26 ვ. არდიშვილი
- 27 ამაშუყყელისა, ოლიმპიადა ირაკლის ასული
- 28 მაჭავარიანი, გრიგოლ დიმიტრის ძე
- 29 ტულუში, რაჟდენ გიორგის ძე
- 30 ჩუბინიძე, გედევან ზურაბის ძე
- 31 მერკვილაძე, აფრასიონ ასლანის ძე

შუბა (ბაქ. გუბ.)

- 1 ოცხელი (მომრიგებელი, შუამავალი)

სად. უორაპანი

- 1 კეცხოველი გიორგი.
- 2 კუპრაშვილი, ლავრენტი თომას ძე
- 3 კუჭაიძე, დომენტი ოქროპირის ძე
- 4 ბაქრაძისა, ვერა ნიკოლოზის ასული

სად. შამხორი

- 1 არონიშიძე, სოლომონ საყვარელის ძე

ქ. შუშა.

- 1 ზედგინიძე, იაკობ სიმონის ძე
- 1 ვესტაფიევისა, ნინო ივანეს ასული.

ჩოხატაური.

- 1 ერისთავისა, კნ. მარიამ მელიტონის ასული
- 2 რამიშვილი, ანტონ ივანეს ძე
- 3 ხიდისთავის სახალხო სიმკითხველო.
- 4 ბერეჟიანისა, გოგოლი დიმიტრის ასული

ცხინვალი

- 1 კაპანაძე ივანე (მღვ.)
- 2 ედილოვი გიორგი (ბლალ. მღვდელი)

ცაგერი

- 1 გელოვანისა, კნ. ნინო

ხად. ქირულა

- 1 კიკნაძე, ივანე გრიგოლის ძე

სად. ქვაბი.

- 1 შელაძე, დიმიტრი როსტომის ძე

სად. წიფა

- 1 მურმანიშვილი, ლუარსაბ დიმიტრის ძე
- 2 კორძია, სევასტი კონსტანტინეს ძე
- 3 ვეფხვაძე, ივანე ამბაკოს ძე
- 4 ხელაძე, ვლადიმერ ექვთიმეს ძე
- 5 გვაზავა, ნესტორ შოშიას ძე
- 6 ხარაძე, კირილე ბეჟანის ძე
- 7 გაჩეჩილაძე ლევი (მღვდელი)

სად. ზიათურა

- 1 ოთხმეზური, ნიკო გაბრიელის ძე
- 2 წერეთელი ზაქარია (მღვ.)
- 3 დევიძე ლავრენტი (მღვ.)
- 4 წერეთელი, კონსტანტინე დავითის ძე
- 5 დარჩია, ფილიპე ნიკოლოზის ძე
—850
- 6 ვაშაძე, ბესარიონ იაკობის ძე
- 7 მიქაძე, ილია ლაზარეს ძე
- 8 მოღებაძე, კარპე სპირიდონის ძე
- 9 წერეთელი, ვლადიმერ ჯიბოს ძე
- 10 ბერიძე, გერასიმე დავითის ძე
- 11 ბახტაძე გრიგოლ თომას ძე (წიქქვალ. მასწავ.)
- 12 ცერცვაძე, გრიგოლ იაკობის ძე
- 13 ერქომაიშვილი, ირაკლი ივლ. ძე

სად. ხვალისკაია

1 კუხიანიძე ლეონტი

ხონი

- 1 გორდაძე ივანე
- 2 წერეთელი ნესტორ
- 3 გორდულაძე სპირიდონ (მღვ.)
- 4 მაჭარაძე ვლადიმერ
- 5 კორძაძე ვასილ
- 6 თოფურაძე გიორგი
- 7 ქუთათელაძე ვასილ (მღვ.)
- 8 სანაძე, მიხეილ პეტრეს ძე
- 9 ჩარგეიშვილი ვლადიმერ
- 10 სანაძე ალექსანდრე.

სულ 883

გ ა ნ ც ხ ა ღ ე ზ ა ნ ი

ა კ ა კ ი ს

თ ვ ი უ რ ი

„კრებული“

გამოვა ყოველი თვის პირველ რიცხვებში.

წელიწადი ითვლება ენკენისთვიდან ენკენისთვემდე.

წლიური ფასი თბილისში მცხარებთათვის 6 მანეთია, ხოლო კავკასიის და რუსეთის სხვა ქალაქებში გაგზავნით—7 მან.

ნახევარი წლით—4 მან.

„კრებული“ ცალკე ნომრობით არ გაიყიდება.

ხ ე ლ ი ს-მ ო წ ე რ ა მ ი ი დ ე ბ ა

თბილისში: „კრებულის“ რედაქციაში, მთაწმინდაში, „მალია სუდებნაია“, № 4. „წერა-კითხვის გამავრც. საზოგადოების“ წიგნის მაღაზიაში—შიო ქუჩუკაშვილთან. ქ-ნ ელენე ანტონოვსკისთან—სახალხო ბიბლიოთეკაში (სათავად-აზნაურო ქარვასლაში). იოსებ მერკვილაძის მაღაზიაში (ლორის-მელიქოვის ქუჩა, ზუბალოვის სახლი, № 4) და თბილისის ამხანაგობის „შუამავალის“ მაღაზიაში.

ქუთაისში: ბეჟანეიშვილის წიგნის მაღაზიაში და მიტროფანე ლაღიძესთან.

ბათუმში: ქ-ნ მარიამ ივანეს ასულ ელიაშვილთან, ექიმ ვოლსკისთან და კოწია თავართქილაძის და მიქელაიშვილის წიგნის მაღაზიაში.

ფოთში: ქ-ნ ნინო ბერეჟიანთან, იოსებ კობრეიძესთან, იაკობ ფანცხავასთან და ვლადიმერ ახოზაძესთან.

რზურგეტში: კაწია თავართქილაძის წიგნის მაღაზიაში.

ღანჩხუთში: მასთანვე „შუამავალში“.

ახალ-სენაკში: თავართქილაძესთან—წიგნის მაღაზიაში, ბესარიონ დავითის ძე ქავთარაძესთან ზ სამსონ ყიფიანთან.

საჭილაოში: „შუამავალში“ კაწ. თავართქილაძესთან.

ჭიათურაში: კონსტანტინე დავითის ძე წერეთელთან და სამსონ ყაზაიშვილთან.

საჩხერეში: ყარამან ჩხეიძესთან.

უგრილაში: (ზესტაფონში) დეკანოზ დავით ღამბაშიძესთან და ალ. არაბიძის წიგნის მაღაზიაში.

წიფაში: კირმლე ხარაძესთან.

ონში: თავად ქაიხოსრო გელოვანთან.

გოჭში: ნიკო ლომაურთან, მიხეილ ილურიძესთან და რომანოზ ფანცხაევასთან.

განჯაში: ალექსანდრე მიქაბერიძესთან და სოლომონ დოლიძესთან.

ბაქოში: ილარიონ თაყაიშვილთან.

კავკაზში: ალექსი ჭიჭინაძესთან ზ ივანე ჩითაშვილთან.

თელავში: ბარბალე პაატას ასულ სულხანიშვილთან, კნიაჟ. მარიამ ესტატეს ასულ ვახვახიშვილთან და ივანე კოლელიშვილთან.

სიღნაღში: დ. მაჩხანელთან—ღებოში და თ. დ. ჩოლოყაშვილთან.

ახალციხეში: გრიგოლ ბურჭულაძისთან.

ახალ-ქალაქში: ილია აღმაშენებლისთან.

ხაშურში: იოსებ ნიკოლოზის ძე ფანცხალიასთან.

მთლითში: პავლე კურცხალიასთან.

გუდაუთში: (სოხუმის ოლქშია) გიორგი ბაღდავაძესთან.

აქსტაფაში: მიხეილ გორდაძესთან.

თიანეთში: იოსებ ცისკარიშვილთან.

ადრესი: Тифлисъ. „Кребули“. Малая Судебная, № 4.

საპოლიტიკო, სამეცნიერო და სალიტერატურო

ნახატებანი გაზეთი

„კვალი“

გამოვა 1898 წელს ყოველ კვირაში ერთხელ ერთიდან
სამ თაბახამდე

„კვალის“ ხელმძღვანელობას და რედაქციის მართვა-
გამგეობას 1 იანვრიდან 1898 წ. იკისრებს ბ. ნოე

შოკლანიძე

გაზეთი წლიურათ ღირს გაუგზავნელათ 7 მანეთათ,
ხოლო გაგზავნით 8 მან. ნახევარი წლით გაუგზავნე-
ლათ 3 მან. 50 კაპ. გაგზავნით 4 მან. სამი თვით გა-
უგზავნელათ 2 მან. გაგზავნიით 2 მან. 50 კ. თითო
ნომერი—სამ შაურათ. ხელის მომწერლებს წლის ფული
შეუძლიათ ნაწილ-ნაწილათ გამოგზავნონ.

ამ წლის გასულს დაურიგდებათ პრემია „ჩვენი ძვე-
ლი გმირები“ 1896 წლის იმ ხელის მომწერლებს, რო-
მელთაც წლის ფული სრულათ აქვთ შემოტანილი.

„ივერია“

გამოვა 1898 წელსაც

იმავე პროზაჰით, როგორც წინად.

ფ ა ს ი გ ა ზ ე თ ი ს ა :

12 თვით 10 მ. — კ.	6 თვით 6 მ. — კ.
11 „ 9 — 50	5 „ 5 — 50
10 „ 8 — 75	4 „ 4 — 75
9 „ 8 — —	3 „ 3 — 50
8 „ 7 — 25	2 „ 2 — 75
7 „ 6 — 50	1 „ 1 — 50

საზღვარ-გარეთ დაბარებული ეღირება 17 მან. მთელის წლით. სოფლის მასწავლებელთ „ივერია“ მთელის წლით დაეთმობათ 8 მ.

თუ თფილისში დაბარებული გაზეთი თფილისს გარეშე ადრესზედ შესცვალა ვინმემ, უნდა წარმოადგინოს რედაქციაში ერთი მანეთი; ხოლო თუ თფილისის გარეშე ხელის მომწერელი ერთის ადგილიდან მეორეში გადავიდა, უნდა წარმოგზავნოს ორი აბაზი.

შასი განცხადებისა:

მეოთხე გვერდზედ თითო-ჯერ სტრიქონი—8 კ., პირველზედ—16 კ. გაზეთის დაბარება შეიძლება შემდეგის ადრესით:

ტ ფ ი ღ ი ს ი,

„ივერიის“ რედაქციას

ნიკოლოზის ქუჩ., 21.

და „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრც. საზოგადოების“ კანცელარ. სასახლის ქუჩ., ბანკის ქარვასლა.

„ივერიის“ ტელეფონი № 227

საფოსტო ადრესი:

Тифлисъ. Редакція „ИВЕРІА“.

რედაქტორ-გამომცემელი ილია ჭავჭავაძე.

„სნსზის ფურცელი“

1898 წელს გამოვა უფრო მრავლის შინაარსით და მრავალის ცნობებით საქართველოს ყველა კუთხიდან.

„ცნობის ფურცელი ერთად-ერთი უოველ-დღიური გაზეთია, რომელიც სიიაფისა გამო ეველასათვის ხელ-მისაწდომია.

წლიურ ხელის-მომწერთა საყურადღებოთ: ვინც გაზეთს წლიურად დაიკვეთავს, იმას უასყიდლოდ გავგზავნება

კედლის კალენდარი 1898 წლისათვის სურათებანი და შვენეერს ქაღალ. დაბეჭ. სხვა-და-სხ. ფურცლებით

სამაგალითო და ძვირფასი ნობათი

„ცნობის ფურცლის“ რედაქციამ შეიძინა უფლება და დამდებს 1898 წელს გამოცენს

ჩვენის ახალგაზდა ნიჭიერის მწერალის

შეო არაგვისპირელის

ს რ უ ლ ს თ ხ ზ უ ლ ე ბ ა თ ა

ავტორის სურათით, მოკლე ბიოგრაფიით და ბ-ნ ტასიაშვილის კრიტიკულის განხილვით.

წიგნში მოთავსებული იქნება ოცზე მეტი სხვა-და-სხვა საუკეთესო მოთხრობები, დაწერილი 1898 წლამდე.

წიგნი იქნება შვენეერს ქაღალდზე დასტამბული, დიდის ზომისა და 300 გვერდზე მეტი

გაჯიშის ფასი: წლიურათ ყველა ნობათებით 6 მან. ნახევარის წლით 4 მან. ერთის თვით 60 კ. ცალკე ნომერი 3 კაპ.

იმ ხელის-მომწერთ, რომელთაც წლიურ ფასის სრულად შემოტანა გაუძნელდებათ, რედაქცია შეღავათს აძლევს:

ხელის მოწერის დროს 2 მ. წარმოადგინონ და მერე ყოველ თვე და თვე თვითო მანეთი, ვიდრე წლის ფასს შეასრულებდნენ.

„მოამბე“

თ ვ ი უ რ ი უ უ რ ნ ა ლ ი

(წელიწადი მეოთხე)

ზ ა მ ო ვ ა ი მ ა ვ ე კ რ ო გ რ ა მ ი თ

1 წლით 6 თვით 3 თვით.

რუსეთისა და კავკასიის ქალაქებში. 10 მან. 6 მან. 4 მან.
საზღვარ გარედ 13 მან. 7 მან. 5 მან.

ვისაც წლიური ფასის ერთად შემოტანა ეძნელება, შეუძლიან შემოიტანოს: 1 იანვრამდე—4 მან. 1 აპრილამდე—3 მან. და 1 სექტემბრამდე—3 მან.

ხელის-მოწერა მიიღება თფილისში, ჟურნალ „მოამბის“ რედაქციაში, რომელიც იმყოფება ლორის-მელიქოვის ქუჩაზე, № 13.

წიგნის მკაფიებს, რომელნიც იკისრებენ ჟურნალ „მოამბეზე“ ხელის-მოწერის მიღებას, შეუძლიანთ აიღონ მთელის წლის შემოსატანიდან კამისიისა და ფულის გამოგზავნისთვის ათი შაური, ხოლო თუ ფულს ნაწილ-ნაწილ შემოიტანენ, არაფერი დაეთმობათ.

შენიშვნა: 1) ჟურნალის თავის დროზე მიღებისათვის რედაქცია პასუხს აკებს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ფული გამოგზავნილ ან შემოტანილ იქნება რედაქციის კანტორაში 2) ქალაქ გარეშე ხელის-მომწერთ ფულის მიღების კვიტანცია გაეგზავნებათ მხოლოდ იმათ, ვინც ჟურნალის ფასთან ერთად წარმოადგენს 7 კ. ფოსტის მარკას ყოველ კვიტანციაზედ.

ქალაქ გარედ მცხოვრებთათვის ადრესი: Тифлисъ, Рерація „Моамбе“.

რედაქციამ მოსახერხებლადა სცნო სოფლის მღვდლებს, სოფლის მასწავლებლებს, ხელოსნებს და მოწაფეებს ჟურნალი დაუთმოს რვა მანეთად წელიწადში. ვისაც 8 მანეთის ერთად შემოტანა ეძნელება, შეუძლიანთ პირველში ოთხი მანეთი შემოიტანოს და ორ-ორი განეთიც მარტში და აგვისტოში.

საემბაწვილო ნახატებიანი ჟურნალი

„ჯეჯილი“

წელიწადი მმცხრე

გამოვა 1898 წელს თვეში ერთხელ იმავე პროგრამით, როგორათაც აქამდის.

1898 წლის ხელის მომწერლებს საჩუქრათ დაურიგდებათ ნახატებიანი წიგნი „ალბომი“ ცხოველთა ცხოვრებიდან.

ჟურნალი „ჯეჯილი“ თფილისში დატარებით ღირს — 4 მან. თფილისს გარეშე — გაგზავნით 5 მან.

კალკე ნომრის ფასი თფილისში არის 50 კაპ.

ხელის-მოწერა შეიძლება მხოლოთ წლით და ნახევარი წლით.

ხელის-მოწერა მიიღება:

1) **თფილისში** — „წერა-კითხვის საზოგადოების“ კანცელარიაში (Дворцовая ул., д. Зем. Банка № 102), და თვით „ჯეჯილის“ რედაქციაში (артиллер. ул. д. Тамамшева, возле кадетского корпуса).

2) **ქუთაისში** — ვ. ბეჟანეიშვილთან.

3) **ზორში** — არ. კალანდაძესთან.

4) **ჭიათურაში** — ნიკო ოთხმეზურთან.

5) **სიღნაღში** — ივან. ქიტიაშვილთან.

6) **საჩხერაში** — ყარამან ჩხეიძესთან.

7) **ვლისავეტოკოლში**: ა. მიქაბერიძესთან.

8) **თიონეთში** — ივ. ჩიბალაიშვილთან.

9) **ონში** — დარია ივ. ჭავთარაძისასთან.

10) **ფოთში** — ი. კობრეიძესთან.

11) **ხაზურში** — გენ. მესხისთან.

ფოსტის ადრესი: *Въ Тифлисѣ, въ редакцію ерванскаго дѣтскаго журнала „Джѣджили“.*

რედაქტორ-გამომცემელი ან. თუქანიშვილი-წერეთლისა.

„მწყემსი“ - ზე

რუსულ „П А С Т Ы Р Ъ“-ზე

ქ უ რ ნ ა ჯ ი ს ფ ა ს ი :

12 თვით „მწყემსი“	3 მ.	6 თვით „მწყემსი“	2 მ.
— „ რუსული ”	3 მ.	— „ რუსული ”	2 მ.
— „ ორივე გამოცემა 5 ”		— „ ორივე გამოცემა 3 ”	

მიზანი და დანიშნულება გაზეთისა: 1) შეატყობინოს სამღვდლო და საერო წოდებას შესანიშნავი განკარგულება და მოქმედება უმაღლესთა სასულიერო და საერო მართებლობათა, კონსისტორიათა და მღვდელმთავართა; 2) გაავრცელოს ქართველ სასულიერო წოდებაში და ხალხში სალიტერატურო სწავლა და ცოდნა საეკლესიო და საზოგადოებრივი ცხოვრების კითხვათა შესახებ; 3) გაავრცელოს საქართველოს სამღვდლო და საერო წოდებაში სწავლა და მეცნიერება ქრისტიანობრივი კეთილ ზნეობისა და სარწმუნოებისა და 4) აუხსნას და განუმარტოს სამღვდლო და საეკლესიო მოსამსახურე პირთა ზოგიერთი საეჭვო კითხვები, რომელთა ცოდნა მიუცილებელ საჭიროებას შეადგენს მათთვის მტკიცეთ მათი მოვალეობის აღსრულებისათვის.

მიზანი და დანიშნულება რუსული გამოცემისა, ზემოხსენებულის პროგრამის აღსრულების გარდა, არის 1) შეატყობინოს რუსეთის სასულიერო და საერო წოდებას შინაარსი შესანიშნავ და საინტერესო „მწყემსში“

დაბეჭდილ სტატიებისა; 2) გააცნოს რუსეთის სასულიერო და საერო წოდებას საქართველო, ეს დაშორებული კუთხე რუსეთის იმპერიისა და საქართველოს სასულიერო და საერო წოდება ქართული გამოცემის საშუალებით გააცნოს რუსეთის სასულიერო მწერლობას და ხალხის ცხოვრებას.

გაზეთზე ხელის-მოწერა შეიძლება, როგორც **ყვარდილაში**, აგრეთვე **ქუთაისშია**. **თბილისში**—**წერა-კითხვის** გამავრცელებელ საზოგადოების წიგნი. **მლაზიაში**, **ბ.** შიო ქუჩუკაშვილთან. **ფოთში**—**დეკანოზ მ. გრიგოლ მაჭაროვთან**; **საჩხერეში**—**ყარამან ჩხეიძესთან**; **ახალციხეში**—**დეკანოზ დ. ხახუტოვთან**. **ახალ-სენაკში**—**სასულიერო სასწავლებლის მასწავლებელ სპირიდონ ან. მატარაძესთან**.

სოფლის მასწავლებელთ და ღარიბთ გაზეთები დაეთმობათ მთელის წლით ორივე გამოცემა **სამ მ ა ნ ე-თ ა დ.**

რედაქციას აქვს კანტორები: **ქუთაისში**—**ხანანაშვილების სახლებში** და **ყვარდილაში** რედაქტორის საკუთარ სახლებში.

გარეშე მცხოვრებთა ჟურნალის დაბარება შეუძლიათ ამ აღრესით: **Въ Квирилы, въ редакцію газеты и журнала „МЦКЕМСИ“ и „ПАСТЫРЬ“.**

მომავალი წლის ხელის მოძწერათვის დანიშნულია საჩუქრათ წიგნი საქართველოს ძველი დროის თავგადასავალი, ლექსთ დაბეჭდილი უცნობი ავტორისა, რომელსაც ხელის მოძწერნი მიიღებენ 1898 წ. დეკემბრის თვეში.

რედაქტორი და გამომცემელი

დეკ. დ. ლამბაშიძე

წიგნის საკაზმავი სახელოსნო

ს ე რ გ ე ი გ ა ლ უ ს ტ ო ვ ი ს ა

თბილისში, გოლოვინის პროსპექტზე, სტეპანოვის სახლში, „მეტროპოლის“ ნომრებ ქვეშ.

ასრულებს ყოველ გვარ საკაზმ-საკინძავ სამუშაოს: საკანტორო წიგნების და დაეთრების შეკვრას, ბაგეტებისაგან ჩარჩოების გაკეთებას და სხვასა და სხვასა.

◆საქმე კეთდება სუფთად, სწრაფად და საგულდაგულოთ.◆

ფასები ყველაფერზე ზომიერია.
